

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TASAVVUF BİLİM DALI

MUHYİDDİN İBNÜ'L- ARABÎ'NİN (V.638/1240)
ESERLERİNDE RÜYÂ: KİTÂBÜ'L-MÜBEŞŞİRÂT
ÖRNEĞİ

HAVVA ARPACI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
PROF. DR. HÜLYA KÜÇÜK

KONYA- 2019

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
---	--	---

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Öğrencinin	Adı Soyadı	Havva ARPACI		
	Numarası	138 106 061 005		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri/ Tasavvuf Bilim Dalı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	☒	
		Doktora	☐	
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Hülya KÜÇÜK		
Tezin Adı	Muhyiddîn İbnü'l-Arabî'nin (v.638/1240) Eserlerinde Rüyâ: <i>Kitabü'l-Mübeşşirât</i> Örneği			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riâyet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Öğrencinin Adı Soyadı

Havva ARPACI

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
---	--	---

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin	Adı Soyadı	Havva ARPACI		
	Numarası	138 106 061 005		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri/ Tasavvuf Bilim Dalı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	☒	
		Doktora	☐	
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Hülya KÜÇÜK		
Tezin Adı	Muhyiddîn İbnü'l-Arabî'nin (v.638/1240) Eserlerinde Rüyâ: <i>Kitabü'l-Mübeşşirât</i> Örneği			

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan "Muhyiddîn İbnü'l-Arabî'nin (v.638/1240) Eserlerinde Rüyâ: *Kitabü'l-Mübeşşirât* Örneği" adlı bu çalışma 28/06/2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oyuçluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sıra No	Danışman ve Üyeler		
	Unvanı	Adı ve Soyadı	İmza
1	Prof.Dr.	Hülya KÜÇÜK	
2	Dr.	Hüseyin ÇELİKER	
3	Dr.	Ali ÇOBAN	

ÖNSÖZ

Rüyâ, insanlık tarihi kadar eski bir olgudur. Her dinden, her milletten, her ırktan insanın rüyâların mahiyeti hakkında durup düşündüğü bir gerçektir. Rüyâlar, İslam âlimlerinden pek çoğuna göre, misâl âleminden zihinlerimize yansıyan sûretlerdir ve uyku esnasında ruhumuzun, yaşadığımız âlemden daha gerçek olan misâl âlemine gitmesi sonucu ordan edindiğimiz izlenimlerden arta kalanlardır. Bu mânâda rüyâlar metafizik âlemin sınırlarında gerçekleştiği için, insanoğlunun bilinmeyenini bilme arzusu, gönüllerde rüyânın sırrına erme isteğini doğurmuştur. Bu sebeple rüyâların mahiyeti ve neye işâret ettiğiyle alakalı olarak çeşitli ilim dallarında araştırma ve çalışmalar yapılmıştır.

Bizim bu çalışmayı yapmamızın nedeni, Kur'an-ı Kerim'de ve hadislerde karşımıza çıkan rüyâ kavramının tasavvufî açıdan önemini anlamaya çalışmaktır. Bu çalışmayı İbnü'l-Arabî özelinde yapmamızın sebebi ise, sayısını tam olarak bilemediğimiz ama 500'den fazla olduğu kesin olan eserlerinin ilâhi kaynaklı olduğundan bahsetmesi ve bu eserlerinin keşf yoluyla mânâ âleminde kendisine verildiğini belirtmiş olmasıdır. Bahsettiği bu keşf olayının, uyku, uyanıklık ya da uyku ile uyanıklık arası bir hâldeyken meydana geldiğini anlatması bizi İbnü'l-Arabî'nin rüyâyla ilgili görüşlerini araştırmaya ve bu bağlamda kaleme almış olduğu *Kitâbü'l-Mübeşşirât* adlı risâlesini incelemeye teşvik etmiştir.

Bu çalışmamızda genel anlamda İbnü'l-Arabî'nin eserlerinde rüyâ konusu işlenecek olup eserlerinin çokluğu sebebiyle bir seçki yapılacak, özelde ise *Kitâbü'l-Mübeşşirât* adlı risâlesi ele alınacaktır. Risâlenin Türkçe'ye çevirisinin de yapılacağı bu çalışmanın; İbnü'l-Arabî okuyucularına ve araştırmacılarına, İbnü'l-Arabî'nin rüyâlarla ilgili görüşlerinin tespiti açısından faydalı olması temennimizdir.

Çalışmamız, giriş, iki bölüm ve eklerden oluşmaktadır. Giriş bölümünde İbnü'l-Arabî'nin hayatına, eserlerine ve etkilerine kısaca değinilmiştir. İbnü'l-Arabî'nin hayatı, kadim dönemden beri mükerreren ve detaylı olarak çalışılmış olduğu için teferruata girmeden özlü bir şekilde verilmeye çalışılmıştır. Ardından rüyâ ve mâhiyetiyle ilgili kısa bilgiler verilmiştir. Çalışmamızın birinci bölümünde,

İslam âlimlerine göre rüyâ, rüyânın mâhiyeti ve rüyâ çeşitleri, mutasavvıflara göre rüyânın mahiyeti, rüyâ yoluyla bilgi edinme, İbnü'l-Arabî'nin eserlerinde rüyâ ve İbnü'l-Arabî'ye göre rüyâ yoluyla bilgi edinme konuları işlenmiştir.

İkinci bölümde, *Kitâbü'l-Mübeşşirât* adlı risâlenin tanıtımı ve tahliline yer verilmiştir. Bu bölümde; risâlenin adı, yazılış sebebi, nüshâları, üslûbu ve muhtevâsı hakkında bilgi verilmiş ve risâlede yer alan mübeşşirât örnekleri konularına göre gruplara ayrılarak incelenip tahlil edilmiştir. Ayrıca risâlenin ikinci kısmı olan İbnü'l-Arabî'nin vâkıâları genel anlamda değerlendirilmiştir. Yine bu bölümde, mübeşşirât içerikli rüyâlardan dini hüküm içeren ya da ibadetlerle ilgili bir durumu ortaya koyanlar, Kur'an-ı Kerim'e, Sünnet'e ve İslam Fıkhına göre değerlendirilmiştir. Bu bölümün sonunda, risâle ile ilgili genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Çalışmamızın sonunda ekler yer almaktadır. Bunlardan birincisi çalışmamıza konu olan *Kitâbü'l-Mübeşşirât* adlı risâlenin çevirisinde esas aldığımız Konya-Yusuf Ağa koleksiyonunda kayıtlı (no. 7851) Arapça el yazma nüshâsı, ikincisi Süleymaniye-Fatih koleksiyonunda kayıtlı (no. 5322) Arapça el yazma nüshâsıdır. Ayrıca *Kitâbü'l-Mübeşşirât*'ın bu nüshâlardan yaptığımız tercümesi de çalışmamızın sonunda ek olarak verilmiştir.

Bu çalışmayı hazırlamam esnasında ve araştırmalarımda yoluma ışık tutan, bana çalışma azmi veren ve çalışmayı iki-üç kez gözden geçiren saygıdeğer hocam Prof. Dr. Hülya Küçük'e; öğrenim hayatına adımımı attığım günden beri bana hep destek olmuş ve hâlâ da destek olmaya devam eden kıymetli anne ve babama, çalışmalarımda tecrübeleriyle ve ilmiyle ufkumu genişleten muhterem abim Dr. Recep Koyuncu'ya, bu zor ve zahmetli yolda beni her yönden destekleyen değerli eşime ve çalışmalarımın bitmesini sabırla bekleyen çocuklarıma teşekkürü bir borç bilirim.

Havva ARPACI
KONYA 2019

	<p>T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü</p>	
---	--	---

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Havva ARPACI		
	Numarası	138 106 061 005		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri/ Tasavvuf Bilim Dalı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	✓	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Hülya KÜÇÜK		
Tezin Adı	Muhyiddîn İbnü'l-Arabî'nin (v.638/1240) Eserlerinde Rüyâ: Kitabü'l-Mübeşşirât Örneği			

Disiplinler arası bir kavram olan rüyâ ile ilgili geçmişten günümüze pek çok araştırma yapılmıştır. Bu çalışmamızda; tasavvufî açıdan rüyâ konusu ele alındıktan sonra özele inilmiş ve Şeyh-i Ekber diye de bilinen Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin eserlerinde rüyâ konusu incelenmiştir. Bu bağlamda, İbnü'l-Arabî'nin sâdik rüyâlardan “mübeşşirât” hakkında yazdığı “Kitabü'l-Mübeşşirât” adlı eseri Türkçe'ye çevrilmiş ve tahlili yapılmıştır.

Çalışmamızın bütünlüğü açısından öncelikle; giriş bölümünde, İbnü'l-Arabî'nin kısaca hayatı, eserleri ve etkilerine yer verilmiştir. Sonrasında rüyâ olgusu ele alınmış ve mâhiyeti açıklanmıştır. Birinci bölümde; İslam âlimlerine ve mutasavvıflara göre rüyâ ve mahiyeti konusu işlenmiş olup rüyâ çeşitleri ve rüyâ yoluyla bilgi edinme hakkında bilgi verilmiştir. Sonrasında İbnü'l-Arabî'nin eserlerinde rüyâ ve İbnü'l-Arabî'de rüyâ yoluyla bilgi edinme konusu ele alınmıştır. İkinci bölümde; “Kitabü'l-Mübeşşirât” adlı risâlenin tanıtımı ve tahlili yer almaktadır. Bu bölümde İbnü'l-Arabî'nin kendisinin gördüğü ya da başkalarından naklettiği mübeşşirât içerikli rüyâlardan edindiği bilgilerin; Kur'an ve Sünnette karşılığının olup olmadığı incelenmiş, varsa fikhî boyutu izah edilmiştir.

Çalışmamızın sonucunda; dinin temel kaynaklarında varlığı kabul edilen rüyâ olayının İbnü'l-Arabî'nin eserlerinde sıklıkla üzerinde durduğu konuların başında geldiği tespit edilmiş ve ona göre bilgi değeri taşıdığı belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Rüyâ, İbnü'l-Arabî, Kitabü'l-Mübeşşirât, Kur'an, Hadis, Fıkıh

 KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	 SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
---	--	---

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	Havva ARPACI		
	Student Number	138 106 061 005		
	Department	Temel İslam Bilimleri/ Tasavvuf Bilim Dalı		
	Study Programme	Tezli Yüksek Lisans	✓	
		Doktora		
	Supervisor	Prof. Dr. Hülya KÜÇÜK		
Title of the Thesis/Dissertation	Dream in the Works of Muhyi al-Din Ibn al-Arabi (d. 638/1240): The case of Kitap al-Mubashshirât			

There has been lots of researches about dream as being an interdisciplinary concept. In this study, in terms of mysticism, the subject of the dream was taken into consideration. The subject of dream had been analyzed by Muhyi al-Din Ibn al-Arabi also known as şeyh ekber. In this context, the work of Ibn al-Arabî titled Kitap-al- Mubashshirât about mubashshirât dream has been translated into current letters and analyzed.

First of all Ibn al-Arabi's life, works, influences are given in terms of the integrity of the study, the dream subject is discussed and its types .In the first chapter, it is discussed as dream and its nature according to islamic scholars and sufis. Then, in Ibn al-Arabi's works, it is informed about dreams and dreams interms of Ibn al-Arabi. In the second chapter; about the Kitap-al-Mubashshirât and the content of the dreams including mubashshir ât is analyzed the translation of treaty is turned into current letters. Ibn al-Arabi's knowledge obtained via these dreams has been investigated whether it exists in Quran and Sunnah or not, also in terms of Fiqh.

At the end of our study; it has been determined that dream which is accepted as existence in the basic sources of religion, is one of the subjects on which Ibn al-Arabi often emphasizes.

Keywords: Dream, Ibn al-Arabî, Kitab-al-Mubashshirât, Hadith, Quran, Fiqh

İÇİNDEKİLER

Bilimsel Etik Sayfası	i
Yüksek Lisans Tezi Kabul Formu	ii
Önsöz	iii
Özet.....	v
Summary	vii
Kısaltmalar.....	xii

GİRİŞ

İBNÜ'L-ARABÎ'NİN HAYATI VE RÜYÂ HAKKINDA KISA BİLGİ

Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin Genel Olarak Hayatı, Eserleri ve Etkileri	2
Rüyâ ve Mâhiyeti	14

BİRİNCİ BÖLÜM

İBNÜ'L-ARABÎ'NİN ESERLERİNDE RÜYÂ

1.1. İslam Âlimlerine Göre Rüyâ, Rüyânın Mâhiyeti ve Çeşitleri	16
1.2. Mutasavvıflara Göre Rüyâ, Rüyânın Mâhiyeti ve Rüyâ Yoluyla Bilgi Edinme	22
1.3. İbnü'l-Arabî'nin Eserlerinde Rüyâ	27
1.4. İbnü'l-Arabî'ye Göre Rüyâ Yolu İle Bilgi Edinme	38

İKİNCİ BÖLÜM

KİTÂBÜ'L-MÜBEŞŞİRÂT ADLI RİSÂLENİN TANITIMI VE TAHLİLİ

2.1. Kitâbü'l-Mübeşşirât Adlı Risâlenin Tanıtımı	46
2.1.1. Risâlenin Adı.....	46
2.1.2. Yazılış Sebebi	47
2.1.3. Nüshâları	47
2.1.4. Üslûbu	52

2.1.5. Muhtevâsı.....	52
2.2. Kitâbü'l-Mübeşşirât'ın Tahlîli.....	54
2.2.1. Kur'an-ı Kerim'de ve Hadislerde Rüyâ.....	54
2.2.2. Rüyâ Çeşitleri, Rüyaları Anlatıp Anlatmama Meselesi ve Rüyaların Nasıl Yorumlanacağı Hakkında Bilgi.....	57
2.2.3. Rüyâda Allahü Teâlâ'yı, Rasûlullah'ı, Melekleri ve Âlimleri Görmek.....	61
2.2.4. İmana ve Tevhid'e Teşvik Eden Mübeşşirât Örnekleri.....	64
2.2.5. Hadislere Bağlılığa Teşvik Eden Mübeşşirât Örnekleri.....	70
2.2.6. İbadete Teşvik Eden Mübeşşirât Örnekleri.....	74
2.2.7. Fıkhî İçerikli Mübeşşirât Örnekleri.....	79
2.2.8. Kıyâmet Günü İle Alâkalı Mübeşşirât Örnekleri.....	86
2.2.9. Diğer Konularla İlgili Mübeşşirât Örnekleri.....	88
2.2.10. İbnü'l-Arabî'nin Vâkıâları.....	89
2.3. Risâlenin Genel Değerlendirilmesi.....	91
Sonuç	93
Bibliyografya	94

EKLER

EK-I: <i>Kitâbü'l-Mübeşşirât</i> Adlı Risâlenin Yusuf Ağa Kütüphanesi 7851 Numarada Yer Alan Arapça El Yazması Nüshası.....	99
EK-II: <i>Kitâbü'l-Mübeşşirât</i> Adlı Risâlenin Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih Koleksiyonu 5322 Numarada Yer Alan Arapça El Yazması Nüshası.....	107
EK-III: <i>Kitâbü'l-Mübeşşirât</i> Adlı Risâlenin Türkçe'ye Çevirisi ve Üzerine Ta'likât....	112
Rasûlullah'ın (s.a.v.) Hadisine Bağlılığa Teşvik Eden Mübeşşirât.....	115
Bu Anlama Gelen Başka Bir Mübeşşirât.....	115
Bu Anlamda Başka Bir Mübeşşirât.....	115
Bu Anlama Gelen Başka Bir Mübeşşirât.....	116
Mescid-i Haram'ın Hudutlarının Bilinmesi Hakkında Mübeşşirât.....	117
Emr-i bi'l-Mârûfu Teşvik Eden Mübeşşirât.....	117

İmana Teşvik Eden Mübeşşirât.....	117
Kur'an-ı Kerim'i Ezberlemeye Teşvik Eden Mübeşşirât	118
Geceyi İbadetle Geçirmeye Teşvik Eden Mübeşşirât.....	118
Sâlihlerin (ra) Duasını İstemeye Teşvik Eden Mübeşşirât	119
Bir Mübeşşirât.....	119
Hayız Konusunda Faydalı Olacak Bilgi İçeren Mübeşşirât.....	120
Bir Başka Mübeşşirât.....	120
Bir Mübeşşirât.....	120
Bâin Talak Hakkında Bilgi Veren Mübeşşirât(Üç Talak Lafzı, Üç mü Bir mi Sayılır).....	120
Tavafın Ardından İki Rekat Namaz Kılmakla İlgili Mübeşşirât	121
Nur Sûresi'nde Zikredilen, Doğuda ve Batıda Bulunmayan Ağaçla İlgili Bilgi Veren Mübeşşirât	121
Şeyhin Vâkıâları	122

KISALTMALAR

age : Adı geçen eser

agm : Adı geçen makale

AÜSBE : Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

a.s. : Aleyhisselâm

bkz. : Bakınız

byy. : Baskı yeri yok

c. : Cilt no

çev. : Çeviren

DİA : Diyanet İslam Ansiklopedisi.

FÜİFD : Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi

FÜSBD : Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi

haz. : Hazırlayan/lar

HÜİFD : Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi

İSAM : İslam Araştırmalar Merkezi

mad.: Madde, maddesi

neşr. : Neşreden

no : Demirbaş Numarası

r.a. : Radıyallahü Anh

s. : Sayfa Numarası

sa. : Sayı

s.a.v. : Sallallâhü aleyhi ve selem

SÜİFD : Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi

SÜSBE : Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

ss. : Sayfadan Sayfaya

şerh : Şerh eden

thk. : Tahkik eden

ty : Tarihi yok

UÜİFD : Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi

v. : Vefat Tarihi

vr : Varak no

yy : Yılı yok

GİRİŞ

İBNÜ'L-ARABÎ'NİN HAYATI VE RÜYÂ HAKKINDA KISA BİLGİ

A. İBNÜ'L-ARABÎ'NİN GENEL OLARAK HAYATI, ESERLERİ VE ETKİLERİ

A. 1. Hayatı

560/1165- 638/1240 yılları arasında yaşamış olan İbnü'l-Arabî'nin bilinen isimleri şu şekildedir: Ebubekir Muhyiddin İbn Muhammed b. Ali b. el-Arabî et-Tâî el-Hatemî, Kutbu'l-Ârifin, Şeyhu'l-Â'zâm'dır. Abdullah Muhyiddin el-Arabî ve Şeyhu'l Ekber, İbnü'l-Arabî isimleri onun en tanınmış olan isimleridir. Bunlardan lakâbı olan Muhyiddîn; dini ihyâ eden anlamında kullanılırken, Şeyh-i Ekber; en büyük üstad manasında alandaki mevkiini belirtmek için kullanılmış bir künyedir. Tasavvuf büyükleri arasında ise; Hazreti Muhammed'in velâyet mührü manâsına gelen "Hatmü'l-Vilâyet el-Muhammediyye" diye anılmıştır.¹

İslam düşünce geleneğinde adından ve düşüncelerinden hem övgü hem yergi ile çokça söz edilen şahsiyetlerden biri olan İbnü'l-Arabî 27 Temmuz 1165 (17 Ramazan 560) tarihinde Endülüs'ün güneydoğusundaki Tudmir bölgesinin başşehri olan Mürsiye'de doğdu.² 1193 yılına kadar gençlik dönemini burada geçirmiş sonra çeşitli bölgelere seyahat etmiştir.³ Babası Ali b. Muhammed'in, Abbasi halifesi Müstencid Billah'ın komutanı ve yöre valisi Muhammed b. Sad ibn Merdeniş'in yanında hatırı sayılır biri olduğu, bunun yanısıra ünlü filozof ve kadı İbn Rüşd'ün (v. 595/1198) dostu olduğu da bilinmektedir. Annesinin ise ensar soyundan takva sahibi bir kişi olduğu ve babasından kısa bir süre sonra vefat ettiği ve adının Nur olduğu rivâyetlerde yer almaktadır.⁴ İbnü'l-Arabî'nin soyu, meşhur sûfî şahsiyet Hâtem-i Tâî'nin de mensup olduğu arap kökenli Tayy kabilesine dayanmaktadır.

¹ Vahdettin İnce, "Muhyiddin İbnü'l-Arabî Hazretlerinin Kısaca Hayatı", Muhyiddin İbnü'l-Arabî, *Mişkâtü'l-Envar*, çev: Vahdettin İnce, İstanbul 2007 içinde, ss.1-3: 1.

² İsmail Rusûhî Ankarâvî , "Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin Hayatı", Muhyiddin İbnü'l-Arabî, *Nakşe'l-Füsûs(Gerçeklerin Özü)*, Şerh: İsmail Rusûhî Ankarâvî, İstanbul 2011 içinde, ss.10-25: 13.

³ İbnü'l-Arabî'nin hayatı hakkında geniş bilgi için bkz.; Nihat Keklik, Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin Hayatı ve Çevresi, İstanbul 1966.

⁴ Mahmut Erol Kılıç, *Şeyh-i Ekber İbnü'l-Arabî Düşüncesine Giriş*, İstanbul 2013, s.22-23.

İbnü'l-Arabî delikanlılık çağlarını, daha sonraları eserlerinde gaflet yılları olarak anmakla birlikte bülûğ çağı bocalamalarından sonra mânevî bir işâretle inzivâyâ çekilip kendi iç dünyasını dinlemeye karar verdiğini belirtmiştir. Mânevî hayatını bu şekilde disipline ettikten sonra mârifet kapılarının da kendisine yavaş yavaş açılmaya başladığını söyler.⁵ İbnü'l-Arabî ilk halvetlerinden birinde mânâ âleminde Rasûlullah (s.a.v.) ile görüştüğünü, O'nun kendisine “Bana sıkıca tutun, kurtulursun” diye hitâp etmesi üzerine hemen tevbe edip Allah'a döndüğünü anlatır. Ayrıca bu işâreti Hz. Muhammed'in hadislerini tahsil etme ve onlara tâbi olma mânâsında anladığı için uzun yıllar hadis ilmiyle meşgul olur. Bu sayede çevresindeki ilim erbabının kendisini rey kitaplarını okuma konusundaki teşvikleri de sonuçsuz kalır.⁶

Mâlikî mezhebinin hâkim olduğu bir dönemde yaşamış olan İbnü'l-Arabî'yi aynı asırda yaşamış olan İbn Tufeyl (v. 578/1182) ve İbn Rüşd görüşleriyle etkilemişlerdir.⁷ İbnü'l-Arabî çocukluk çağlarında ilk Kur'an derslerini komşuları Ebû Abdullah el-Hayyat⁸ adlı âlim bir zattan almıştır. İbn Hubeys, İbn Ât, İbn Bâki, İbn Vâcîb gibi hadisçilerden hadis dersleri alan İbnü'l-Arabî on sekiz yaşındayken meşhur kıraat âlimi Ebubekir el-Lahmî'den kıraat-ı seb'a, aşere ve takrîb öğrenimi görmüştür.⁹ Kendisi herhangi bir fikhî mezhebe bağlı olmadığını söylese de yetiştiği çevrede bulunan birçok Mâlikî ve Zâhirî hocadan fıkıh dersleri almıştır. Meşhur fıkıh âlimi Abdullah el-Ezdî el-İşbilî'den bazı hadis ve fıkıh kitaplarının yanı sıra özellikle zâhirî fıkıhına dair İbn Hazm'ın kitaplarını okumuştur.¹⁰

⁵ İbnü'l-Arabî, *el-Fütûhât'ül-Mekkiyye*, Bulak 1292, c.I, s.201,616.

⁶ Bkz. İbnü'l-Arabî, *Kitâbü'l-Mübeşşirât*, Yusuf Ağa El Yazması Nüshâsı, no.7851, vr. 355a.

⁷ Mustafa Aşkar, *Tasavvuf Tarihi Literatürü*, İstanbul 2006, s.110.

⁸ İbnü'l-Arabî, *Endülüs Süfileri* adlı eserinde bu kişiye küçük yaşta çok bağlandığını, Hak yoluna girdiği zaman o ve kardeşi gibi olmak istediğini, onun rehberliğinden çok büyük yararlar elde ettiğini anlatır. Ayrıca bu zâtın Allah korkusu dolayısıyla namaz kılariken kalp atışlarının uzaktan bile duyulduğunu, mânevî anlamda yoğunlaşmasının derecesinin çok kuvvetli olduğundan bahseder. (Detaylı bilgi için bkz. Muhyiddin İbnü'l-Arabî, *Endülüs Süfileri*, çev. Dr. Refik Algan, İstanbul 2002, ss.111-112.)

⁹ İbnü'l-Arabî'nin şarklı ve garblı hadis hocaları ve onlardan okumuş olduğu eserler hakkında geniş bilgi için bkz. Ali Vasfî Kurt, *Endülüs'te Hadis ve İbnü'l-Arabî*, İstanbul 1998, s. 359-371.

¹⁰ Kılıç, *Şeyh-i Ekber İbnü'l-Arabî Düşüncesine Giriş*, s.31.

İbnü'l-Arabî şer'i ilimlerle birlikte aynı zamanda mânevî yönden de kendini yetiştirme çabası içine girmiştir. Bu sebeple tasavvufî egzersizlerle uğraşır. Halvet, riyazet ve murâkabelerle kısa zamanda birçok mânevî merhaleyi aşan İbnü'l-Arabî 580 yılında seyr ü sülûkünün henüz başındayken bazı tasavvufî makamlara ulaşmıştır. İlk şeyhi Ebu'l Abbas Uryebî olmakla birlikte, tahkikte mertebe kazanması kendi ifadesiyle Hızır'ın hırka giydirmesiyle olmuştur.¹¹ İlk mürişidim dediği el-Uryebî'nin, kendisinin mânevî anlamda neye ihtiyacı olduğunu bildiğini, kendisine zikir olarak “Allah” esmasına devam etmesini telkin ettiğini ve mârifet yoluna girme hususunda “Sen kapını kapatır, bütün sebep bağlarından sıyrılır, yalnız O, vehhâb olanla olursan, işte o zaman Allah seninle hicapsız konuşur” dediğini nakleder.¹²

Muhyiddîn İbnü'l-Arabî'nin yaptığı evlilikler ve çocukları hakkındaki bilgiler kesin olmamakla birlikte ortak kanaate göre ilk evliliğini İşbiliyye'de M. Abdûn el-Bicâî'nin kızı Meryem ile ikinci evliliğini Mekke'de Haremeyn Emîri Yunus b. Yusuf'un kızı Fâtıma ile, üçüncü evliliğini Malatya'da Sadreddin el-Konevî'nin dul kalmış olan annesiyle ve dördüncü evliliğini de Şam Mâlikî kadısı ez-Zevâvî'nin kızıyla yaptığı rivâyet edilir. Sadreddin el-Konevî dışında üç oğlunun ve bir kızının olduğu bazı kaynaklarda bildirilmektedir.¹³ Abdullah adındaki oğlunun küçük yaşlarda vefat ettiği, kızının adının Zeynep olduğu dışında çocuklarıyla ilgili bilgi bulmak pek mümkün değildir.

İbnü'l-Arabî hayatında birçok sefere çıkmıştır. Nerdeyse İslam ülkelerinin pek çoğunda zaman zaman bulunmuştur. İlk olarak Tunus'a giden İbnü'l-Arabî burada bir süre kalır. Şeyh Abdülaziz el-Mehdevî başta olmak üzere Tunus'ta bulunan şeyhlerle görüşür ve sonra İşbiliyye'ye döner. İlerleyen yıllarda defaatle gittiği Fas'ta ise pek çok Allah dostu ile tanışır. Oradan Gırnata ve Kurtuba'ya geçer. Sonrasında Marakeş'teyken gördüğü mânevî bir işâretle hicrî 596 yılında Hac niyetiyle Mekke'ye doğru yola çıkar. İlk haccını yaptıktan sonra tekrar Kuzey

¹¹ İbnü'l-Arabî, *el-Fütûhât 'ül-Mekkiyye*, c.I, s.186.

¹² Kılıç, *age*, s.34.

¹³ Geniş bilgi için bkz. Claude Addas, *İbnü'l-Arabî ou la Quete du Soufre Rouge*, Paris 1989, s.87.

Afrika'ya, kendisinden övgüyle söz ettiği büyük sûfi Ebû Medyen'i görmeye gider. Fakat Ebû Medyen bir süre önce vefat etmiştir ve kendisiyle dünya gözüyle görüşmeleri nasip olmaz. Ertesi yıl yine Hac gayesiyle yola çıkar. Mısır'da Ramazan ayını geçirir. Sonra Kudüs'e oradan da Mekke'ye doğru yola çıkar. Medine'de Hz. Muhammed'in kabrini ziyaret ettikten sonra Mekke'ye varır. Büyük eseri *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye*, ilk olarak burada kendisine ilham olunmaya başlar. Mekke'de iki buçuk yıl kaldıktan sonra Bağdat'a oradan da Musul'a geçer. Bu şehirde kendisine gelen ilhamları *et-Tenezzülâtü'l-Mevsiliyye* adını verdiği bir eserde toplar. Aynı yıl Urfa, Diyarbakır, Sivas üzerinden Malatya'ya gelir. Oradan Konya'ya geçer ve burada şeyh Evhadüddin el-Kirmânî ile görüşür.

Anadolu'dan tam olarak ne zaman ayrıldığı kesin olarak bilinmemekle birlikte, yaklaşık otuz yıl süren seyahatlerinin sonunda hicri 627 yılında Şam'a yerleştiği nakledilmektedir. Şam'a yerleştikten sonra bir gün mânâ âleminde Hz. Peygamber'i görür ve Hz. Peygamber ona *Fusûsu'l-Hikem* adlı kitabı yazmasını emreder. O sıralarda *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye* kitabını gözden geçirip ilave ve tashihlerle uğraşan İbnü'l-Arabî, vefatından bir yıl kadar önce bu eserini tamamlamaya muvaffak olur. Muhyiddin İbnü'l-Arabî, 22 Rebiulahir 638/ 8 Kasım 1240 tarihinde 78 yaşında Şam'da vefat eder. Naaşı kılınan namazdan sonra Benû Zekî türbesine defnedilir.¹⁴ İbnü'l-Arabî'nin kabri uzun süre gizli kalmıştır. Vefatından önce kendisinin "Sin, Şin'a girdiği zaman Muhyiddin'in kabri ortaya çıkar" sözü gerçek olmuş ve Yavuz Sultan Selim, Şam'ı fethettiği zaman, İbnü'l-Arabî'nin kabrini ortaya çıkararak üzerine mükemmel bir türbe yanına bir cami ve bir dergâh yaptırmıştır.¹⁵

İbnü'l-Arabî'nin hayatına baktığımızda, küçük yaşta çok çeşitli ilimlerle müşerref olduğunu, ünlü pek çok âlim ve şeyhten ders aldığını görmek mümkündür. Bu ilimlerden istifade etmesinin yanı sıra mânevî yönünü geliştirmek için tasavvufi alana meylettiğini, riyâzet, mücâhede, halvet gibi nefis terbiye yollarıyla kısa sürede

¹⁴ Abdülbâki Miftah, *Kur'an Mührü Şeyhu'l-Ekber Muhyiddîn İbnü'l-Arabî'nin Hayatı*, çev. Vahdettin İnce, İstanbul 2007, s.433.

¹⁵ İsmail Fenni Ertuğrul, *Vahdet-i Vücûd ve İbnü'l-Arabî*, haz. Mustafa Kara, İstanbul 2008, s.302.

seyr ü sülûk yolunda ilerlediğini ve kısa zamanda yaşından çok büyük mertebelere eriştiğini görürüz. Bu ilerlemede İslam diyarlarına yaptığı seyahatlerin ve tanıştığı büyük sûfilerden aldığı derslerin de katkıları olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca bu seyahatleri esnasında kaleme aldığı eserlerinden bazılarını tanıştığı şeyhlerine ithâf etmesi de onun ilme ve âlime verdiği değeri görmemiz açısından önemlidir. Yetmiş sekiz yıllık hayatına sığdırdığı beş yüzü aşkın eseri çalışmamızda ele almamız mümkün olmasa da herkes tarafından bilinen birkaç tanesine kısaca değinmek uygun olacaktır.

A. 2. Eserleri

İbnü'l-Arabî, mutasavvıflar arasında en çok eser yazmış olanların başında gelmektedir. Şeyhin ilminin sonsuz olduğuna beş yüzü aşan eseri delildir. Eserleriyle ilgili olarak; “onların bir kısmını uyku ya da mükâşefe içerisinde Hak Teâlâ'nın kendisine yönelttiği bir buyrukla yazdığını”¹⁶ söyler. Eserlerini diğer kitap telif edenler gibi düşünüp taşınarak yazmadığını, bunların zihni çabalamaların ürünü olmaktan ziyâde ilâhi bir dikte ile yazıldığını belirtir. Bu da tasavvuf ilminin bilgi tasnifi ve epistemolojisinde; vahiy, ilham, keşf, feth, vehb, zevk, müşâhede vb. gibi terimlerle karşılanan bir bilgi türüdür. O, eserlerinin; Allah'tan gelen mevârid kalbini yaracak ve ciğerlerini parçalayacak hale geldiğinde, daha fazla dayanamayarak bunlardan zapt edebildiklerini kaydetmek sûretiyle veya hakîkatin doğrudan mükâşefesiyle ya da bizzat Allah'ın emriyle ortaya çıktığını söyler.¹⁷

İbnü'l-Arabî bütün eserlerinde “*mârifetullah* (Allah'ı bilmek)” olgusunu ilimler dairesinin merkezine almış, bu noktadan hareketle, hakîkate dâir ilimlerin çeşitli konularına açıklamalar getirmiştir. Tasavvuf, tefsir, hadis, fıkıh, tarih, ilm-i havâs gibi geniş bir alanda yazmış olduğu yüzlerce eserin ana konusu mârifetullahtır. Ele aldığı konuların hepsinin ortak özelliği tevhid ve vahdet-i vücûd fikrini taşımasıdır.¹⁸

¹⁶ Ebu'l-Hasen Ali b. İbrahim el-Kâri, *İbnü'l-Arabî'nin Menkıbeleri*, şerh. Salâhuddin el-Müneccid, İstanbul 2010, s.33.

¹⁷ İbnü'l-Arabî, *age*, c.III, s.477.

¹⁸ Mustafa Çakmaklıoğlu, *İbnü'l-Arabî'de Mârifetin İfadesi*, İstanbul 2007, s.44.

İbnü'l-Arabî, eserlerinin sayısını tam olarak bilemediğini, bazı kimselere verdiği halde iâde edilmeyenler ya da bir şekilde kaybolanlar olduğu için eserlerin tam listesinin oluşturamadığını söyler. Buna örnek olması vesilesiyle *Kitâbu Celâi'l-Kulûb*(*Gönüllerin Cilası*) adlı eseriyle ilgili ilginç bir olay yaşadığından bahseden İbnü'l-Arabî olayla ilgili olarak: “Kitabın baş tarafından yirmi varak alıp şehir dışında yüksekçe bir yerde dostlarıyla oturup okuduğunu sonra yere koyduğunu, ardından bu sayfaların birdenbire kaybolduğunu, görünmeyen varlıkların ya da insanların uçurduğundan şüphelendiğini ifade eder. Ayrıca, bu eserin içindeki konuların çok güzel olduğunu belirtir. Sonrasında ise eserinin diğer sayfalarını alan ihvanlarına da artık sormadığını, onların da geri getirmediğini anlatır.”¹⁹

İbnü'l-Arabî eserlerinin sayısını bilmemekle beraber çevresindekilerin de ısrarıyla bir liste çıkarmaya çalışır. Bu çabasının ilk ürünü olan *el-Fihrist*'te 248 kitabının adı geçerken vefatından önce oluşturduğu *el-İcâze* adlı ikinci listede 289 kitap vardır. Sonraki yıllarda İbnü'l-Arabî'nin eserlerini belirlemekle ilgili çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Bunların en dikkate değer olanı, 1958 yılında araştırmacı Dr. Osman Yahya'nın yapmış olduğu çalışmadır. Osman Yahya, İbnü'l-Arabî'nin eserlerinin tespit ve tasnifinin üzerine Fransızca olarak kaleme aldığı mufassal doktora çalışmasında toplam 856 eser inceleyerek bunlarla ilgili bibliyografik izâhlar vermiştir. Bunlardan kimisinin İbnü'l-Arabî'ye izâfe edilmiş eserler olduğunu, kimisinin farklı isimlerle yazılmış aynı eserler olduğunu tespit etmiştir. Yaptığı bu değerlendirmeler sonucu İbnü'l-Arabî'ye ait 550 civarındaki eserden elimize yaklaşık 245 tanesinin ulaştığı sonucuna varmıştır.²⁰

İbnü'l-Arabî eserleri hakkında bilgi verirken; kimisinin birkaç yapraktan kimisinin ise ciltlerden oluştuğunu ifade eder. Kitaplarının bir bölümüyle ilgili olarak; Allahü Teâlâ'nın yazmamı buyurduğu fakat yaymamı buyurmadığı kitaplar

¹⁹ el-Kâri, *age*, s.56.

²⁰ Abdülbâki Miftah, *Şeyh-i Ekber Muhyiddîn İbnü'l-Arabî'yi Okumak*, çev. Ali Vasfi Kurt, İstanbul 2012, s.38.

diye bir sınıflandırma yapar. Bunlar arasında *Kitabü'l-Ayn* vardır ki içinde; rü'yet, müşâhede, mükâşefe, tecelli, levâmî, zevk, şirb, bâdi, gibi konular incelenmiştir.²¹

İbnü'l-Arabî eserlerinden bahsederken içlerinde çok değer verdiği fakat sonuna kadar yazıp bitiremediği *Kitabü'l-Cem ve't-Tafsîl fi Esrâri Meâni't-Tenzîl* isimli bir de tefsiri olduğunu söyler. Bu tefsirle alakalı olarak; Meryem Suresi'ne kadar yazdığını, her âyeti üç ayrı makamda ele aldığını, önce âyeti celâl ve heybet makamından alıp üzerinde konuştuğunu, sonra cemâl makamında açıkladığını, aynı âyeti kemâl makamından alıp önceki iki tefsire benzemeyen bir üslupla anlattığını söyler. Ayrıca bu makamda âyetin büyük harfleriyle küçük harflerinin sırlarını anlattığını, bu sırların eğer var ise harekeler; ölü ve diri sükûn, nisbet, izâfet, işâret ve benzerleri olduğunu ifade eder.²²

İbnü'l-Arabî, Kur'an tefsirinin yanı sıra bir sûfî olarak Kur'an-ı açıklama yöntemini şu şekilde dile getirir: “ Kur'an-ı Kerim'i açıklama hususunda sûflerin sözü işâretlerdir ki, bunlarla Allah'ın hitabının mahalline işâret edilir. Bu işâretler şekilci olan fâkihlerin çoğu tarafından bilinmez. Bu sebeple de onu inkâra yönelir ve bunu söyleyeni küfürle ithâm ederler. Nâzil olan her âyetin, işâret ehline göre iki yönü vardır. Birinci yönü kendi içlerinde görürler, diğerini ise kendilerinin dışındaki şeylerde görürler.” Bu sözlerine Kur'an'dan da delil getiren İbnü'l-Arabî, “İşâretlerimizi (varlığımızın delillerini) âfâkta ve onların kendi nefislerinde göstereceğiz”²³ âyetiyle alâkalı olarak, Allah'ın âyetlerinin “âfâk” olarak isimlendirilen zâhire dönük bir yönü vardır, bu âyetlerin hükümleri organlar üzerinde câridir. Ayrıca “kendileri” olarak isimlendirilen bâtna dönük bir yönü daha vardır ki

²¹ Bahsi geçen terimlerin tasavvuf ıstılâhındaki anlamları şöyledir: *Rü'yet*: Ahirette/ Cennette Allah'ı görmek. *Müşâhede*: Hakk'ın gönüllerde hâzır olması, eşyayı tevhid deliliyle görmek. *Mükâşefe*: Sûfînin kalp gözünün açılması sonucu gayb âlemini görmesini sağlayan hâl. *Tecelli*: Gaybden gelen ve kalpte zâhir olan nurlar. *Levâmî*: Nefsi temiz olan ve başlangıç halinde bulunan sâliklere mânâ âleminde zâhir olan göz kamaştırıcı ışıklar ve doğuşlar. *Zevk*: Hakkın tecellisiyle evliyânın kalplerine attığı irfan nuru, tecellilerin başlangıcı. *Şirb*: Keşf hâlinin neticesi, tecellinin meyvesi olan rûhî haz. *Bâdi*: Belli bir zamanda insanın hâline göre kalbinde zuhûr eden tecelli. (Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 2005, s.63, 260, 265, 301, 338, 346, 392; Hasan Kamil Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikâtlar*, İstanbul 2012, s. 222, 224.)

²² el-Kâri, *age*, s.54-55.

²³ Fussilet 41/53.

hükümleri kalplerde cereyan eder. Birinci yön şeriât tarafı, ikinci yön ise hakikat cihetidir”²⁴ demiştir.

İbnü'l-Arabî'nin eserlerinden en büyük ve en kapsamlısı olan *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye*'dir. Bu eser, İslam kültürünün çeşitli dînî, fikrî ve ahlâkî alanlarını kapsayan bir ansiklopedi niteliğindedir.²⁵ İbnü'l-Arabî bu eserin giriş kısmında eseri yazmaktaki gâyesinin Kâbe'de bulunduğu sürede kendisine gelen ilham ve feyzleri bir araya toplamak olduğunu belirtir.²⁶ *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye*'nin tamamı “sıfır” adını verdiği otuz yedi kitaptan meydana gelmektedir. Mârifet, muâmeleler, hâller, menziller, münâzeleler ve makamlar olmak üzere altı ana bölümden oluşan eserin bu bölümleri de alt bölümlere ayrılmış ve sonuçta 560 bab meydana gelmiştir.²⁷ Yalnız bu bölümler ve konular arasında mantıklı bir bağlantı yoktur. İbnü'l-Arabî, konular arasındaki bu geçişlerin *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye*'yi keşf ve ilhâma dayanarak yazmasından kaynaklandığını söyler. Bu eserin tamamı tahkikli bir neşri ne yazık ki günümüze kadar yapılamamıştır. 1972 yılında Osman Yahya tarafından Mısır'da başlanan tahkîk ise 14. cilde kadar gelmiştir. Eserin bazı bölümlerinin farklı dillere çevirisi yapılmaya çalışılmıştır.²⁸ Tamamını çevirip Türkçe'ye kazandıran ise Ekrem Demirli olmuştur. Bu çeviri 18 ciltten oluşmaktadır.

İbnü'l-Arabî'nin en çok rağbet gören, bizim çalışmamızın ana teması olan rüyâ konusuyla da doğrudan ilgili olan, ayrıca birçok dile çevrilen ve birçok âlim tarafından şerh edilen diğer bir eseri ise *Fusûsu'l-Hikem*'dir. Onun bu eseri, bütün düşüncelerinin ve eserlerinin anahtar kitabı gibidir ve bu eseriyle hikmetin nebevî kaynağına işâret etmektedir.²⁹

Fusûsu'l-Hikem, içinde yer alan konuların ve dilinin ağır olması nedeniyle, Arap kökenli Ebu'l-Âlâ el-Affî'nin dâhi ilk bakışta topluca genel anlam veremediği

²⁴ Ebu'l-Âlâ el-Affî, “İbnü'l-Arabî İle İlgili Araştırma Serüvenim”, *UÜİFD*, sa.9, c.IX, (2000), ss.697-714: 700.

²⁵ Affî, *agm*, ss.697-714: 708.

²⁶ İbnü'l-Arabî, *age*, c.I, s.10.

²⁷ M. E. Kılıç, “el-Fütûhât'ül-Mekkiyye”, *DİA*, İstanbul 2005, c.XIII, ss.251-258.

²⁸ Kılıç, “Muhyiddîn İbnü'l-Arabî'de Varlık ve Mertebeleri”, *Basılmamış Doktora Tezi MÜSBE*, İstanbul 1995,s. 40.

²⁹ Kılıç, *Şeyh-i Ekber İbnü'l-Arabî Düşüncesine Giriş*, s.68.

bir eserdir. Affî, İbnü'l-Arabî'nin pek çok eserini okuduktan sora tekrardan *Fusûsu'l-Hikem*'i eline alınca, aslında bu eserin onun bütün fikirlerinin özünü ihtiva ettiğini anlar ve İbnü'l-Arabî'nin, *Fusûsu'l-Hikem* ile telifte olgunluğa ulaştığını, zirveyi temsil ettiğini söyler.³⁰ Pek çok dile çevirisi yapılan bu eserin, yüzden fazla da şerhinin olduğu bilinmektedir. Bunlar arasında Sadreddin Konevî, Abdürrezzak Kâşânî, Dâvud-i Kayserî, Abdullah Bosnevî ve Ahmet Avni Konuk'un³¹ şerhleri en meşhurlarıdır. Tasavvuf tarihinin üzerinde en çok münâkaşa edilen ve tasavvuf düşüncesinin en etkili eserlerinden biri olan *Fusûsu'l-Hikem* günümüzde de önemini korumaya devam etmektedir.

İbnü'l-Arabî, *Fusûsu'l-Hikem*'i yirmi yedi bölüme ayırmış ve her bölüme bir peygamberin adını vermiştir. Eserin anahtar kavramı Hakîkât-i Muhammediyye'dir. Ön sözünde: “Bu eser bir tercümân olsun, kendi başına bir hüküm ifâde etmesin. Onu okuyan ehlullâh ve gönül erbâbı, onun takdis makamında olduğunu görsün” demiştir. Ayrıca, “söylediklerim ancak bana verilenler, burada yazılı olanlar ancak bana indirilenlerdir. Ne bir resûl ne de bir nebîyim, ancak bir vârisim ben”³² ifadelerine yer vermiştir.

İbnü'l-Arabî'nin eserlerinin çokluğu ayrıca üslûbundan dolayı anlaşılmasındaki zorluk, eserlerine çeşitli şerhler yazılmasına sebep olmuştur. Günümüzde hâlen İbnü'l-Arabî ve eserleriyle ilgili araştırmalar devam etmektedir. Hâl böyle olunca bu büyük, âlim, mutasavvıf, velî şahsiyetin çevresini ve kendisinden sonraki nesilleri de etkilemesi muhakkaktır. Araştırmamızın bu bölümünde İbnü'l-Arabî'nin çevresi tarafından nasıl algılandığına değinmek yerinde olacaktır.

³⁰ Bkz. Ebu'l-Âlâ el-Afîfî, *age*, s.21.

³¹ Bu şerhler için bkz. Sadreddin Konevî, *el-Fükûk fî Esrârı Müstenidâti Hikemi'l-Fusûs- Fusûsu'l-Hikem'in Sırları*, trc. Ekrem Demirli, İstanbul 2003; Abdürrezzak Kâşânî, *Şerh'u Fusûsu'l-Hikem*, Kahire 1966; Dâvud el-Kayserî, *Matla'u Husûsi'l-Kilem fî Meâni Fusûsi'l-Hikem*, Bombay 1300; Abdullah Bosnevî, *Tecelliyâtü Arâisi'n-Nusûs fî Menassâti Hikemi'l-Fusûs*, İstanbul 1290; Ahmet Avni Konuk, *Fusûsu'l-Hikem Tercüme ve Şerhi*, I-IV, haz. Mustafa Tahralı- Selçuk Eraydın, İstanbul 1999-2002.

³² el-Kâri, *age*, s.45.

A.3. Etkileri

İbnü'l-Arabî'nin sözlerinin zâhiri yönüne bakan kimse, onun ilmine ve faziletine tanıklık etmekte, en büyük âlim ve fukahâdan, Kur'an ve hadisi en iyi bilenlerden birisi olarak kabul etmekte, bu yüzden onu velîlik ve kudsîlik ile nitelemektedir. Sözlerinin bâtinî yönüne bakan kimse ise felsefe ve tasavvufunda açık olan aklî ve rûhi yeteneklerini takdir etmekle birlikte ya dînî görüşlerini kabul etme noktasında tereddüt göstermekte ya da onları kesin olarak reddetmektedir. İslam âlemi, İbnü'l-Arabî'nin durumu hakkında ikiye ayrılmıştır. Bunlardan birincisi, ilk tutumu, diğeri ise ikinci tutumu sergilemişlerdir.

İbnü'l-Arabî'nin çağdaşı olup onu her türlü üstünlükle vasıflandıran, kendilerinden üstün tutan âlimlerden bazıları; İmam Fahrüddin Muhammed b. Umer b. Hüseyin er-Razî, Şeyhülislamın şeyhi İmam İzzeddin b. Abdisselam, şeyhlerin şeyhi Şihâbuddin Umer b. Muhammed Sühreverdi, Şeyh Sâduddin Muhammed b. el-Müeyyed el-Hemevî, Şeyh Kemâlüddin ez-Zemlekânî, Malikiler'in kadi'l-kudatı el-Hafız b. Asâkir İbnun-Neccar, İbnü'd-Dubeysî ve melikü'l-ülema büyük kadı Ebû Yahya Zekeriyya b. Muhammed b. Mahmud el-Enesî el-Kazvîni' dir.³³ Şeyh Mecdüddin Muhammed b. Yakup el-Firuzabâdi ise İbnü'l Arabî'yi desteklemek üzere "*Keşfü'l-Ginâ an Esrâr-i Kelâmi's-Şeyh Muhyiddin Arabî*" adlı eseri yazmıştır ve İbnü'l-Arabî hakkında; o, hâl ve ilim yönünden tarîkat şeyhi, gerçek ve görünüş bakımından tahkîk imamı, fiil ve isim itibariyle mârifet görüşlerini canlandıran kimsedir"³⁴ demiştir. Celâluddin Suyûtî, Abdulvehhab Şa'rânî, Şeyh Salâhuddin Uşşakî, Yavuz Sultan Selim devri âlimlerinden Şeyh Mekkî ve Şeyh Abdülgânî Nablûsî onun lehinde kitap yazmışlar ve kendisini savunmuşlardır.³⁵

Şeyh-i Ekber'in en yakın talebesi olan Sadreddîn Konevi, yazmış olduğu *Fukûku'l-Fusûs* adlı eserinde İbnü'l-Arabî için: "İnsanların cüz'i ve küllî bütün istidatlarını, bu istidatlarının nereye varacağını gördüğünü birçok kez fark ettim. Her istidâdın ne kadar gelişeceğini, bedbahtlık ve mutluluk bakımından durumun ne

³³ el-Kâri, *age*, s.33.

³⁴ el-Kâri, *age*, s.69.

³⁵ İsmail Fenni Ertuğrul, *age*, s.317.

olacağını bilirdi. Kendine özgü bir bakışla, karşısındaki kişinin özüne nüfûs eder, noksanlık ya da kemâl mertebeleri bakımından sonunda ne olacağını haber verirdi ve yanılmazdı. Çoğu zaman dünya işleri hakkındaki ilâhi hükümlerle ilgili sözlerinin, dediği gibi çıktığını gördüm.”³⁶ diyerek hocası hakkındaki izlenimlerini aktarmış ve onu desteklediğini ortaya koymuştur.

İbnü'l-Arabî'yi savunanlar olduğu kadar; onun veliliğini reddeden, dalâlette olduğunu iddia eden kişiler de olmuştur. Bunlardan bazıları Cemâleddin bin el-Hayyâd el-Yemenî, İbn Teymiyye, Aliyyü'l- Kârî, ve Burhâneddin el-Bikâi eş-Şâfi'dir.³⁷ Bu kişiler İbnü'l-Arabî'ye hücum eden, onun yazdıklarına ve düşüncelerine itiraz eden grupta yer alırlar. Bunlardan özellikle İbn Teymiyye ve Aliyyül-Kârî, vahdet-i vücûd nazariyesi sebebiyle şeyhi çokça eleştirmiştir. İbnü'l-Arabî'nin, Cenab-ı Hakk'ın eşyanın aynı olduğuna delâlet eden sözlerine itiraz etmişlerdir. Şeyh, bu ayniyetin Cenâb-ı Hakk'ın eşyada sıfatıyla tecelli eden vücûdu itibariyle olduğunu, fâni sûretlerden ibâret olan eşyanın Allah olmasının mümkün olamayacağını defalarca belirtmişse de Aliyyül- Kârî bunu dikkate almamıştır.³⁸

Yapılan araştırmalar göstermektedir ki sanılanın aksine İbnü'l-Arabî, en çok eleştiri aldığı vahdet-i vücûd terimini bir duası dışında hiç kullanmamıştır. En yakın öğrencisi Sadreddin Konevî'de aynı şekilde bunu bir terim ya da kavram olarak kullanmamıştır. Vahdet-i-Vücûd tamlamasının bir kavrama dönüştürülmesinin daha sonrakiler tarafından gerçekleştirildiği, hatta bu hususta etkili olan kişilerin muârizlar olduğu söylenebilir. Vücûd ve meratibu'l-vücûd ile ilgili olarak İbnü'l-Arabî'nin eserlerinde ve düşünce sahasında dikkat çeken merkez kavramların “el-âniye, el-vechu'l-hâs” olduğu görülmektedir.³⁹

Sonuç olarak diyebiliriz ki İbnü'l-Arabî, zamanından günümüze kadar İslam tasavvufu üzerine silinmez bir damga vurmuştur. Değerli âlimlerin birçoğu onun

³⁶ Konevî, age, s.9-17.

³⁷ Ebu'l-Âlâ el-Afifi, “İbnü'l-Arabî İle İlgili Araştırma Serüvenim”, s. 702.

³⁸ İsmail Fenni Ertuğrul, age, s.246.

³⁹ Ali Vasfi Kurt, “İbnü'l-Arabî'de Hayal ve Vücûd Paradoksu Özelinde el-Futûhatü'l-Mekkiyye ile Fusûsü'l-Hikem'in Karşılaştırılması”, *Tasavvuf İlmi ve Araştırma Dergisi (İbnü'l-Arabî Özel Sayısı-2)*, (2009), sa.23, ss.511-542: 530-531.

öğrencisidir. İslam düşünce tarihinde bir dönüm noktası teşkil etmektedir. Yerli yabancı pek çok araştırmacı ve akademisyeni etkileyen eserleri göstermektedir ki; İbnü'l-Arabî çağlar boyunca adından söz ettirecek, eserleri okunmaya devam edecek ve onun felsefesini anlama çabaları sürecektir. Her çağda görüşlerini müdafaa edenler olduğu gibi kendisini reddedenler de olacaktır. Kendisine karşı olanların tutumlarının İbnü'l-Arabî'nin değerini azaltacağını düşünmek yanlış olur. İbnü'l-Arabî, hakkında iyi ya da kötü yorumlar yapılmış değerli âlim şahsiyetlerden biri olması hasebiyle onunla ilgili yaptığımız araştırmalar ve kendisinin de bizlere naklettiği Allah'ın veli kulları ile alâkalı görüşleri, bizim onun hakkındaki kanaatimizi olumlu yönde etkilemiştir. İbnü'l-Arabî'nin kendisinden önceki tasavvufî dönemle kendinden sonraki dönem arasında bir köprü vazifesi gördüğünü idrak edip bu bağlamda onun eserlerinden istifade etmek yerinde bir davranış olacaktır.

B. RÜYÂ VE MÂHİYETİ

B. 1. Rüyânın Sözlük ve İstilah Anlamı

Rüyâ; Arapçada راي “ra'a” fiil kökünden gelip, görmeyi de içine alacak şekilde anlama ve idrâk anlamına gelmektedir.⁴⁰ İsim olarak ise uykuda görülen şey anlamında kullanılır. Aynı zamanda İslâmî literatürde أحلام, أحاديث, منام, مُبَشِّرَات, منام, أضغاث, أضغاث kelimelerinin de rüyâ anlamında kullanımları vardır.⁴¹ Bunlardan أحلام; kişinin rüyâsında gördüğü ancak birbirinden ayıramadığı şekiller, tahayyüller, şahıslar, işittiği sesler ve uyandığında bunlardan çok az şey hatırladığı karışık düşlerdir.⁴² أضغاث; insanı korkutup ürküten, uyandığı zaman bir müddet etkisi geçmeyen, kişide endişeye sebep olan karmakarışık kabus da denilen rüyâ çeşididir.

Türkçede rüyâ kelimesinin yanı sıra “düş” kelimesi de kullanılmaktadır. Pek çok sözlükte birbirine yakın anlam verilen rüyâ, tasavvuf terimleri sözlüğünde; düş,

⁴⁰ Cemâluddîn Ebu'l-Fadl İbn Manzûr, *Lisanu'l Arab*, Beyrut 1999, c.V, s.84.

⁴¹ İlyas Çelebi, “Rüyâ”, *DİA*, İstanbul 2008, c. XXXV, s. 306.

⁴² Muhammed Bekr İsmail, *Tefsîru'l-Ahlâm*, Kahire 2002, s. 6.

uyku halinde zihinde beliren düşünceler ve olaylar⁴³ şeklinde yer almaktadır. Rüyâ ile aynı kökten gelen rü'yet kelimesi ise gözle ve kalple görmeye, yani akıl ile müşâhede edip bilmeye denir. Gözle olan için “basar”, kalple olan için “basîret” tâbiri kullanılır.⁴⁴ Tasavvufî açıdan rü'yet kelimesine; âhirette (Cennette) Allah'ı görmek, ilâhi tecellileri ruh âleminde kalp gözüyle temâşâ etmek⁴⁵ anlamları verilmiştir.

B.2. Rüyânın Mâhiyeti

Rüyâ, insanoğlunun yüzyıllardır aslını merak ettiği ve mâhiyetini araştırdığı konulardan birisidir. Geçmişten günümüze birçok ilim dalında incelemelere konu olmuş, hakkında yazılar yazılmış ve çeşitli yorumlar getirilmiştir. Rüyâların mahiyeti ve kaynağı konusunda farklı görüşler ortaya konulmuştur. Psikolojik açıdan rüyâlara, rüyâyı gören kişinin bilinçaltı hakkında bilgi verdiği, geçmişinden izler taşıdığı, kişiliğini yansıttığı gibi anlamlar yüklenirken; tasavvufî açıdan bakıldığında ise kişinin manevî mertebesinin ne olduğunun, nefis olarak hangi makamda olduğunun, seyr ü sülûkte ne kadar yol kateddiğinin işâreti gibi anlamlar verilmiştir. Rüyânın mahiyeti konusunda mutasavvıfların ve genel olarak İslam âlimlerinin görüşlerini çalışmamızın birinci bölümünde ele alacağımız için girişte bu kısa bilgiyle yetiniyoruz.

⁴³Uludağ, *age*, s.300.

⁴⁴ Mütercim Âsım Efendi, *Kâmus Tercümesi*, İstanbul1304, c.IV, s.966.

⁴⁵ Uludağ, *age*, s.301.

I.BÖLÜM

İBNÜ'L-ARABÎ'NİN ESERLERİNDE RÜYÂ

1.1. İslam Âlimlerine Göre Rüyâ, Rüyânın Mahiyeti ve Çeşitleri

İlk İslam filozofu ve âlimi olarak bilinen Ebu Yusuf Yakup b. İshak el-Kindî (v. 252/867); *Felsefî Risâleler* adlı eserinde uyku ve rüyânın nefsin bir fonksiyonu olduğunu belirtmiş, insanın sûret oluşturma yetisini yani hayâl gücünü, algı ile mantık arasında bir yere yerleştirmiş ve onun rüyâ görme faâliyetinden sorumlu olduğunu ifâde etmiştir.⁴⁶ Kindî, rüyâların uykuda serbest kalan tasarlama ve düşünme güçleri sayesinde görüldüğünü de belirtmiştir.⁴⁷ Ünlü İslam filozoflarından Fârâbî(v. 339/951) ise *el-Medinetü'l-Fâzıla* adlı eserinde rüyâları muhayyile gücüyle ilişkilendirmekte, bu gücün rüyâların oluşumunda belirleyici bir işlevinin bulunduğunu dile getirmektedir.⁴⁸ Fârâbî'nin yorumundan da anlaşılacağı üzere kişinin hafızasındaki görüntüler, göreceği rüyâları etkilemektedir.

Tıp alanında yetkin bir şahsiyet olmakla birlikte felsefe ve tasavvuf alanında da etkilerini gördüğümüz bir diğer İslam filozofu İbn-i Sina (v. 1037/1628), rüyâların oluşumuyla alâkalı olarak şöyle der: “Rüyâ, nefsin muhayyile gücünün etkiye açık olma özelliğiyle meydana gelmekte olup, uykuda güçlü konuma geçmiş olan nefis fizikötesi âlemden bilgi alabilmektedir. Muhayyilesi dış duyuların denetiminin dışında kalan kişinin nefsi, ilâhi âleme yönelir. Bu esnada oradan gelen bilgiler nefiste yer eder ve böylece metafizik âleme ilişkin bir algı gelişmiş olur.”⁴⁹ İbn-i Sina'ya göre rüyâlar yalnızca metafizik âlemden nefse gelen etkilere dayanmaz, bunun yanı sıra insanın fizyolojik durumundan kaynaklanan rüyâlar da vardır. Muhayyile gücü olayları bazen gerçek şekliyle bazen de benzerleriyle tahayyül eder. Bazen de nefis melekût âlemiyle iletişime girmeksizin bir şeyi gerçekten müşâhede ediyormuş gibi davranır. Hâlbuki nefsin gördüğü şey, onun sûreti değil benzeridir.⁵⁰ İbn-i Sina'nın sözlerinden anlaşılmaktadır ki rüyâlar, hem metafizik âlemlerle hem de insanın fizyolojisiyle alakalıdır. Uyuduğumuz zaman daha fazla işlevsel hale gelen nefsimizin, metafizik âlemlerle kurduğu bağlantı sonucunda orada edindiği izlenimler

⁴⁶ Bkz. Annemarie Schimmel, *Halifenin Rüyâları(İslamda Rüyâ ve Rüyâ Tabiri)*, çev. Tuba Erkmen, İstanbul 1999, s.32.

⁴⁷ Yakup b. İshak el-Kindî, *Felsefî Risaleler*, çev. Mahmut Kaya, İstanbul 2002, s. 130.

⁴⁸ Farabî, *el-Medinetü'l-Fazıla*, çev. :Nafiz Danışman, Ankara 2001, s. 71.

⁴⁹ Çelebi, *agm*, s. 307.

⁵⁰ Ali Durusoy, *İbn-i Sina Felsefesinde İnsan ve Kainattaki Yeri*, İstanbul 1993, s. 106-114.

rüyâları oluşturur. Bir başka deyişle rüyâ, ruhun melekût âlemiyle ilişki kurmasıyla olur. Bedeni idare etmekten boşalan ruh, ilişkide bulunduğu melekût âlemine çıkar, oradan mânâlar alır. Muhayyile onları uygun şekillere sokarak duyuya gönderir, bu sayede rüyâ görülür.⁵¹

İslam düşünürlerine göre bütün rüyâlar mutlak bilgi kaynağı değildir. Bir rüyânın bilgiye temel teşkil edebilmesi için, gören kişinin sâlih ve doğru kimselerden olması gerekir. Çok yalan konuşan fesat kişilerin rüyâda gördüklerine itibar edilmez. O rüyâlar hayâlden ve şeytanın vesveselerinden ibârettir. Disiplinler arası bir kavram olma özelliği taşıyan, çeşitli ilim dallarında araştırmalara konu olan rüyâ ile ilgili olarak İslam âlimleri, birbirine yakın açıklamalar yapmışlardır. Bu açıklamalardan birkaçı şu şekildedir: Tarihçi ve devlet adamı kişiliğiyle ön plana çıkan âlimlerimizden İbn Haldun (v. 808/1406) rüyâların, uykuda insan ruhunun mânâlar âlemine dalması sonucunda gâipten kendisine akseden varlıklara ait şekil ve sûretleri bir anda görmesinden ibaret olduğunu söyler.⁵² İnsanın uyanıkken dünyevî işlerle meşgul olduğundan rûhâni işleri düşünmediğini, gâipten kendisine akseden görüntüleri unuttuğunu belirtir ve insanın ancak uyku halinde bedensel ve maddî kaygılardan uzak olacağını ifade eder. Bu sayede onun da diğer rûhâni varlıklar gibi gaybî âleme yönelip, melekler ve diğer latif cisimleri müşâhede edeceğini söyler. Bir başka deyişle ruhumuz uykudayken Levh-i Mahfûzdaki bu âlemle ilgili görüntülere ulaşır ve orada gördüklerini hayâle aktarır. Bu görüntüler hayâlinde uygun bir kalıba dönüşerek hissi müştereke gelir ve rüyâ görülür.⁵³ Kısaca belirtmek gerekirse İbn Haldun; uyuyunca rûhâni olan insanın, maddî âlemden çıkıp mânâ âlemine dalmasının sonucu olarak, orada gördüklerini hayâl âleminde şekillendirip zihninde uygun kalıplara dönüştürerek rüyâ göreceğini dile getirmiştir.

Sonuç olarak rüyâların sadece bir hayâlden ibâret olmadığını aksine ruhun uyku ya da uyku ile uyanıklık arası bir haldeyken gezip gördüğü âlemlerden edindiği idrakler olduğunu söylemek mümkündür. Edinilen bu idraklere anlam yükleme

⁵¹ İbn-i Sina, *Kitabü'n-Nefs*, Kahire 1975, s. 178-179

⁵² Ebu Zeyd Velîyüddin Abdurrahman b. Muhammed İbn Haldun, *Mukaddime I*, çev. Süleyman Uludağ, İstanbul 1983, s. 380-384.

⁵³ İbn Haldun, *Mukaddime I*, çev. Zakir Kadiri Ugan, İstanbul 1996, s. 251-252.

çabaları da geçmişten günümüze kadar devam etmiş ve pek çok ilim dalında olduğu kadar tasavvufta da rüyâları anlama, mânevî yönden anlamlandırma çabaları süregelmiştir. Rüyâları anlamak ve anlamlandırmak için rüyâ türlerini bilmek gerekir. Bu bağlamda mutasavvıfların rüyâyla ilgili görüşlerine geçmezden evvel İslam âlimlerinin rüyâlarla ilgili yaptıkları sınıflandırmayı görmek yerinde olacaktır.

1.1.1. Rüyâ Çeşitleri

Kur'an-ı Kerim'de yer alan rüyâyla alâkalı âyetlerden ve Rasûlullah'ın hadislerinden de anlaşılacağı üzere rüyâlar kaynağı bakımından gruplara ayrılmaktadır. İslam âlimleri de dinin temel kaynaklarını referans alarak rüyâları sınıflandırmışlardır. Konuyla ilgili olarak İslam âlimlerinden bir kısmının görüşleri şu şekildedir: Fukahâdan Ömer Nasûhi Bilmen, rüyâların iki çeşit olduğunu söyler. Bunlardan birincisi; sadık rüyâlardır ve ruhun melekût âlemine ittisaliyle meydana gelen bazı hakikatlerdir. İkincisi ise, kâzib (yalan) rüyâlardır ki uyanıklık esnasındaki kuruntulardan ve mîzâcın bozukluğundan, bazı şeytânî ilkâatten ortaya çıkan asılsız rüyâlardır.⁵⁴ Ömer Nasûhi Bilmen rüyâları ikiye ayırsa da İslam âlimlerinin çoğunluğu, rüyâların üç çeşit olduğunu dile getirmişlerdir ve bu görüşlerinde Rasûlullah'ın (s.a.v.) hadislerinde geçen sınıflandırmayı dikkate almışlardır. Bu sınıflandırmaya göre rüyâ çeşitlerinden ilki, Allah tarafından doğrudan ya da bir melek vâsıtasıyla vâki olan bir telkindir ki asıl rüyâ budur. İkincisi, nefsin kendisinden olan bir telkindir ki bu hâtıraların tahayyülünden ibârettir. Üçüncüsü teklîn-i şeytânîdir ki, bu rüyâ dış etkilerle oluşur. Fakat gerçek olmayan bir çağrışım ve hayâlden ibârettir.⁵⁵

İslam âlimlerinin yaptığı bu sınıflandırmanın rüyâların kaynağına göre yapıldığı aşikârdır. Tasavvufî kaynakları incelediğimizde Hakk'tan ve rüyâ meleşinden kaynaklanan rüyâların, mü'minler için bir müjde niteliği taşıması sebebiyle sâdik rüyâlar şeklinde adlandırıldığını, nefisten ve şeytandan kaynaklanan

⁵⁴ Mustafa Necati Bursalı, *İslami Rüyâ Tabirleri Ansiklopedisi*, İstanbul 1998, s.10.

⁵⁵ M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, c.VI, İstanbul 1989, s.2864-2866.

rüyâların ise boş bir kuruntu ya da insanı üzen, korku ve endişe veren bir hâl olduğu için kâzib rüyâ olarak adlandırıldığını görmek mümkündür.

Genel olarak rüyâların sâdık ve kâzib olarak ikiye ayrıldığını belirttikten sonra rüyâ türlerini ve özelliklerini inceleyelim:

a) Sâdık Rüyâ

Kaynağı ilâhi olup Allah tarafından ya da Allah'ın görevlendirdiği melek vâsıtasıyla gösterilen rüyâlara sâdık rüyâ denir. Bu tür rüyâlara sâlih ya da hasen rüyâ da denilmiştir. Peygamber Efendimiz bu rüyâları “mübeşşirât” olarak nitelendirmiştir. Sâdık rüyâlar, peygamberlerin, peygamberlerin yolundan giden sâlih kişilerin kimi zaman da bunların dışında kalan kişilerin görebileceği rüyâlardır. Bu tip rüyâlar gören kimse, kendisine misâli sûretler şeklinde ulaşacak bilgileri, rûhânî tecellîleri ve Hakk tarafından gelen telkinleri rüyâ meleği aracılığıyla telakkî eder. Bu rüyâların vermek istediği mesaj genelde açıktır, tâ'bire ihtiyaç duyulmaz ve yol gösterici özelliği vardır.⁵⁶ Sâdık rüyâlar, gelecekte bir haber ya da bilgi verebileceği gibi Allah tarafından bir müjde veya bir uyarı da içerebilir.⁵⁷

Kimi âlimler sâdık rüyâları kendi içinde üçe ayırmışlardır. Sâlih mü'minlerin gördüğü rüyâlar Rasûlullah'ın (s.a.v.) hadisinde de geçtiği üzere müjde barındırdığı için, bunlara “büşrâ” veya “mübeşşire” denilmiştir.⁵⁸ Bunun dışında ibâdet ve tâatten uzaklaşan müslümanı tövbeye ve kulluğa yönlendiren, gören kişi için uyarı niteliği taşıyan bilgilendirme rüyâlarına “tahrîr” rüyâları denilmiştir. Sâdık rüyâların üçüncü kısmına ise “ilham” rüyâları denilmiştir. Bu türden rüyâlar gören kişi, kendini hayır hizmetlerinde bulunurken görür. Allah tarafından ilham rüyâlarının kullara gösterilmesindeki amaç, kulluğunu daha da arttırması olsa gerektir.

Rahmânî olarak da adlandırabileceğimiz sâdık rüyâlar, gören kişi tarafından genelde net bir şekilde hatırlanır. Rüyâyı gören kişi uyandıği zaman, rüyâsı zihninde

⁵⁶Hasan Kamil Yılmaz, “Konevi’de Rüyâ Anlayışı”, 2008 I. Uluslararası Sadreddin Konevi Sempozyumu Bildirileri, Konya 2010, ss.237-248:238.

⁵⁷İbn Sirin, *Tefsîru'l-Ahlâm*, Beyrut 1983, s.1

⁵⁸Kuşeyri, *age*, s.714.

hâlâ canlılığını koruyor olabilir ve hatta ne mânâyâ geldiğine dâir içinde bir kanı oluşabilir. Bu çeşit bir rüyâ gören kimse, ilâhi irtibâtın ağırlığıyla uykusundan hemen uyanır ve rüyâsında aldığı mesajı fark eder. Sâdik rüyâların akılda kalıcı olmasının nedeni, müjde ya da uyarı özelliği taşımaları olabilir. Bu konuda dikkat edilmesi gereken ise, rüyâ vâsıtasıyla alındığı düşünülen bu mesajların Kur'an ve Sünnet göz önünde bulundurularak değerlendirilmesi gerektiğidir.

Hadis kaynaklarından edindiğimiz bilgilere göre sâdik rüyâların birtakım alâmetleri vardır. Bunlardan ilki, rüyâyı gören şahsın çok derin bir uykuda bile olsa, aceleyle, hemen hisler âlemine dönmek istercesine uyanıvermesidir. Diğer bir özelliği ise, Allah tarafından kendisine bir müjde verildiğini hissetmesidir. Bunlarla birlikte kişinin gördüğü bu rüyâyı hiçbir şekilde unutmaması ve rüyâ esnasında edindiği idraklerin devamlı ve sâbit olması da bu rüyâların sâdik rüyâlardan olduğunu gösterir.⁵⁹ Ayrıca rüyâların görüldüğü vaktin de rüyânın türünü gösterdiğine dâir görüşler vardır. Buna göre; seher vakti ile öğlen kaylûle vaktinde görülen rüyâlar, dinç kafa ile görüldüğünden yâni uyku için fitrî ve ideal vakitlerde gerçekleştiğinden sâdik olma ihtimalleri yüksek olan rüyâlardır.

b) Kâzib Rüyâ

Sâdik rüyâların taşıdığı özellikleri taşımayıp boş vehim ve hayâlden ibâret olan bâtil rüyâlara “rüyâ-yı kâzib” denir. Kâzib rüyâlar, şeytandan ve nefisten kaynaklandığı için ya “kâbus” ya da “ezğâs-ü ahlâm” olarak adlandırılmıştır.⁶⁰ Bu tip rüyâların hiçbir mânâsı ve hakîkati yoktur ve mesaj içermezler. Bir rüyâ uykudan uyandıktan sonra düşünülüp hatırlanmaya çalışılıyorsa ve bu uğraşların sonunda da tamamı hatırlanmayıp ayrıntılar unutuluyorsa, işte bu tarz rüyâlar aslı olmayan karışık düşlerdendir. Böyle rüyâlar bâtil bir korkutma ve kişiyi üzmeden ibârettir. Bu tip rüyâların kaynağı ya nefistir ya da şeytandır.⁶¹ Bu rüyâların nefisten kaynaklanmasına nefsânî rüyâ, şeytandan kaynaklanmasına şeytânî rüyâ denir.

⁵⁹ İbn Kesir, *Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, çev. Bekir Karlığa- Bedrettin Çetiner, c. VIII, İstanbul 1985, s. 4086-4087.

⁶⁰ İbnü'l-Arabî, *el-Futûhâtül Mekkiyye*, çev. Ekrem Demirli, İstanbul 2007, c.II, s. 421.

⁶¹ Yazır, *age*, s.2864- 2866.

Kâzib rüyâların bir çeşidi olan şeytânî rüyâ, şeytanın aldatma, vesvese ve korkutmalarıyla meydana gelen, kişinin kalbine hüzn, sıkıntı, endişe veren karışık hayâller, düşler ve telkinlerdir. Bu tip rüyâlar gerçeği yansıtmaz. Ayrıca Rasûlullah (s.a.v.), bu tarz rüyâların anlatılmasını ve yorumlanmaya çalışılmasını tasvip etmemiştir. Bu çeşit rüyâlar Kur'an-ı Kerim'de ezğâs-ü ahlâm olarak adlandırılmış, günlük konuşmalarımızda ise kâbus ya da karabasan şeklinde ifâde edilmişlerdir.⁶²

Görülen rüyâların insanların bilinçaltında yer etmelerinin yanı sıra günlük yaşamlarını da etkilediği bilinen bir gerçektir. Bu bağlamda kişinin gördüğü rüyâların etkisine açık olup olmaması; onun rüyâların kaynağı, çeşitleri ve huzursuz edici rüyâlardan nasıl korunulacağı ile ilgili bilgisiyle doğrudan alakalıdır. Kur'an-ı Kerim ve Sünnet'in rüyâları nasıl açıkladığını bilen bir insan, boş evhamlara kapılıp gördüğü bir rüyâ neticesinde başına bir felaket geleceğine inanmaz. Kötü bir rüyâ gördüğü zaman, Rasûlullah'ın (s.a.v.) tavsiyelerine uyup Allah'a sığınır ve şeytanın vesveselerini kendinden uzaklaştırmak için gerekeni yapar. Ayrıca kimi zamanda sıkıntı içeren rüyâların Allah tarafından bir uyarı olduğunu bilip kendine çeki düzen verir ve Allah'a karşı kulluk görevini daha iyi bir şekilde yapmaya çalışır.

Netice itibariyle diyebiliriz ki, rüyâların açık olanı Allah'tan; rumuz şeklinde yâni temsili olup yorumlanmaya ihtiyaç duyanı melekten; karışık hayâl, kâbus ve kuruntulardan oluşanı ise şeytandandır. Kişi bu kriterler çerçevesinde gördüğü rüyâları kendi kendine tahlil ederek ne tür bir rüyâ gördüğünü anlayabilir. Üzüntü ve korku verici bir rüyâ gördüyse, Rasûlullah'ın tavsiyeleri doğrultusunda o rüyânın şerrinden korunmak için gereken ne ise yapar. Müjde içerikli ve sevindirici bir rüyâ gördüğünde ise Allah'a şükredip amelindeki ihlâsını ve samimiyetini arttırması için Allah'a dua eder.

⁶² Çelebi, *agm*, s. 307 (Bkz. Seyyid Süleyman el-Hüseyni, *Kenzü'l Menam: Mükemmel ve Mufasssal Rüyâ Tâbirnâmesi*, c. I, İstanbul byy, s. 4.)

1.2. Mutasavvıflara Göre Rüyâ, Rüyânın Mâhiyeti ve Rüyâ Yoluyla Bilgi Edinme

Rüyâ ve rüyânın mâhiyetiyle ilgili araştırmalar daha önceden de değindiğimiz gibi tasavvufî alanda da üzerinde çok durulan konulardan olmuştur. Tasavvufî açıdan rüyâlara ciddî ölçüde önem verilmesinin sebeplerinden biri, âyetlerde ve hadislerde dikkate şâyân olacak derecede rüyâlardan bahsedilmiş olmasıdır.

Mutasavvıfların birçoğu rüyânın, kimi zaman bir müjde, kimi zaman bir îkaz, kimi zaman da tevfiğ mâhiyetinde, uykuda bütün his ve şuur hâllerinin tamamen yok olmadığı bir sırada, kalbe gelen havâtır ve zihinde canlanan hâller olduğunu kabul eder.⁶³ Rüyâlar, tasavvuf yoluna girmiş olan sâlikin manevî anlamda ilerleyişini gösteren bir vasıtaadır. Ünlü mutasavvıflardan Hâkim et-Tirmîzî'ye (v. 295/908) göre rüyânın mâhiyeti nefis ile alâkalıdır. İnsanın uyumasıyla nefis yükselir, melekût âlemine ulaşır eşyayı seyrederek. Daha sonra bedene dönüp gördüğü şeyleri akla sunar. Akıl ise bu aldıklarını hafızasında saklar.⁶⁴ Rüyâyı bir nevî kerâmet olarak gören Abdülkerim b. Hevazin el-Kuşeyrî(v. 465/1073) ise rüyânın, kalbe gelen muhayyile ve hâtır ile tasavvur edildiğini, bu tasavvurların bazen melekten bazen şeytandan bazen de nefisten gelebileceğini söyler.⁶⁵ Rüyâ ile kalbe gelen hâtırâlar arasında bir benzerlik olduğunu ifade eden Kuşeyrî'ye göre rüyânın hakîkati, kalpte meydana gelen hâtırâlar ve hayâlde canlanan görüntülerdir. Duyuların tümü tamamen uykuya dalmadığında, insan rüyâda gördüğünü hakîkat zanneder. Hâlbuki kişinin gördüğü şeyler kalbe yerleşmiş olan hayâller ve tasavvurlardır. Dış duyuların insan üzerindeki etkisi ortadan kalktığı zaman, kalpteki bu tasavvurlar, soyut ve zorunlu olarak gün yüzüne çıkarlar ve netlik kazanırlar. Kişi ne zaman uyanırsa o vakit müşâhede âlemini algılamasıyla bu hal onda zayıflar. Kuşeyrî bu durumu şu şekilde izah eder: “Karanlıkta yanan kandilin ışığının, güneşin doğmasıyla meydana gelen aydınlanma

⁶³ Ebu Bekr Muhammed b. İshak el-Kelebazi, *et-Taarruf li-Mezhebi ehli't-Tasavvuf*, Şam 1986, s.89; Bülent Akot, “Tasavvufî Terbiyede Rüyânın Değeri”, *HÜİFD*, 2011/1, c. X, sayı: 19,ss.93-113: 97

⁶⁴ Abdu'r-Rauf Münavi, *Feyzu'l-Kadir*, Mısır 1356, c.IV, s. 45.

⁶⁵ Abdülkerim el-Kuşeyri, *Kuşeyri Risalesi*, çev. Süleyman Uludağ, İstanbul 1978, s. 505-517

tarafından bastırılması gibidir.”⁶⁶ Ona göre rüyâlar hâtırâlardan kaynaklandığı gibi şeytan, nefis, melek ve Hakk cihetinden de kaynaklanabilir.

İslam düşünce tarihinin en ünlü şahsiyetlerinden biri olan mutasavvıf İmam-ı Gazâli (v. 505/1111), rüyâların melekût âleminin en açık delili olduğunu söyler. Gazâli’ye göre kalp, eşyanın asıllarını gösteren bir ayna gibidir. Kalbi ve kalbin inceliklerini bilmeyenler bundan habersizdir. Allah’ın yaratmış olduğu ve yaratacağı her şey Levh-i Mahfûz’da yazılıdır fakat gözler onu göremez. Çünkü oradaki yazılar bizim bildiğimiz türden değildir. Aynı zamanda Levh-i Mahfûz da bir çeşit aynadır. İki ayna karşılıklı konulduğu zaman, birinde olan görüntü diğerine yansır. Ama arada perde varsa görüntü oluşmaz. Kalpte olan dünya ilgisi, aynalar arasına giren perde misâlidir ve Levh-i Mahfûz’dan kalbimize görüntü yansımaya mani olur. İnsan uyuduğu zaman, kalbin duyu organlarıyla olan ilgisi azaldığı için zaman zaman perde savrulur ve işte o vakit rüyâ adını verdiğimiz keşif ortaya çıkar.⁶⁷ Bir başka deyişle rüyâlar; uykuda, insan ruhu ile Levh-i Mahfûz arasındaki perdenin kalkmasıyla Levh-i Mahfûz’da yazılı olan şeylerin insan kalbine yansımaya şeklinde ortaya çıkar.

Ayrıca Gazâli’ye göre rüyâ, insanın Allah ile iletişim yollarından biridir. Bu nedenle rüyâyı bilgi edinme yollarından biri olarak görür. Bununla birlikte Gazâli, rüyânın mâhiyetinin tam olarak ortaya konulmasının mümkün olmadığını belirtir. Bunun nedeninin uykunun yâni rüyânın ölümle kardeş olmasıdır. Bu anlamda ölümün uykuya, dolayısıyla rüyâyâ göre daha acayip olduğunu ifade eden Gazâli’ye göre metafizik bir hâdise olarak ölüm, insan için nasıl bir sır teşkil ediyorsa, rüyânın mâhiyeti de esâsında metafizik bir sırdır.⁶⁸

Uyanıkken bedende hapsedilen ve yorulan ruhun, uyuyunca aslî vatanına, ledünnî ve ilâhi kaynağına gittiğini, gayb ve mânâ âlemini tanımanın verdiği huzurla dinlendiğini söyleyen Necmeddîn-i Kübrâ (v. 618/1221) ise daha sonra ruhun

⁶⁶ Kuşeyri, *age*, s.365.

⁶⁷ İmamı Gazali, *İhyau Ulumiddin*, c.IV, çev. Ahmet Serdaroğlu, İstanbul 1975, s.999.

⁶⁸ Gazali, *age*, s.903-904

melekût âlemine gidince orayı şehâdet âlemindeki misâlleriyle gördüğünü söyler.⁶⁹ Rüyâyla bilgi edinilebileceğini söyleyen bir diğer âlim Ebu Hafs Ömer es-Sühreverdî'dir. (v. 632/1234) O, rüyânın tanımını yapmaktan ziyâde onun önemi üzerinde durur ve rüyâların bir mürşit tarafından yorumlandığı zaman bilgi değeri taşıdığını ifâde eder.⁷⁰

İbnü'l-Arabî'nin öğrencisi ve onun ekolünü devam ettiren kişi olarak tanıdığımız Sadreddin Konevî (v. 673/1274) ise, rüyâların kişinin daha çok mîzaç özellikleriyle bağlantılı olduğunu dile getirmiştir. Ona göre insanın hayâl gücünü ve rüyâlarını etkileyen çeşitli nedenler vardır. Konevî bu nedenleri, mizaca bağlı olan ve mîzaç dışı olan diye ikiye ayırır. Ona göre kişinin mîzaç özellikleri, içinde bulunduğu mekân, zaman ve rüyâ görme esnâsındaki duyguları rüyâyâ etki eder.⁷¹

Mutasavvıfların rüyânın mâhiyetiyle ilgili genel kanâati, uyanıkken bedensel işleri yürütmekle meşgul olan nefsin, uyuduğumuz zaman bu meşguliyetten kurtulması sebebiyle dikkatinin fizikötesi âleme ve Levh-i Mahfûz'a yönelmesi sonucunda, orada temâşâ ettiği algıları hayâl âlemine aktarmasıyla oluştuğu yönündedir. Diğer bir deyişle rüyâlar, uykuda bütün his ve şuur hâllerinin tamamen yok olmadığı bir sırada, insanların kalplerinde yaratılan ve karar kılan şeyin tahayyül ve tasavvur yoluyla idrak edilmesiyle gerçekleşir. Ayrıca rüyâların oluşumunda kişinin mîzaç özellikleri, rüyânın görüldüğü zaman ve mekân da etkilidir. Bu da göstermektedir ki, rüyâların oluşumu kişiden kişiye farklılık gösterebilir. Görülen şeyler aynı olsa bile, rüyânın taşıdığı mesaj ya da îkaz farklı olabilir. Böyle olması, rüyâyı gören kişilerin içinde buldukları ruh halinin ya da mîzaç farklılıklarının bir sonucudur, denilebilir.

İslamî ilimlerin diğer dallarında olduğu kadar tasavvufta da rüyânın bilgi değeri taşıyıp taşımadığı konusu üzerinde farklı yorumlar yapılmıştır. Rüyânın görüldüğü uyku, aklın duyuların ve insan irâdesinin devreden çıktığı bir durum

⁶⁹Necmettin Kübrâ, *Tasavvufî Hayat*, çev. Mustafa Kara, İstanbul 1980, s. 88-90.

⁷⁰Ebu Hafs Şihabüddin Ömer es-Sühreverdî, *Avarifü'l Mearif Tercemesi. Tasavvufun Esasları*, çev. Hasan Kamil Yılmaz-İrfan Gündüz, İstanbul 1993, s. 454- 517.

⁷¹Yılmaz, *agm*, 244.

olduğu için rüyânın mutlak anlamda bilgi değeri taşıdığını söylemek mümkün olmasa da gaybî âlemden birtakım bilgilerin sezilmesine vesile olduğu söylenebilir. Kimi araştırmacılar rüyâlarda görülen şeyleri ve yaşananları, gelecekte meydana gelecek olay ve olgulara işaret eden sembol ve işaretler olarak yorumlamışlarsa da peygamberlerin rüyâları hâric diğer rüyâların kesin gerçekliğe delâlet ettiğini söylemek doğru olmasa gerekir. Kur'an-ı Kerim'de yer alan kıssaların bir kısmında, bazı peygamberlerin ve onların çevresinde bulunan birtakım kişilerin rüyâlarından, bu rüyâların yorumlarından bahsedildiği âşikârdır. Bu kıssalarda yer alan peygamberlerin görmüş olduğu rüyâlar ve onların yorumları, gönderildikleri toplumlara rehberlik etmiş ve onlar için yol gösterici olmuştur. Örneğin, Hz.Yusuf'un çocukluk çağında gördüğü rüyâ babası Hz.Yakup tarafından ileride peygamber olacağı şeklinde yorumlanmış ve yorumlandığı şekilde gördüğü rüyâ gerçekleşmiştir.⁷²

İslam kültürüne ve geçmiş medeniyetlere baktığımızda rüyâların, bu âlemler başka âlemler arasında bir köprü olduğunun düşünüldüğü ve gelecek hakkında bildidâr olma konusunda bir vasıta olacağına kabul edildiğini görürüz. Yine aynı şekilde tarihte pek çok olayın rüyâ yoluyla önceden tespit edildiğini, devlet adamlarının ve bazı kişilerin rüyâ yoluyla âkıbetlerinden haberdar olduklarının farkına varırız.⁷³

İslamî ilimler arasında rüyâ konusuyla en çok ilgilenen tabaka diyebileceğimiz mutasavvıf âlimlere göre rüyâ, bilgi edinme yollarından biridir. Birçok sûfî, zâhid ve veli gördüğü rüyâyâ göre hayatına ve davranışlarına yön vermiştir. Onlara göre rüyâ, dünya ve âhirette olan şeylerin müşâhedesidir.⁷⁴ Mutasavvıfların bilgi anlayışını irfan oluşturur. İrfan, mutasavvıflar için hem bilgi edinme yolu hem de dünya görüşüdür. Çünkü onlar, zâhirî bilgi denilen aklın ve duyuların verdiği bilgiyi inkâr etmezler ancak mârifet olarak adlandırdıkları keşf ile elde edilen bilginin peşindedirler. Bir kimsenin keşfe mazhar olması ahlâki arınma

⁷² Yusuf 12/ 4, 5, 36, 41-49, 100.

⁷³ Hasan Avni Yüksel, *Türk İslam Tasavvuf Geleneğinde Rüyâ*, İstanbul 1996,s.13.

⁷⁴ Taner Cücü, *İslam'da Rüyâ-Amel İlişkisi*, *Diyanet İlmî Dergisi*, Ankara 1977,c.XVI, sa.2, s.96.

ve yaşamayla mümkündür. Bu arınmayı gerçekleştiren sūfinin hakiki bilgiyi elde etmesine engel kalmayıp doğrudan Allah'tan bilgi alacaktır.⁷⁵

Rüyâyı bilgi kaynağı olarak gören sūfilere biri de Mevlânâ'dır (v. 672/1273). O, *Mesnevî* adlı eserinin ilk cildinde padişah ve câriyesi hikâyesinde, padişahın hastalanan câriyesini tedavi için rüyâyâ yatarak, rüyâda işâret edilen tabibin rûhen tedavi etmesini anlatmakta ve rüyâyı değerlendirmektedir.⁷⁶

Rüyâlar avâmı alâkadar ettiği kadar havassın aklını da meşgul etmiştir. Kimi tarîkat ehline göre görülen rüyâlar, kişinin geleceği hakkında bilgi verdiği gibi onun için uyarıcı ve yönlendirici olabilir. Tarîkat ehli arasında gördüğü rüyâlar sayesinde hasatalıklarından haberdar olup onların tedavisini öğrendiklerini söyleyenlerin yanı sıra tereddüt edilen hususlarda rüyâ yoluyla çözümü bulduğunu ifade edenler de vardır.⁷⁷ Özellikle zikr-i esmâ ile seyr ü sülûku öngören tarîkatlarda rüyâ çok önemlidir ve seyr ü sülûkun bir parçası olarak görülür. Tarîkat yoluna ilk adımını atmış sâlikin manevî yükselişi, göreceği rüyâlarla tâkip edilir. Sâlikin gördüğü bu rüyâların mürşidi tarafından yorumlanması gerekir. Mürşit bu rüyâlar sayesinde sâlikin hangi nefis mertebesinde olduğunu anlar ve ona göre eğitimini devam ettirir.⁷⁸

Sonuç olarak diyebiliriz ki başta sūfiler olmak üzere âlimlerin çoğunluğuna göre rüyâ yoluyla bilgi elde etmek mümkündür. Yalnız herkes bilgi değeri taşıyan rüyâlar göremez ve her rüyâ bilgi değeri taşımaz. Ayrıca rüyâ yoluyla elde edilen bilgi subjektif bir bilgi olduğu için herkesi bağlamaz. Sâdik ve güvenilir rüyâlar görmek için kalp temizliği ve kalp gözünün açık olması şarttır. Bu nevî bir rüyâ gören kişi, gördüğü şeyler şer'i hükümlere karşı olmadığı sürece, gördüklerine dayanarak amel edebilir.

⁷⁵ Mehmet Görmez, *Sünnet ve Hadisin Anlaşılması ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu*, İstanbul 2011, s.133.

⁷⁶ Mevlânâ, *Mesnevî*, çev. İsmail Güleç, İstanbul 2004, s. 205- 217.

⁷⁷ Yüksel, *age*, s. 248-249.

⁷⁸ Yılmaz, *agm*, s. 246-247.

1.3. İbnü'l-Arabî'nin Eserlerinde Rüyâ

İbnü'l-Arabî'nin rüyâlarla ilgili olarak yazmış olduğu müstakil eseri *Kitabü'l-Mübeşşirât*'tır. Bu eserinde rüyalar hakkında genel bilgiler vermesinin yanı sıra müjde içeren rüyaları örneklendirmiş ve bunların kişiye faydalarından bahsetmiştir. Ardından yaşadığı vâkıâların nakledildiği bu eser çalışmamızın ikinci bölümünde daha detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

İbnü'l-Arabî üzerinde çalıştığımız bu risâle dışında *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye*, *Fusûsü'l-Hikem* gibi temel eserlerinde de gördüğü rüyâlardan ve zaman zaman yaşadığı vâkıâlardan bahsetmiştir. Bu çalışmamızda İbnü'l-Arabî'nin bütün eserlerini ele alamayacağımız için eserlerinden seçki yaptık ve *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye*, *Fusûsü'l-Hikem*, *Endülüs Sûfileri (ed-Dürretü'l-Fâhira-Rûhu'l-Kuds)* ve *Divân'ı Kebîr* adlı eserlerine göre konuyu ele aldık. Böyle bir çalışmada İbnü'l-Arabî'nin eserlerinin çokluğu nedeniyle hepsini ele almamız mümkün olamayacağı için bu yola başvurduk.

Bu çalışmayı yaparken araştırmalarımız sırasında İbnü'l-Arabî'ye atfedilen *Tâbirnâme* adlı Osmanlıca bir eser karşımıza çıkmıştır. Bu eserin adının *Tabirnâme-i Muhyiddîn-i Arabî* olması dikkatimizi çekmiştir. Bilindiği üzere tâbirnâme, görülen rüyâların yorumunu içeren eserlere verilen genel addır. Bu nedenle kendisine ait olup olmadığını tesbit etmek için eserin içeriğine göz attığımız zaman; İbn Sirin tarafından tercüme edilmiş ve diğer tabirnâmelerden oluşan elli üç bâbdan müteşekkil olduğunu. *Tühfetü'l-Mülûk* adlı tâbirnâmenin ardından gelen bölümde “bu kitabın derûnunda mestûr olan Muhyiddîn-i Arabî'nin Tâbirnamesidir” şeklinde bir başlık altında bu tâbirnâmenin yer aldığını gördük. Yalnız gerek İbnü'l-Arabî'nin yapmış olduğu eserlerinin tasnifinde gerekse Osman Yahya'nın yapmış olduğu araştırmada bu eserin adına rastlayamadık. Bu nedenle çalışmamızda rüyâyla ilgili olarak bu eserin içeriğine yer vermedik.⁷⁹

⁷⁹İbnü'l-Arabî, *Tabirnâme-i Muhyiddin Arabî*, Dersaâdet Emniyet Matbaası, 1331, 48 s. İSAM Kütüphanesi, e-yayın. E13156, s. 3,6.

İnsan yaşamı uyku ile uyanıklık şeklinde iki hâl üzere devam eder. Allahü Teâlâ insanlara, uyku hâlinde de uyanıklık hâlinde de birtakım idrâkler vermiştir. İbnü'l-Arabî'ye göre insanın uyanık hâldeyken sahip olduğu idrâke duyu, uyku esnasındaki idrâkine ise ortak duyu denir. Uyanikken meydana gelen idrâk rü'yet ile gerçekleşirken, uykuda gerçekleşen idrâklere rüyâ denir.⁸⁰ Diğer bir deyişle birbirinin devamı olan uyanıklık ve uyku durumundaki idrâkler, zâhirî ve bâtinî idrâk olarak da nitelendirilebilir. Bu durumda insan bâtinî idrâkiyle rüyâ âleminde görür ve işitir. İbnü'l-Arabî, insanın uyuduğu zaman rüyâ meleği olan “er-Rûh” ile irtibat kurduğunu ve onun elindeki sûretleri, ondan hâsıl olan feyz ile idrâk ettiğini söyler. Ayrıca bu meleğin elinde olan sûretlere, uyku dışında tasavvufî tecrübeyle elde edilen fenâ ve gaybet hâliyle de ulaşılabileceğini dile getirir. Bu hâlin daha çok Allah'ın nebîlerine ve evliyâlarına mahsus bir durum olduğuna dikkat çeker.⁸¹

Kendisinin hatmü'l-velâye olduğunu ifade eden İbnü'l-Arabî'nin, yukarıda sözünü ettiğimiz nebî ve evliyâlara mahsus olan gaybet durumuna ulaşmış olduğunu, eserlerinde dile getirdiği vâkıâlarından anlamak mümkündür. Vâkıâ; halvette zikir ve ibadetle meşgul olan sâlikin, uyku ile uyanıklık arasında kendini kaybedip çevresiyle ilgiyi kesince bazı hakîkatlere vâkıf olmasıdır. Diğer bir deyişle gayb âleminde sâlikin kalbine hitap ya da misâl yoluyla gelen mânâlar ve müjdeli mesajlardır.⁸²

Rüyâların sadece uyku esnasında görülmediğini söyleyen İbnü'l-Arabî, eserlerinde rüyâ kavramının yanı sıra “vâkıâ” kavramını da kullanır. İbnü'l-Arabî'nin eserlerinde hem uyku hâlinde görmüş olduğu mübeşşirâttan rüyâların hem de uyanıklık hâlinde mazhâr olduğu vâkıâların örnekleri mevcuttur. Bu mânâda eserlerinde kimi zaman kendi gördüğü rüyâları naklederken kimi zamanda şeyhlerinin ya da çevresindeki bazı kişilerin rüyâlarını aktarmıştır.

Biz bu kısımda konuyu, İbnü'l-Arabî'nin seçtiğimiz eserlerinde naklettiği kendi görmüş olduğu rüyâlar, çevresindeki kişiler tarafından görülmüş olan rüyâlar ve mânâ âleminde yaşadığı vâkıâlar olmak üzere üç alt başlıkta ele alacağız.

⁸⁰İbnü'l-Arabî, *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye*, c.II, s.370.

⁸¹ İbnü'l-Arabî, *age*, c.II, s.371-372.

⁸² Yılmaz, *age*, s. 225.

1.3.1. İbnü'l-Arabî'nin Eserlerinde Yer Alan Kendi Rüyâları

İbnü'l-Arabî kitaplarını yazarken hiçbir şekilde te'lif kaygısı taşımadığını, rüyâ yada keşf yoluyla Hakk'tan gelen ilhamların üzerindeki yakıcı etkisi dolayısıyla başkalarına faydalı olmak adına aklında kalanları yazdığını anlatır.⁸³ Hatta yazdıklarının bir kısmını da Hakk'ın emretmesi sonucu yazdığını söyler. Bunun en güzel örneği *Fusûsu'l-Hikem'in* yazılma süreci olsa gerektir. *Fusûsu'l-Hikem'in* yazılış sürecini eserinin mukaddimesinde şu şekilde anlatır:

“Hicri 627 yılı Muharrem ayının son günlerinde, Şam'da bulunduğum sıralarda Allah'ın elçisi Hz. Muhammed'i rüyâmda gördüm. Elinde bir kitap tutuyordu. Bana şöyle buyurdu: ‘Bu *Fusûsu'l-Hikem* kitabıdır. Bunu al ve halka açıkça anlat ki bu hikmetlerden herkes faydalansın.’ Ben de ‘Allah ve Rasûlüne boyun eğmek, bizden olan ulü'l-emre itaat etmek yaraşır’ dedim. Hz. Peygamberin bana tarif ettiği şekilde hiçbir eksiklik veya fazlalığa meydan vermeden, bu kitabın halka açıklanması hususundaki emelini gerçekleştirdim.⁸⁴ Allahü Teâlâ'dan talep ve niyaz ettim ki onu ortaya çıkarmada ve her hâlimde beni, üzerlerine şeytanın tasallutu olmayan kullarından eyleye. Hatta mütehakkim değil mütercim olayım. Tâ ki ashab-ı kulûb olan ehlullahtan ona vâkıf olan kimse mütehakkik olsun. Umarım ki Hakk Teâlâ benim duamı istimâ ettiğinde kabul eyleye. Şimdi ben ancak, bana ilkâ olunan şeyi ilkâ ederim. Ve ben bu mastûr içinde ancak benim üzerime onunla nâzil olan şeyi inzâl ederim. Hâlbuki ben nebî değilim, resûl de değilim velâkin vârisim ve ahiretim için hârisim.”⁸⁵

Bu sözlerinden açıkça anlaşılmaktadır ki İbnü'l-Arabî rüyâ-yı sâdıka Rasûlullah'ı görmüş, *Fusûsu'l-Hikem* adlı eserini rüyâ yoluyla Rasûlullah'tan almıştır. Bu eserinde yazdığı ulûm-i hikem, öncelikle mertebe-i ahadiyyetten âlem-i ervâha, sonra âlem-i ervâhtan onun kalbinin bâtınına ve daha sonra da kalbinin zâhirine ilkâ olunmuştur.

⁸³ İbnü'l-Arabî, Kitâbü'l-Mübeşşirât, Yusuf Ağa, no. 7851.

⁸⁴ Bkz. Ebu'l-Âlâ el-Afîfî, *Fusûsü'l-Hikem ve't-Talikatü Aleyh*, Beyrut 1980, s.47.

⁸⁵ Konuk, *Fusûsu'l-Hikem Tercüme ve Şerhi*, c.I, s. 97-102.

Endülüs Sûfileri adlı eserinde nakletmiş olduğu mübeşşirâtlarından biri rüyâsında haberini aldığı şeyin aynı vakitte gerçekleşmesiyle alâkalıdır. İbnü'l-Arabî 586 yılında Kurtuba'da, o zamanın büyük vefilerinden biri olan Muhammed Mahluf el-Kabâilî, babasıyla birlikte ziyarete gittiklerini nakleder. O kişiyi ziyaret ettikleri gece bir rüyâ görür. Rüyâsını şu şekilde anlatmaktadır: “Rüyâmda açık ve kırık bir alanda bulunduğumu ve kafamın hemen üzerinde yerlere kadar alçalmış bulutlar olduğunu gördüm. Birdenbire atların kişnemesi ve nal seslerini işittim. Hem yaya hem de atlı birçok insan göklerden yere iniyorlardı. Sayıları o kadar çoktu ki, bütün göğü kaplamışlardı. Hiç o kadar güzel yüzlü, göz kamaştırıcı giysili ve kusursuz atlara sahip kişiler görmemiştim. Bütün bu kişilerin ortasında eli yanağında, kocaman sakallı, gümüş rengi saçlı uzun boylu bir adam gördüm. Ona dönerek bütün bunların ne anlama geldiğini sordum. Gördüğüm bütün bu kişilerin Hz. Adem ve Hz. Muhammed arasındaki peygamberler olduğunu söyledi. Kendisine kim olduğunu sorduğumda da Ad Kavmi'nin peygamberi Hud olduğunu söyledi. Ona, bu inişlerinin nedenini sorduğumda ise hastalandığı için Ebû Muhammed'i ziyarete geldiklerini söyledi.” Rüyâsından uyanır uyanmaz hemen Ebû Muhammed'i soran İbnü'l-Arabî, onun tam o gece hastalanmış olduğunu öğrenir.⁸⁶

Fusûsu'l-Hikem'de ve *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye*' de yer alan bir başka mübeşşirâtı, kendisinin hatmü'l-velâye olduğunu anlamasıyla yani bu müjdeyi aldığını fehmetmesiyle ilgilidir. Böyle düşünmesine sebep olan ise Rasûlullah'ın; nübüvveti bir evin duvarlarına benzettiği, bu duvardaki eksik kalmış olan son tuğlanın da kendisi olduğunu söylediği⁸⁷ hadistir. Bu hadiste anlaşıldığı üzere Rasûlullah nebîlerin sonuncusudur. İbnü'l-Arabî bu doğrultuda 599 yılında Mekke'de görmüş olduğu rüyâsını şöyle anlatır:

“Rüyâmda Kabe'nin altın ve gümüş tuğlalarla bina edilmiş olduğunu gördüm. Bir tuğla gümüş bir tuğla altın olacak şekilde örülmüştü. Rükni-i Şâmi ile Rükni-i Yemân-i arasında kalan duvarda, biri altın biri gümüş olan iki tuğlanın yerinin boş olduğunu gördüm. Baktım ben iki tuğlanın yerine uyuyorum, o arada ben bu iki tuğla

⁸⁶ İbnü'l-Arabî, Endülüs Sûfileri, çev. Refik Algan, İstanbul 2002, s. 164; Konuk, *age*, c.I, s. 110.

⁸⁷ Buhârî Menâkıb 18.

oldum ve duvarı tamamladım. Artık Kabe'nin eksik bir tarafı kalmamıştı. Durmuş bakıyor ve durduğumu da biliyordum. Fakat o iki tuğla olduğumdan da kuşku duymuyordum.” Uyandığı zaman rüyâsını te'vil edip Allah'a şükrettiğini, Rasûlullah'ın hadisini hatırlayıp, onun resullerin sonuncusu olduğu gibi kendisinin de bu mübeşşirâtle, kendi sınıfından olan velîlerin sonuncusu olmayı umduğunu ifade etmiştir.⁸⁸ Ayrıca rüyâsını zamanının âlimlerinden birine kendisinin gördüğünü söylemeden anlattığını ve bu âliminde aynen kendi te'vilinde olduğu gibi ta'bir ettiğini söyler.⁸⁹

Yine Kabe çevresinde olduğunu gördüğü bir başka mübeşşirâtı şu şekilde anlatır: “Hakk Teâlâ bana gösterdi ki, rüyâmda yüzlerini tanımadığım bir topluluk içinde Kabe'yi tavaf ediyorum. Bana iki beyit okudular. Bunlardan birini ezberledim diğerini ise unuttum. Hatırladığım kısmı şudur:

‘Yıllarca sen tavaf ettikçe biz tavaf ettik,

Bu evin etrafını, hep birlikte her birimiz.’

Onlardan biri tanımadığım bir isimle kendini tanıtarak dedi ki: ‘Ben senin atalarından biriyim.’ Öleli kaç yıl oldu, dedim. ‘Kırk bin kûsür sene önce’ dedi. ‘Âdem'in (as) ölümünün üzerinden bile bu kadar yıl geçmedi’, dedim. ‘Hangi Âdem'den bahsediyorsun, sana en yakın olandan mı yoksa bir başkasından mı?’ dedi. O vakit Rasûlullah'ın ‘Allah, yüz bin Âdem yaratmıştır’ hadisini hatırladım ve bu kişinin de onlardan biri olduğunu idrâk ettim.⁹⁰

Önceden de belirttiğimiz gibi İbnü'l-Arabî eserlerinde, gördüğü rüyâlar vesilesiyle bazı olayları gerçekleşmeden önce haber verdiğini de anlatmaktadır. Bu olaylardan birisi sultan Keykâvus'un Antakya'yı fethetmesiyle ilgilidir. 612 senesinin Ramazan ayında sultan Keykâvus'a, hristiyanların hâkimiyetinde bulunan Antakya'yı fethedeceği müjdesini verir. Bu müjdeyi aldığı rüyâsını ve yorumunu

⁸⁸ İbnü'l-Arabî, *El- Fütûhâtü'l- Mekkiyye*, c.I, s.609, Konuk, *Fusûsu'l-Hikem Şerhi*, c.I, s.217.

⁸⁹ Miftah, *age*, s.385.

⁹⁰ William Chittick, *Hayâl Alemleri- İbnü'l-Arabî ve Dinlerin Çeşitliliği Meselesi*, çev. Mehmet Demirkaya, İstanbul 2016, s.131; bkz. İbnü'l-Arabî, *El- Fütûhâtü'l- Mekkiyye*, c.III, s.549;

Muhâdaratü'l-Ebrâr adlı eserinde şu şekilde anlatır: “Ramazan ayında Sivas’ta bulunuyorduk. O sırada Sultan, Antakya’yı kuşatmıştı. Rüyâmda şehrin önünde mancınıklar dikmiş, taşlarla şehri dövüyordu. Rumların liderini öldürüyordu. Ben taşları isabetli görüşler ve buna dayalı olarak sergiledikleri kararlar şeklinde yorumladım. Anladım ki inşallah şehri fethedecektir. Nitekim rüyâm gerçekleşti, Ramazan bayramı günü şehri fethetti.”⁹¹

İbnü'l-Arabî, *Divân-ı Kebîr*'in başlarında yapmış olduğu halvet ve arınma sonucu marifetin bilgisine erişmesini ve üç peygamberle karşılaşmış olduğu mübeşşirâtını şu şekilde anlatır: “Rüyâmda Hz. Muhammed’i, Hz. İsa’yı ve Hz. Musa’yı gördüm. Hz. İsa bana zühdü emretti. Hz. Musa ise bana güneş kursunu verdi ve beni tevhid ilimlerinden ilm-i ledünle müjdeledi. Hz. Muhammed ise bana şöyle dedi: ‘Bana sarıl, kurtul.’ Ağlayarak uyandım. Gecenin kalan kısmını Kur’an okuyarak geçirdim. Kendime göre Allah’ın yoluna girmek üzere dünyadan arınma kararı aldım.”⁹² Bu rüyânın bir kısmı *Kitabü'l-Mübeşşirât* adlı risâlede de geçmekte olup *Divan*'ında biraz daha teferruatlı anlattığı rüyâlarından birisidir.

İbnü'l-Arabî 590/1193 yılında Allah’a ve Rasulüne yardım eden veya onlara sevgi besleyen kimselere buğz etmenin yanlış olduğunu anlatan rüyâsı şu şekildedir: İbnü'l-Arabî rüyâsında Rasûlullah’ı görür. Bir adamın şeyh Ebu Medyen hakkında ileri geri konuştuğunu duyar. Ebu Medyen, ariflerin büyüklerindedir. İbnü'l-Arabî, Ebu Medyen’e buğz eden bu adama kızar. Rüyâsında Rasûlullah: “Niçin falana kıziyorsun?” der. Ebu Medyen’e buğz ettiği için dediğinde Rasûlullah, “Allah’ı ve beni sevmiyor mu?” diye sorar. İbnü'l-Arabî, evet ya Rasûlullah, o Allah’ı ve seni seviyor, der. Bunun üzerine Rasûlullah: “Öyleyse niçin Allah’ı ve Rasulünü sevdiği için onu sevmiyorsun da Ebu Medyen’e buğz ettiği için ona buğz ediyorsun” deyince: “Ya Rasûlullah, şu anda anlıyorum, Allah’a yemin ederim ki ben yanıldım,

⁹¹ Miftah, *age*, s.186.

⁹² Miftah, *age*, s.210; C. Addas, *İbn Arabî-Dönüşü Olmayan Yolculuk*, çev. Atilla Ataman, İstanbul 2015, s.25.

gaflete düştüm, tevbe ediyorum. Bundan sonra artık o insanlar içinde en sevdiğim kimselerden biridir” dediğini ve uyandığını anlatmaktadır.⁹³

631/1233 yılının Rebiülâhir pazartesi gecesi İbnü'l-Arabî Hakk Teâlâ'yı rüyâsında görür. Allah onu üç gruba oturmaktan men eder: Uzatıp duranlar, düşükler... (İbnü'l-Arabî, üçüncü grubu unuttuğunu belirtir.) Allahü Teâlâ'ya şöyle der: “Ey Rabbim, uzatıp duranlar kimlerdir?” “Başlangıç itibariyle âlemi sonsuzluğa kadar uzatanlardır. Oysa ben âlemi yaratma ile başladım” dedi. Dedim ki: “Düşükler kimlerdir?” “İnsanları güldürmek için yalan yanlış sözler söyleyenlerdir. Halbuki bu sözler, Allah'ı kızdırır. Allah'ı kızdıran sözleri söyleyen kişi, amacına ulaşacağını zannetmesin. Bilakis yetmiş sene yanmak üzere Cehennem'e yuvarlanacaktır” dedi.⁹⁴

İbnü'l-Arabî'nin eserlerinde naklettiği bu rüyâlar, kendisinin de belirttiği gibi âlem-i misalden edindiği mübeşşirâtlar içermektedir ve onun makamının âlf olduğunu gözler önüne sermektedir. Çalışmamızın ana konusu olan *Kitabü'l-Mübeşşirât* risâlesinde anlattığı mübeşşirâtlarının bir kısmından diğer eserlerinde de söz etmiştir.

1.3.2. İbnü'l-Arabî'nin Çevresindeki Kişilerden Naklettiği Rüyâlar

Eserlerinde kendisinin dışındaki kişilerin rüyâlarına da yer veren İbnü'l-Arabî, bu rüyâları aktarmakla kalmamış kimi zaman bu rüyâların yorumunu veya içerdiği mesajı da ifade etmiştir. Bu mübeşşirâtlardan ilki eşi Meryem bint Muhammed b. Abdurrahman el-Becâî'nin rüyâsıdır. İbnü'l-Arabî'nin *el-Futûhâtü'l-Mekkiyye*'de naklettiği rüyâ şöyledir: Meryem bint Muhammed rüyâsında tanımadığı bir şahıs görür. Bu kişi ona, tarikate girmeyi isteyip istemediğini sorar. O da istediğini, fakat nasıl ve ne ile gireceğini bilemediğini söyler. Bunun üzerine o adam

⁹³ Miftah, *age*, s.298.

⁹⁴ Miftah, *age*, s.427; bkz. İbnü'l-Arabî, *Divan-ı Kebîr*, s.301.

“tevekkül, yakîn, sabir, azîmet ve doğruluk” ile der. Eşi uyandığı zaman İbnü'l-Arabî'ye bu rüyâyı anlatınca İbnü'l-Arabî “tasavvuf ehlinin yolu budur” der.⁹⁵

İbnü'l-Arabî, Mekke'de güvendiğı birinin kendisine anlattığı rüyâsını ise şu şekilde nakleder: Bu kişi Hz. Hasan'ın soyundan gelen şeriflerin, Mekke'de sergiledikleri bazı davranışlarından dolayı onlara kızdığını ve hâl böyleyken bir gece Rasûlullah'ın kızı Fâtıma'yı rüyâsında gördüğünü anlatır. Rüyâsında Hz. Fâtıma yüzünü bu adamdan başka yana çevirir. Adam selam verip neden böyle yaptığını sorar. Hz. Fâtıma'nın kendisine: “Sen şeriflere dil uzatıyorsun” dediğini, bunun üzerine “efendim, onların insanlar arasında neler yaptıklarını görmüyor musun?” diye karşılık verdiğini söyler. Hz. Fâtıma'nın ise: “Onlar benim çocuklarım değil midir?” diye sorduğunu, kendisinin de hemen oracıkta hatasını anlayıp tevbe ettiğini ve bundan sonra Hz. Fâtıma'nın yüzünü döndüğünü aktarmaktadır.⁹⁶

“Hakka” Sûresi'nin menziline anlattığı *el-Futûhâtü'l-Mekkiyye*'nin 315. bâbında bir kadının rüyâsını ve sonrasında yaşananları şu şekilde anlatır: Bu kadın rüyâsında kıyâmetin koptuğunu görür. Allah ona bir ağaç yaprağı verir, bu yaprakta onun cehennemden âzat edildiğı yazılıdır. Yaprığı elinde tutar. Sonra uykudan uyandığında avucunda bir yaprak tuttuğunu hisseder fakat elini bir türlü açamaz. Eli o kadar sıkılır ki acı duymaya başlar. Pek çok kişi uğraşır ana elini kimse açamaz. Tabiblere götürürler, onların döktüğü ilaçlar elinde yaralar açmasına rağmen eli yine de açılmaz. Sonunda birisi İbnü'l-Arabî'yi kasederek “falana sorsak” der ve kadını İbnü'l-Arabî'nin yanına getirirler. Sonrasında kadından rüyâsını dinleyen İbnü'l-Arabî, kadının elinin neden yaprağın üzerine kapandığını anlar. Kulağına eğilip “Elini ağzına yanaştırmasını, avucunda hissettiğı yaprağı yutacağına dâir Allah'ı şahit tutarak niyet etmesi gerektiğini, bu şekilde niyet edip yaptığı takdirde elinin açılacağını” söyler. Kadın elini ağzına yaklaştırıp dudaklarına yapıştırır. Ağzını açar ve yaprağı yutmaya niyetlendiğine dâir Allah'a söz verir. Avucu açılır, yaprak

⁹⁵ İbnü'l-Arabî, *age*, c.I, s.278, c.III, s.235; Hülya Küçük, “Anne Nur el-Ensâriyye'den Âlime-i Hicaz Fahru'n-Nisâ bint Rüstem'e: Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin Çevresindeki Hanımlar”, *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi (İbnü'l-Arabî Özel Sayısı-2)*, 2009, sa.23, ss.193-219: 200.

⁹⁶ İbnü'l-Arabî, *El-Futûhâtü'l-Mekkiyye*, c.I, s.195-196.

ağzının içine düşer ve hemen yutar. Orada bulunanlar bu manzara karşısında şaşırırlar.⁹⁷

İbnü'l-Arabî'nin *el-Futûhâtü'l-Mekkiyye*'nin "Allah katında oruçlunun ağız kokusunun misk kokusundan daha güzel olduğunu" dile getiren hadisi değerlendirdiği bölümde bahsettiği bir olay ve gördüğü rüyâsı şu şekildedir: "Mekke haremde el-Cezvere kapısında bulunan minarede Musa b. Muhammed el-Kubâb'ın yanımdaydım. Bu kişi orada ezan okurdu. Bir yiyeceği vardı ki kokusu herkesi rahatsız ederdi. Rasûlullah'ın 'Âdemoğullarını rahatsız eden her şeyin melekleri de rahatsız ettiğini ifade eden' bir hadisini duymuştum. Nitekim Rasûlullah, sarımsak soğan pırasa yiyerek mescide gelmeyi yasaklamıştı. Gece olunca bu adama, melekleri rahatsız etmemek için bu yiyeceği yok etmesini söylemeye karar verdim. O gece Hakk Teâlâ'yı rüyâda gördüm. Bana dedi ki: 'Yiyecek hakkında ona bir şey söyleme. Çünkü o yiyeceğin kokusu, bizim katımızda sizin yanınızdaki gibi değildir.' Sabah olunca, adam her zamanki gibi yanımıza geldi. Ben olup biteni ona anlattım. O kişi ağladı ve Allah'a şükür secdesi etti ve sonra bana dedi ki: 'Ey efendim, buna rağmen şeriatın âdâbına uymak daha evlâdır' deyip derhal o yiyeceği mescidin dışına çıkardı."⁹⁸

1.3.3. İbnü'l-Arabî'nin Eserlerinde Yer Alan Vâkıâları

Sâdik rüyâların büyük bir bölümünü oluşturan mübeşşirâtın Allah'ın seçilmiş kullarına bir armağanı olduğunu ve Allah'ın bunlar vesilesiyle kullarının bâtinî idrâklerini geliştirdiğini ifade eden İbnü'l-Arabî, bu doğrultuda zaman zaman da uyanıklık hâlinde yaşanan vâkıâlardan, onların meydana getirdiği ilâhi hazdan söz etmiştir.

İbnü'l-Arabî *el-Futûhâtü'l-Mekkiyye* adlı eserini yazmazdan evvel Kâbe'de yaşadığı vâkıâda Hacerü'l-Esved'in yanında genç bir adamla (fetâ) ile karşılaştığını anlatır. Eserin birinci bâbında anlatılan bu olayda fetâ, İbnü'l-Arabî'ye, kendisinden

⁹⁷ Miftah, age, s. 83-84.

⁹⁸ İbnü'l-Arabî, *El-Fütûhâtü'l-Mekkiyye*, c.I, s.603.

alacağı ilimleri, “neş’etinin ayrıntılarında,” yani bizzat sûretinde görmesini söyler.⁹⁹ İbnü’l-Arabî bu eserin tertibinin ve içeriğinin ilâhi ilhama dayalı olduğunu, kendisi aracılığıyla Allahü Teâlâ’nın bu tertibi gerçekleştirdiğine, kendisinin hiçbir müdahalesi olmadığına dikkat çeker.¹⁰⁰ İbnü’l-Arabî’nin bir başka vâkıâsı Kabe’yle kendi arasında gerçekleşmiştir. Hicrî 600 senesinde Mekke’de yaşadığı vâkıâyı *el-Futûhâtü’l-Mekkiyye*’nin hac bâbında şu şekilde anlatmaktadır: “Bir gün Kabe’ye baktım. Benden tavaf etmemi istiyordu. Zemzem de suyundan içip kanmamı istiyordu. İsteklerini sözlü olarak duyuyordum. Kabe’yle komşu olduğum günlerde aramızda haberleşmeler ve iletişim sürekli oluyordu. Hakk Teâlâ soğuk ve mehtaplı bir gecede beni yatağımdan kaldırdı, yağmur da hafiften yağıyordu. Abdest aldım ve karşı konulmaz bir baskıyla tavaf etmek üzere dışarı çıktım. Sanırım bir kişiden başka tavaf eden yoktu. Hacer-i Esved’i öptüm ve tavafa başladım. Hacer-i Esved’in arkasındaki arka geldiğimde Kabe’ye baktım ve tahayyülümde onun sanki üzerime atılmaya hazırlanmış, eteklerini toplamış yerden yukarıda duruyor gördüm. Aynı zamanda beni tehdit eden sözler de söylüyordu. Düşünmeye başladım ve Allah’ın beni terbiye etmek istediğini anladım. Bundan dolayı Allah’a şükrettim ve hissettiğim baskı da ortadan kalktı. Kabe’ye karşı irticâlen bazı beyitler söyledim ve bana karşı olan bu sert tutumundan vazgeçmesini istedim. Ona karşı bu beyitleri söylerken genişledi, sevindi, temellerinin üzerine indi, bana güven telkin etti ve tavaf etmemi işâret etti.”¹⁰¹

İbnü’l-Arabî zâhirî olarak şeyhlerin ve velîlerin sohbetinde bulunurken aynı zamanda bâtinî olarak da nebîlerin ruhlarıyla sohbet etmektedir. *Divan*’ında ve *el-Futûhâtü’l-Mekkiyye*’de 586/1190 yılında Kurtubâ’ da yaşamış olduğu vâkıâlardan birinin önceki ümmetlere mensup kâmil kutuplarla ilgili olduğunu söyler ve onları berzah huzurunda müşâhede ettiğini zikreder. Bu müşâhedesinde Arapça olarak onların isimlerinin kendisine söylendiğini ifade eden İbnü’l-Arabî, sonrasında

⁹⁹ Michel Chodkiewicz, *Sahilsiz Bir Umman- Hakikat, Şerîât ve İbnü’l-Arabî*, çev. Atila Ataman, İstanbul 2015, s.59, 61.

¹⁰⁰ İbnü’l-Arabî, *El-Futûhâtü’l-Mekkiyye*, c.II, s.145, 163.

¹⁰¹ Miftah, age, ss. 385-387; bkz. İbnü’l-Arabî, *El-Futûhâtü’l-Mekkiyye*, c.I, s.700-701.

Kur'an'da adı geçen yirmi beş peygamberin sembolü olarak yirmi beş isim zikreder. Onları şerîat koyan nebîler olarak değil kutup velîler olarak isimlendirmektedir.¹⁰²

İbnü'l-Arabî bir başka vâkıâsını da, ledünnî ilimlerle dolduğu ilk cezbe ve halvetlerinden sonra yaşadığını anlatmaktadır. Belli bir halvet döneminden sonra kendini ibadet ve seyahate verdiğini belirten müellif, tarikata giren herkes için kaçınılmaz olan bir fetret dönemi yaşadığını söyler. Bahsi geçen vâkıâyı, bu dönemin kendisine hâkim olduğu sıralarda gördüğünü ifade eder. Anlattığı vâkıâsı şöyledir: “Vâkıâmda Hakk'ı gördüm. Bana şu âyetleri okudu. *'Rüzgarları rahmetinin önüne müjde olarak gönderen O'dur. Sonunda onlar ağır bulutları yüklenince, onu ölü bir memlekete sevkederiz. Orada suyu indiririz.'* Sonra şöyle buyurdu: *'Rabbinin izniyle toprağı iyi ve elverişli beldenin bitkisi bol ve bereketli çıkar.'*¹⁰³ O zaman bu âyetle kendimin kasedildiğini anladım ve dedim ki, bize okuduğu âyetlerle dikkatimizi ilk muvaffakiyete çekiyor ki, Allah bizi, Hz. İsa, Hz. Musa ve Hz. Muhammed aracılığıyla bu hakîkate iletmişti. *'Rahmetin önünde..'* bundan maksat bize yönelik inâyettir. *'Sonunda ağır bulutları yüklenince...'* bundan maksat da inâyete muvaffakiyetin eşlik etmesidir. *'Onu ölü bir memlekete sevkederiz'* bundan maksat da benim. *'Ölümünden sonra toprağı onunla hayat veririz'* bundan maksat da bizde zuhûr eden kabul nurları, sâlih amel ve aşk hâlidir.”¹⁰⁴ İbnü'l-Arabî böylece hem vâkıâsını aktarmış ve hemde vâkıâ sonucu içinde hâsıl olan müjdeyi ve sevincini belirtmiştir.

İbnü'l-Arabî'nin eserlerinden örnek olması için dile getirdiğimiz mübeşşirât içerikli rüyâları, vâkıâları ve yaşamış olduğu ilâhî tecelliler, onun velâyette ulaştığı mertebeyi kavramamız için bizlere ışık tutar niteliktedir. İbnü'l-Arabî'nin eserlerinde naklettiği rüyâlardan, her ne kadar rüyâlara verdiği değeri anlamış olsak da rüyâ ve rüyâyla bilgi edinme hususundaki görüşlerini de ayrıyeten görmek yararlı olacaktır.

¹⁰² İbnü'l-Arabî, *El- Fütûhâtü'l- Mekkiyye*, c.I, s.151, c. IV, s.77.

¹⁰³ Âraf 7/57-58.

¹⁰⁴ İbnü'l-Arabî, *El- Fütûhâtü'l- Mekkiyye*, c.IV, s.172.

1.4. İbnü'l-Arabî'ye Göre Rüyâ Yolu İle Bilgi Edinme

İbnü'l-Arabî rüyâyı, Allah'ın melek aracılığıyla hakikat veya mecaz olarak kulun şuurunda uyandırdığı nefse âit idrakler ve vicdâni duygular olarak târif eder. Rüyânın hakikatini, kalbe gelen havâtır ve zihinde canlanan haller olarak açıklar. Rüyânın nefis ve kalp ile görüldüğünü söyleyen İbnü'l-Arabî, rüyâ ile aynı kökten gelen “rü’yet” kelimesini ise “gözle görme, müşâhede etme” olarak ifâde eder.¹⁰⁵

Rüyâ konusuna eserlerinde sıklıkla yer veren İbnü'l-Arabî'ye göre rüyâ; mânevi ve rûhî konuların başında gelir. Ayrıca hayâl anlayışıyla da yakından ilgilidir. Onun rüyâ teorisi, psikoloji, felsefe, metafizik ve tasavvufla ilgili unsurlar içerir. İbnü'l-Arabî rüyâlar hakkındaki görüşünü, “bu âlemde bulunan her şeyin misâl âleminde birer sûreti vardır” diyerek vahdet-i vücûd teorisine bağlar. Ona göre misâl âlemindeki sûretlerin gerçekliği, içinde bulunduğumuz âleme nazaran daha fazladır. Rüyâ gören kişi misâl âlemine ulaştığı için, daha gerçek ve değerli bir âleme girmiş olur. Yâni İbnü'l-Arabî'ye göre içinde bulunduğumuz bu madde âlemindeki hayatlar başından sonuna kadar uyku ve rüyâdan ibarettir.¹⁰⁶ İbnü'l-Arabî rüyâyı, uykudayken gerçekleşen idrak diye târif ederken, uyanıkken gerçekleşen idraklere rü’yet demiştir.¹⁰⁷ Buradan da anlaşıldığı üzere İbnü'l-Arabî, insanın hem uyanıklık hem de uyku hâlindeyken idrak yeteneğine sahip olduğunu kabul etmektedir.

İbnü'l-Arabî, rüyâyı vahiy ve ilham ile irtibatlandırır. Rasûlullah'tan (s.a.v.) nakledilen “Mü'minin gördüğü rüyâ, peygamberliğin kırk aktı cüzünden bir cüzdür”¹⁰⁸ hadisinden yola çıkarak, insanın rüyâ esnasında misâl âlemindeki sûretleri kavraması ile ilham aynı şeylerdir diyen İbnü'l-Arabî, birinin uyku esnasında diğerinin uyanıkken gerçekleştiğini ifade eder. İbnü'l-Arabî'nin rüyâ teorisi, nübüvvet kavramıyla da sıkı bir ilişki içerisindedir. Çünkü Peygamberler “keşf” ehli kimselerdir. Peygamberler, tabiatlarının gereği olarak, alelâde bir beşerin yeteneği

¹⁰⁵İbnü'l-Arabî, *El-Fütûhâtü'l-Mekkiyye*, c.II, s.35.

¹⁰⁶ Uludağ, *İbnü'l-Arabî*, Ankara 1995,s.143-146.

¹⁰⁷ İbnü'l-Arabî, *el-Fütûhatü'l-Mekkiyye*, Thk. Osman Yahya, Kâhire 1985, c.II, s.370.

¹⁰⁸ Buhârî, Ta'bîr 2,4.

dışında kalan olağanüstü keşf ve ilhamlara mazhar olurlar. Bu olağan dışı keşfler “sadık rüyâ” diye bilinmektedir.¹⁰⁹

İbnü'l-Arabî'nin hayatında rüyânın dikkat çekecek derecede önemli olduğunu eserlerinden anlamak mümkündür. Tasavvuf ehlinin önem verdiği rüyâ sayesinde, tereddütte kaldığı hususlarda ya da hadislerde çözüme kavuşmamış durumlarda, Rasûlullah (s.a.v.) ile rüyâ âleminde görüşmüş ve O'na bu hususu sormuş, aldığı cevap doğrultusunda müşkülünün çözüldüğünü ifade etmiştir. Bütün bunlar göstermektedir ki, İbnü'l-Arabî'ye göre rüyâ çok önemli bir bilgi kaynağıdır.¹¹⁰ Ancak bununla beraber İbnü'l-Arabî, rüyânın delil değeri olmadığını da savunur.¹¹¹

Rüyâ yoluyla bilgiye hâsıl olma açısından eserlerini incelediğimiz zaman, eserlerinde bu yolla elde ettiğini naklettiği bilgilerin azımsanamayacak miktarda olduğunu görürüz. Örneğin, başlı başına Hakk'tan ilhâm edildiğini belirttiği eseri *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye*'ye baktığımız zaman, keşf yoluyla yapmış olduğu hadis rivâyetinden sonra en çok kullandığı yöntemin “rüyâ yoluyla rivâyet” olduğu görülmektedir. İbnü'l-Arabî, adı geçen eserde rüyâ metodunun kullanılmasını, Hz. Peygamberin “Hiç şüphesiz risâlet ve nübüvvet kesilmiştir. Mü'minler için sadece mübeşşirât/müjdeli rüyâlar kalmıştır”¹¹² sözüyle açıklamaktadır. Gördüğü rüyâları mübeşşirât olarak adlandıran İbnü'l-Arabî, bu rüyâlar vesilesiyle Rasûlullah (s.a.v.) ile görüştüğünü hattâ Allahü Teâlâ'yı da gördüğünü ve ondan bilgi aldığını dile getirmiştir. Bunun en bâriz örneği, *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye* adlı eserinde rüyâ yoluyla rivâyet ettiği on yedi hadistir. Söz konusu rivâyetler incelendiğinde, bunların bir kısmının hadis olmadığı sadece Efendimizden alınan mâlûmat olduğu anlaşılmaktadır. İbnü'l-Arabî'de bu hususta oldukça titiz davranmış ve rüyâsında gördüklerinin hadis kaynaklarında geçip geçmediğini eserlerinde belirtmeye

¹⁰⁹ Emin Çelebi, “İbnü'l-Arabî'de Tasavvufî Tecrübenin Epistemolojik Mahiyetine Dair”, *SÜİFD*, sa.29, Konya 2001, ss.115-127;120.

¹¹⁰ Rüyâların üç çeşit olduğunu söyleyen İbnü'l-Arabî, *Kitabü'l-Mübeşşirât* risalesinde ele aldığı hadisler ışığında rüyâların yorumlanıp yorumlanamayacağını, rüyâda Allah'ı ve Rasûlünü görenin durumunu açıklamıştır. Eserin tahlilinde yer vereceğimiz bu konulardan, tekrar olmaması için burada bahsetmiyoruz.

¹¹¹ İbnü'l-Arabî, *Kitabü'l-Mübeşşirât*, Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi, Yusuf Ağa, no. 7851, vr. 357a.(Sâlihlerin duasını istemeye teşvik eden mübeşşirât örneği)

¹¹² Müslim Rüyâ 18; Celâleddîn es-Suyûtî, *Câmiu's-Sağîr*, 306.

çalışmıştır. Burada şunu da belirtmek gerekir ki, rüyâda Hz. Peygamberi görmek ile O'ndan rüyâ yoluyla bilgi alıp bunu hadis olarak aktarmak farklı şeylerdir.¹¹³

İbnü'l-Arabî, rüyâların tâbir edilmesini “merâtîbü'l-vücûd” olarak bilinen varlık görüşü çerçevesinde ele almaktadır. Vahyi anlama düzeyine erişmede, *mübeşşirât* denilen rüyâların Allah'ın veli kulları için bir idrak aracı olduğunu izâh etmiştir. İbnü'l-Arabî, kendinden önce İbn-i Sinâ'nın da benimsediği, insandaki bâtinî idrak yetilerinin varlığından bahsetmiştir.¹¹⁴

Rüyâları hayâl anlayışıyla da açıklayan İbnü'l-Arabî, hayâlî tasvirleri ikiye ayırmıştır. Bunlardan bir kısmı, hayâlî sûretin hayâlin dışındaki sûretlere uygun olduğu tasvirlerdir ki buna keşf de denilirken, bir kısmında ise sûretler uyumlu olmaz ve tâbir yapılması gerekir, demiştir. İnsanların rüyâ vâkıâsı karşısında âlim ve tâlib olarak ikiye ayrıldığını; âlimin rüyâsının doğrulandığını, tâlibin ise rüyâsını doğruladığını yani tâbir ettirdiğini ifade etmiştir.¹¹⁵ Tâbir ilmini açıklarken “rüyâ” kavramını “nur” kavramıyla ilişkilendiren İbnü'l-Arabî; nurun kendisinin bir keşf olduğunu, Allahü Teâlâ'nın; uykuda görülen hayâlî şekillerle ne demek istediğinin açıklığa kavuştuğu nurun, en üstün nur olduğunu dile getirmiştir. Bu nur ile oluşan ve sözü edilen keşfe “tâbir ilmi” dendiğini belirtmiştir. Bunu *Nakşe'l-Füsûs* adlı eserinde şu veciz sözlerle ifade etmiştir: “Kâinat hayâldi, hakikat ise Hakk'tan ibâret; bunu anlayanların hepsi hakikat yolunun sırlarını yavaş yavaş çözmeye başlar.”¹¹⁶

İbnü'l-Arabî'nin görüşlerinden yola çıkarak diyebiliriz ki, tasavvufta rüyâ sadece uykuya has bir durum değildir. Yani rüyâ, uykuda, uyanırken ya da uyku ile uyanıklık arasında görülebilir. Tasavvufî literatürde rüyâyla yakın anlamlı olarak kullanılan “vâkıât, hayâlât, havâtır, idrâkât, letâif” gibi terimlerin varlığı, rüyânın aslında sadece sıradan bir olay olmadığını ortaya koymaktadır. Rüyâlar sayesinde

¹¹³ Mehmet Ayhan, “Özel Bir Rivâyet Yöntemi Olarak Futûhatü'l-Mekkiyye'de Rüyâ İle Hadis Rivâyeti”, *Marife Bilimsel Birikim Dergisi*, sa.11, 2011,ss.49-76: 52-53.

¹¹⁴ Osman Nuri Küçük, “Muhyiddin İbnü'l Arabî'ye Göre Rüyâ ve Tabiri”, *Marife Dergisi* Kış 2014, ss.31-56: 36.

¹¹⁵ İbnü'l-Arabî, *Gerçeklerin Özü(Nakşe'l-Füsûs)*, Şerh: İsmail Rusûhî Ankarâvî, İstanbul 2011,s.25.

¹¹⁶ İbnü'l-Arabî, *age*, s.28.

misâl âlemini seyretme imkânı bulan ruh, bir anlık da olsa maddî/hayal âleminden sıyrılıp daha gerçek olan/mânevî bir âleme erişmiş olur.

İbnü'l-Arabî'ye göre insanların uykuda idrak edemedikleri hususları velîler, yakaza/uyku ile uyanıklık arası bir dalgınlık halinde peygamberle buluşup idrak ederler. Ona göre velî kulun bir hadiste tereddüdü varsa, bu hadisi yazanla mânen ve rûhen buluşup tartışır. Daha doğru bir neticeye varmak için Peygamberin rûhundan bunu sorar ve öğrenir. İbnü'l-Arabî bu sözünü, Rasûlullah'ın bir mecliste otururken Cebrail'in gelip "İslam, iman ve ihsan" konularında konuşup birbirlerini tasdik ettikleri hâdisiyle desteklemeye çalışır. Eğer velî naklettiği hadisi sağlam bir muhaddisten işitirse, bunu Peygamberimizin ağzından işitmiş gibi sayar, doğruluğundan şüphe etmez. Nakledenler tarafından doğru söylenilmiş hissini veren bir hadisle karşı karşıya kalırsa, bunun doğruluğunu inceler, Rasûlullah'a (s.a.v.) sorar. Aldığı cevap inkâr ya da tasdik mahiyetinde olacağından, cevaba göre hareket eder. İnkâr edilmiş bir hadisle amel etmez, onu terk eder.¹¹⁷

Burada hemen belirtelim ki geçmişten günümüze rüyâ yoluyla Hz. Peygamberden hadis nakletme veya bir konu hakkında hüküm alma hususu hep tartışılmıştır. Bu şekilde hadis elde etmenin doğru olmadığını söyleyenler; Rasûlullah (s.a.v.) hayattayken risâletin tamamlanmış olduğunu, artık yeni bir hüküm ve kural konulamayacağını söylerler. Ayrıca, rüyâyı gören kişinin, peygamberin rüyâda söylediklerini yanlış anlama olasılığının da olduğunu ifade ederler.

İbnü'l-Arabî rüyâ yoluyla hadis nakledilebileceğini savunan mutasavvıflardandır. Eserlerinde de değindiği gibi, gerek anlaşılmayan hususlarda gerekse herhangi bir müşkülüyle ilgili olarak, Rasûlullah'ın (s.a.v.) ruhâniyetiyle görüşüp ondan bilgi edinilebileceğini savunur. Nitekim *Fusûsu'l-Hikem* adlı eserini mânâ âleminde direk Rasûlullah'tan aldığını ve içinde hâriçten hiçbir kelâmın olmadığını söyler. Bu eserle ilgili olarak İbnü'l-Arabî'nin en yakınındaki kişilerden biri olan Konevî'nin sözleri de dikkate değerdir. Onun hem mürîdi hem de şârihlerinden biri olan Konevî'ye göre *Fusûsu'l-Hikem*, Muhammedî makamın

¹¹⁷ İbnü'l-Arabî, *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye*, c. I, s.52-53.

kaynağından, zâfî ve ahadiyyet/birlik özelliğindeki “cem” meşrebinden vârid olmuş, böylelikle Rasûlullah’ın (s.a.v.) “Allah’ı bilmek” hakkındaki zevkinin özünü içeren, içinde zikredilen büyük velî ve nebîlerin zevklerinin kaynağına işâret eden bir kitaptır.¹¹⁸

İbnü’l-Arabî’nin keşfi bilgilere önem vermesi, onun diğer bilgi türlerini İslamî ilimleri hiçe saydığı anlamına gelmez. Bilakis çocukluk çağından başlayıp İslami ilimlerin pek çoğunda ders aldığı bilinen bir gerçektir. Özellikle hadis alanında okuduğu eserler ve ders aldığı hocalar bize hadisler konusunda engin bir bilgi birikimine sahip olduğunu göstermektedir. Eserlerinde kullandığı hadislerin kaynağını belirtmeye özen göstermesi de, bu bağlamda dikkate şâyândır. Onun zâhir ulemâsından farklı olan yönü; keşif ve ilham yoluyla elde edilen bilgiyi, eğitim-öğretim yöntemiyle elde edilen aklî bilgiden üstün görmüş olmasıdır. İbnü’l-Arabî; keşif ve ilhamın olmadığı yerde, zâhir ulemâsının ortaya koyduğu rivâyet bilimlerinin sonuçlarını bir metod olarak benimserken; bu yolla sabit olan bilgi, keşif ve ilham yoluyla elde edilen bilgilerle çatışır, kesin olarak keşif ve ilhamın gereğine göre ameli tercih etmektedir.¹¹⁹

İbnü’l-Arabî’ye göre, aklî yöntemlerle elde edilen bilgilere herkes ulaşabilir ama keşif ve ilham yoluyla bilgi edinmek sadece Allah’ın seçilmiş kullarının ulaşabileceği bir yoldur. Bu da ancak riyâzet, mücâhede ve nefis muhâsebesi yoluyla olur. Gerçekliğin bilgisine ulaşmanın ilk şartının, halvet ve zikir yaparak daha önce edindiği bilgilerden soyutlanarak onlardan ferâğat etmek sûretiyle, hiçbir şeyi olmaksızın, bir muhtaç psikolojisiyle Hakk’ın kapısına oturmak olduğunu vurgular. Kişi, nesnelere âlemiyle ilişkili olmamayı ve arınmayı ifade eden halvet hâlinde Allah’la beraber olduğu takdirde, Allah tarafından Rabbânî mârifetlere ve ilâhi sırlara mazhâr olur ve Allah’ın bilgisinden kendisine ikram edilir. Bunun yanı sıra

¹¹⁸ Sadreddîn Konevî, *age*, s. 11.

¹¹⁹ Muhittin Uysal, *Tasavvuf Kültüründe Hadis*, İstanbul 2012, s.327.

nefis tezkiyesiyle ruhunu olgunlaştırırca Allah'ın seçilmiş kullarının arasına girebilir. İlâhî keşf ve inâyete de bu sayede mazhar olması mümkün olur.¹²⁰

Buraya kadar anlatılanlardan İbnü'l-Arabî felsefesinde keşfî bilginin diğer bilgi türlerinden üstünlüğü anlaşılmaktadır. Rüyâlarla elde edilen bilgiler bu kadar önemli olduğuna göre peki bu bilgilerin yorumlanması hususundaki görüşleri nedir dersek; onun rüyâların yorumlarıyla ilgili izâhlarının, varlıkla ilgili görüşlerine bağlı olduğunu söylememiz gerekir. Ayrıca ona göre, rüyâların görüldüğü misâl âlemi ve hayâl âlemi gerçek bir âlem olup şeylerin sûretleri burada mevcuttur. Bu şeyler sırf maddî ya da sırf rûhânî değildir. Hayâl gücü insanı o âleme ulaştırır. Uyku esnâsında görülen şeylerin, misâl âlemindeki sûretleri muhayyileye yansır. Bu takdirde görülen rüyâ olduğu gibi çıkar, yoruma ihtiyaç göstermez ya da farklı yansır o zamanda rüyâyı tâ'bir etmek gerekir.¹²¹ İbnü'l-Arabî'ye göre insanın uykuda idrak ettiklerinin tamamı, uyanırken hayâl yetisinin duyulardan zapt ettiği şeylerden meydana gelir. Dolayısıyla idrak için asıl olan duyudur ve uyanırken duyu ile gerçekleşen idraktır. İnsanın hayâl yetisi duyuya tâbîdir.¹²² Ayrıca şunu da belirtelim ki İbnü'l-Arabî, rüyânın değerini anlamayan ve rüyâya gereken önemi vermeyen çağdaşı olan âlimleri de yermiştir. Bu kişilerin, bir kısmı nübüvvetin devamı sayılabilecek müjdelere içeren rüyâların aslına erememiş olmaları bir yana insanın mânevî huzurlara çıkmasını sağlayan rüyâyı hafife almaları ona göre câhilliktir.¹²³

İbnü'l-Arabî'ye göre rüyâlar keşfin bir türü olması hasebiyle bilgiye kaynaklık eder. Hatta diğer zâhirî bilgi türlerine nazaran daha çok önem arz eder. Rüyâların bir kısmının, Allah'ın sâlih kulları için müjde niteliğinin de olduğunu söyleyen İbnü'l-Arabî bu tür rüyâların, ilim ifâde ediyorsa ve insanlar için faydalıysa anlatılmasının uygun olacağını savunur. Bütün bunların yanı sıra rüyâların delil değeri taşımadığını da ifâde etmektedir.

¹²⁰ Konuk, *age*, c.1, s.69.

¹²¹ Uludağ, *İbnü'l-Arabî*, Ankara 1995, s.143.

¹²² Konuk, *age*, c.1, s.101.

¹²³ İbnü'l-Arabî, *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye*, c.II, s.375.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, rüyâlar ya da uyanıklık esnasında yaşanan vâkıâlar, aslında kesretten vahdete urûctur. Uyanıklıkta şehâdet âlemini temâşâ eden gözümüz, Allah'tan bir lütuf olan bu vâkıâlar sırasında daha önce şahit olmadığı fevkalâde şeylere mazhâr olur. Farklı âlemlere ve mertebelere erişir ve oradan ilâhi vâridlerle döner. Bunlar; gören göz, fehmeden akıl ve bildikleriyle amel eden bir kul için nice anlamlar içerir.

II. BÖLÜM

KİTÂBÜ'L-MÜBEŞŞİRÂT ADLI RİSÂLENİN TANITIMI VE TAHLÎLİ

2.1. *Kitâbü'l-Mübeşşirât* Adlı Risâlenin Tanıtımı

Muhyiddîn İbnü'l-Arabî'nin bu çalışmamızda çevirisini yapmış olduğumuz “*Kitâbü'l-Mübeşşirât*” adlı risâlesi, okuyucuları genel anlamda rüyâ hususunda bilgilendirmektedir. Aynı zamanda bu risâle, mübeşşire/müjde içeren rüyâlar, bu rüyâların bir kısmının yorumları ve İbnü'l-Arabî'nin yaşamış olduğu vâkıâlardan örnekler sunmaktadır. İbnü'l-Arabî ile ilgili yaptığı araştırma ve çalışmalarla tanınan Osman Yahya'nın İbnü'l-Arabî'nin müellefâtıyla ilgili yazdığı Fransızca esere göre İbnü'l-Arabî'nin “mübeşşirât” adı altında iki tane eseri bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, yapmış olduğu sıralamada 485. sırada yer alan “*R. al- Mubassirât (al-Mubassirât fi'l- Mesâ'il)*” adıyla verdiği bizim de bu çalışmamızda çevirisini yaptığımız *Kitâbü'l-Mübeşşirât*'tır. Aynı eser İbnü'l-Arabî'nin kendisinin yapmış olduğu eserlerinin tasnifini içeren *Fihrist*'te 71. sırada, *İcâze*'de ise 76. sırada yer almaktadır. İbnü'l-Arabî'nin mübeşşirât içeren rüyâlar hakkında verdiği bilgiler, en kapsamlı eseri olan hatta bir nevî antoloji diyebileceğimiz *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye* adlı eserinde de farklı bab başlıkları altında yer almaktadır. O. Yahya'nın yaptığı bu araştırmaya göre İbnü'l-Arabî'nin mübeşşirâtla ilgili diğer kitabı, 486. sırada verdiği “*K. Al Mubassirât min al-Ahlâm fi mâ Ruwiya 'an al-Nabî min al-Ahbâr fi'l-Manân (Al-Mubassirât al-Kabîra)*” adlı *el-Mübeşşirâtü'l- Kebîre* olarak bilinen eserdir. Bu eserin İbnü'l-Arabî'nin tasnifi *Fihrist*'te, 173. sırada *İcâze*'de ise 185. sırada yer aldığı bilgisini verdiği bu çalışmada, adı geçen bu kitapla alakalı elimize ulaşan bir metin olmadığını da aktarmaktadır.¹²⁴ Aynı şekilde bizim de bu eserle ilgili yaptığımız araştırmalar ve okumalar sonuçsuz kalmıştır. Eserin içeriğiyle alakalı elimizde hiçbir bilgi bulunmamaktadır.

2.1.1. Risâlenin Adı

Risâlenin genel olarak bilinen adı *Kitâbü'l-Mübeşşirât*¹²⁵ olmakla birlikte bazı nüshâlarının isimleri farklılık arz etmektedir. Nüshâlarda karşımıza çıkan diğer

¹²⁴ Yahya, *age*, s. 394.

¹²⁵ Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmut Efendi Nüshâsı, no.2681.

isimler, *el-Mübeşşirât (Risâletü'r-Rüyâ)*,¹²⁶ *Mübeşşirât*,¹²⁷ *el-Mübeşşirât fi'l-Mesâil*¹²⁸ ve *el-Mübeşşirât*¹²⁹ şeklindedir.

2.1.2. Yazılış Sebebi

Eserin yazılış gâyesini müellif risâle içerisinde açık bir şekilde ifade etmiştir. Nitekim bu maksadını: “Rüyâmda gördüğüm şeyler; bir hükmü tespit ediyorsa, ilmen faydalıysa ve Allah’a itaati teşvik ediyorsa anlatırım”¹³⁰ diyerek risâlede beyan etmiştir. Bununla birlikte bize göre de eserin amacı; temelde Rasûlullah’ın (s.a.v.) hadislerinde varlığına işâret ettiği sâdık rüyâlarla ilgili insanları bilgilendirmektedir. Ayrıca bu eser vesilesiyle ibadetlere ve farklı türden güzelliklere teşvik eden mübeşşirâtlarla, rüyâların bilgi değeri taşıdığı dolayısıyla keşfi bilginin varlığı kanıtlanmıştır.

2.1.3. Nüshâları

Konya Yazma Eserler Kütüphanesi’nde, yazma eserler portalında, İSAM dökümantasyon ve İSAM Türkiye Kütüphaneleri verilerinde yaptığımız taramalar sonucu *Kitâbü'l-Mübeşşirât*’ın sekiz ayrı nüshâsı karşımıza çıkmıştır. Ayrıca ulaştığımız sonuçlar Osman Yahya’nın İbnü'l-Arabî’nin eserleriyle ilgili yapmış olduğu tasnifle de karşılaştırılmıştır. Bu nüshâları istinsah tarihi olanlardan yola çıkarak kronolojik anlamda sıralamaya çalıştık. Bu risâlenin nüshâları ve genel özellikleri aşağıdaki gibidir.

- (a) Manisa Nüshâsı: Manisa İl Halk Kütüphanesi, Manisa Koleksiyonu no.6596’da kayıtlı bu nüshâ, yazma eserde 3. sırada olup [131-139] varakları arasında yer almaktadır. Fiziksel niteliklerine bakıldığında sayfaların 17 satırdan oluştuğu görülmektedir. Risâlenin başından

¹²⁶ Burdur İl Halk Kütüphanesinde yer alan Burdur Nüshâsı, no. 1158.

¹²⁷ Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi, Yusuf Ağa Nüshâsı, no.7851.

¹²⁸ Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih Nüshâsı, no.5322.

¹²⁹ Süleymaniye Kütüphanesi, Şehit Ali Paşa Nüshâsı, no.1394 ve Kemal Edip Kürkçüoğlu Nüshâsı, no.56; Beyazıt Kütüphanesi Veliyüddin Efendi Nüshâsı, no.1686; Manisa İl Halk Kütüphanesi, Manisa Nüshâsı, no.6596.

¹³⁰ İbnü'l-Arabî, *Kitâbü'l-Mübeşşirât*, Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi, Yusuf Ağa, no. 7851, vr. 354b.

[136b]'ye kadar mübeşşirât çeşitleri anlatılmış, bu sayfadan itibaren ise şeyhin vâkıâlarına yer verilmiştir. Risâlenin dili Arapça olup tâlik yazı türüyle yazılmıştır. Dış görünüş olarak mıklebli, çaharkuşe bordo meşin kağıt kaplı mukavva cilt, sırtı sarı meşinle tâmir görmüş şekildedir. Bu nüshâda harflerin fazlasıyla yuvarlak yazılması ve zamanla mürekkebinin renginin de soluklaşması, bazı yerlerde dağılması nedeniyle tam olarak okunamayan kısımlar mevcuttur. Ayrıca nüshânın son sayfalarında aşınma ve delinmeler meydana gelmiştir. Bu eser “el-Mübeşşirât li'l Ahlâm'i fimâ Ruviye an Rasûlullah mine'l-Ahbâri'l-Menâm” olarak bilinir. Risâlenin sonunda “temmet” kaydı yer almaktadır. Eserin başında ya da sonunda istinsah tarihi ya da yeri bulunmamaktadır. Ancak bu nüshânın çok eskimiş ve zamanla delinmelere maruz kalmış olması, ulaşabildiğimiz nüshâlardan en eski tarihlisi olabileceği izlenimi uyandırmaktadır.

- (b) Yusuf Ağa Nüshâsı: Konya Yazma Eserler Kütüphanesi, Yusuf Ağa Koleksiyonu no. 7851'de kayıtlı olan bu nüshâ, yazma eserde 11. sırada yer almaktadır. Yazma eserler portalında bu nüshânın sayfa aralığı verilmemiş sadece 8 yaprak olduğu belirtilmiştir. Osman Yahya'nın eserinde yapılan tasnif eski olduğu için, bu isimle verdiği nüshânın demirbaş numarası ve sayfa numaraları ulaştığımız nüshâyla aynı değildir. Elimizdeki nüshânın sayfalarına birkaç defa numara verildiği dikkat çekmektedir. Biz bu numaralardan risâlenin yazma içindeki sırasına uygun olacağını düşündüğümüz [353b-360a] varak numaralarını dikkate aldık.

Fiziksel nitelik olarak cildi, tam selçuk cilt meşin, şemselidir. Dili Arapça olup nesih yazı türüyle yazılmıştır. Nüshânın satır sayıları sayfalarda farklılık arz etmektedir. Mübeşşirât örnekleri başlıklar hâlinde verilmiştir. [358a]'da mübeşşirât çeşitleri sona ermektedir. Müstensih bu sayfadan itibaren şeyhin vâkıâlarının yer alacağını belirtmiştir. Nüshânın son iki

yaprağındaki yazı şekli değişmiş, harfler ve hatta kelimeler okunamaz hâle gelmiştir. Risâlenin başında ya da sonunda istinsah tarihi ve yeri bulunmamaktadır. Her ne kadar bu nüshânın müstensihî belirtilmemiş olsa da, el yazısına benzemesi nedeniyle müstensihî Konevî olabilir.

- (c) Fatih Nüshâsı: Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih Koleksiyonu no. 5322’de kayıtlı olan bu nüshâ, yazma eserin [90-93] varakları arasında olup eserde 9. sırada yer almaktadır. O. Yahya’nın eserinde de aynı sayfa numaraları verilmiştir. Ulaştığımız bu nüshâ “Yetlühü’l-Mübeşşirât” başlığı taşımaktadır. [90a]’dan [91b]’ye kadar mübeşşirât çeşitleri anlatılmış [92a]’dan risâlenin sonuna kadar şeyhin vâkıâları anlatılmıştır. Yani, buradaki mübeşşirâtlar, İbnü’l-Arabî’nin bir öğrencisine anlattığı ve onun da yazdığı mübeşşirâtlardır. Bu nüshânın içeriğinin, İbnü’l-Arabî’nin genel olarak rüyâ hakkında verdiği bilgiler başta olmak üzere, rüyâyla ilgili onun sözlerinden işitilenler ve vâkıâlarında görüp yazdığı şeylerden oluştuğu görülmektedir.

Nüshâ fiziksel nitelik olarak 4 yapraktan oluşmaktadır. Sayfalardaki satır sayıları 31-33 arası değişmektedir. Eserin dili Arapça olup nesih yazı türüyle yazılmıştır. Yazı karakteri küçük ve muntazam olup harfler harekelenmemiştir. Müstensih, şeyhin vâkıâlarını anlattığı bölümde “şeyh dedi ki...” şeklinde başlayan satırları belirtmiş ya başlarına ya da sonlarına belli bir işaret koymuştur. Bu nüshânın da müstensihî, istinsah tarihi ve yeri yoktur.

- (d) Burdur Nüshâsı: Burdur İl Halk Kütüphanesi, Burdur Koleksiyonu no.1158’de yer alan bu nüshâ yazma eserin ilk risâlesidir. Bu sebeple de [1b-12b] varakları arasındadır. Bu eserin müstensihî Fadullah b. Ahmed olup risâlenin sonuna “Erzincan’da, 760 senesinin Safer ayının başlarında Allah’ın yardımı ve tevfiği ile tamamladığını” belirtmiştir. Nüshânın ikinci sayfasına basılmış olan mühürde “Ömer İbnü’l-Hac Ali Efendi İbnü’l-Hac İbrahim Efendi Burdûrî” yazmaktadır. Nüshâ fiziksel nitelik

olarak âbâdi kağıt, şemseli, miklebli, kahverengi bir cilt içerisindedir. Eserin dili Arapça olup nesih yazı türüyle yazılmıştır. Harfler yer yer harekelenmiştir. Sayfalardaki satır sayısı 13'tür. Bu nüshâda risâlenin ikinci bölümü diyebileceğimiz “şeyhin vâkıâları” şeklinde başlayan bölüm yoktur.

- (e) Hacı Mahmut Efendi Nüşhâsı: Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmut Efendi Koleksiyonu no. 2681'de kayıtlı olan bu nüshâ yazma eserin 2. risâlesi olup [37-43] varakları arasında yer almaktadır. O. Yahya'nın tasnifinde bu nüshânın koleksiyon adı “Yahya Efendi” olarak verilmiştir. Fiziksel niteliklerine bakıldığında sayfaların 20 satırdan oluştuğu görülmektedir. Risâlenin başlığı “Kitâb'ü fihî'l-Mübeşşirât” tır. Başlıktan sonra müellifin ismi verilmiştir. Risâlenin dili Arapça olup rikâ yazı türüyle yazılmıştır. [37b]'den başlayan nüshâ [43a]'da sona ermektedir. Bu nüshâda da şeyhin vâkıâlarının anlatıldığı bölüm yer almamaktadır. Risâlenin istinsah tarihiyle alâkalı olarak 870 senesinin muharrem ayının Perşembe günü şeklinde bir bilgi mevcuttur.

- (f) Şehit Ali Paşa Nüşhâsı: Süleymaniye Kütüphanesi, Şehit Ali Paşa Koleksiyonu no. 1394'te kayıtlı bu nüshâ, yazma eserde 6. sırada yer alıp [145-152] varakları arasında bulunmaktadır. Risâle “besmele” ile başlamış ayrıyeten bir başlık verilmemiştir. Dili Arapça'dır ve tâlik yazı türüyle yazılmıştır.

Fiziksel nitelik olarak bakıldığında, sayfalarda risâlenin metninin bulunduğu kısımların dikdörtgen çerçeve içine alındığı görülmektedir. Risâlenin ilk sayfasında, bahsettiğimiz bu çerçevenin dış kısmında müstensihin “sâdik rüyâlar ile ilgili” yazmış olduğu bilgi notu dikkat çekmektedir. [149a]'da şeyhin vâkıâları anlatılmaya başlanmış ve bu sayfadan itibaren metin çerçevesi konulmamıştır. Mübeşşirât çeşitlerinin anlatıldığı sayfalar 19 satırdan oluşurken, vâkıâların anlatıldığı bu bölümde yazılar biraz daha büyümüş ve sayfalar 18 satırdan meydana

gelmiştir. Risâlenin sonunda “temmet” kaydı mevcuttur. Risâlenin sonunda müstensihî, istinsah tarihi ve yeri bulunmamaktadır.

- (g) Kemal Edip Kürkçüoğlu Nüşhâsı: Süleymaniye Kütüphanesi, Kemal Edip Kürkçüoğlu Koleksiyonu no.56’da kayıtlı olan bu nüşhâ, yazma eserde 6.sırada olup [165-170] varakları arasında yer almaktadır. Bu nüşhâ, O. Yahya’nın tespit ettiği nüşhâlar arasında yoktur. İSAM verilerine göre ise aynı nüşhâ Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar Koleksiyonu no.4345’te yer almaktadır. Risâlenin dili Arapça olup nesih yazı türüyle yazılmıştır.

Fiziksel nitelik olarak bakıldığında sayfalar 21 satırdan müteşekkildir. Bazı sayfalarda harfler birbirine girdiği için ve kimi yerlerde mürekkep koyulaştığı için yazılar okunmaz hâle gelmiştir. Risâlenin başlığı “Kitâb’ü İlmü’l-Mübeşşirât li’l İmâmü’l-Ârif” tir. Risâlenin ilk varığında bu başlık ve müellifin ismi üçgen oluşturacak şekilde yazılmıştır. Bu nüşhâda şeyhin vâkıâlarının anlatıldığı bölüm yoktur. Nüşhânın sonunda “Mekke-i Mükerreme’de, şevval ayında Yahya isimli bir kişinin yazdığı” bilgisi yer almaktadır. Devamında ise “980 yılının mart ayı...” diye başlayıp sonu okunmayan bir cümle mevcuttur.

- (h) Veliyüddin Nüşhâsı: Beyazıt Kütüphanesi, Veliyüddin Koleksiyonu no.1686’da kayıtlı olan bu nüşhâ, yazma eserin on birinci sırasında yer alıp [57-62] varakları arasında yer almaktadır. Risâlenin dili Arapça olup nesih yazı türüyle yazılmıştır. Sayfalar 21 satırdan oluşmaktadır.¹³¹

Biz bu çalışmamızda çeviride asıl olarak Yusuf Ağa ve Fatih nüşhâlarını kullandık. Bunun sebebi ise Yusuf Ağa nüşhâsında risâlenin ikinci kısmı diyebileceğimiz “şeyhin vâkıâları” diye başlayan bölümün tam olarak okunamaması ve Fatih nüşhâsında yer alan vâkıâların hepsinin bu nüşhâda bulunmamasıdır. Çeviride bu iki nüşhâyı kullanmakla birlikte ulaştığımız diğer nüşhâların bu iki

¹³¹ Bu nüşhâya ulaşamadığımız için fiziksel özellikleri ve içeriği hakkında yeterli bilgi sahibi değiliz.

nüşhâdan farkının olup olmadığını da tespit etmeye çalıştık. Sonuç olarak nüşhâlardan birkaç tanesinde; risâlenin ikinci kısmı gibi olan, şeyhin vâkıâlarının anlatıldığı bölümün olmadığını gördük.

2.1.4. Üslûbu

İbnü'l-Arabî eserlerinde üslup olarak genelde kapalı bir anlatımı tercih etmiştir. Birbirinin içine gizlediği iki farklı dil (zâhir/bâtın) kullanmıştır. Bu da eserlerinin anlaşılmasını zorlaştırmış ve üzerine pek çok şerh yazılmasına sebep olmuştur. İbnü'l-Arabî'nin farklı disiplinlere ait yöntemleri birlikte kullanarak disiplinler arası bir usûl takip ettiği bilinen bir gerçektir. Ona göre keşf yoluyla elde edilen bilgiler yakîni bilgi türündendir ve keşfi bilgiyi ancak velilik makamına erişmiş kişiler elde edebilir. İbnü'l-Arabî; nakil yoluyla gelen bilgilerin zan ifade edebileceğini, buna rağmen keşfi bilginin zandan uzak olduğunu; aracısız doğrudan Hak'tan alınan ledünnî bilgi olduğu için şüphe içermediğini söyler.¹³²

Çevirisini yaptığımız bu risâlede İbnü'l-Arabî, öncelikle rüyânın Kur'an-ı Kerim'deki ve hadislerdeki yerini görmemizi sağlamış, rüyâ çeşitlerini anlatmış ve rüyâların nasıl yorumlanması gerektiğine değinmiştir. Sonrasında sâlih mü'minlere müjde niteliği taşıyan mübeşşirât içerikli rüyâlara örnekler vermiş, bu vesileyle sâdik rüyâların insanlara katkısını görmemizi sağlamıştır. Bu risâle üslup olarak müellifin diğer eserlerine nazaran daha açık ve anlaşılır tarzdadır.

2.1.5. Muhtevâsı

İbnü'l-Arabî "*Kitabü'l-Mübeşşirât*" adlı bu eserine âlemlerin Rabbi olan Allah'a hamd edip Rasûlullah'a salavat getirerek başlamıştır. Sonrasında; rüyâ-nübüvvet ilişkisini ortaya koyan hadislere yer vermiştir. Devamında ele aldığı konuları şu şekilde sıralayabiliriz:

¹³² Muhyiddin İbnü'l-Arabî, *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye*, c.I, s.661.

- (a) Kur'an-ı Kerim'de yer alan Hz.Yusuf'un rüyâsından,¹³³ Hz. İbrahim'in rüyâsından¹³⁴ ve Hz. Musa'nın annesinin gördüğü rüyâdan¹³⁵ bahseden âyetlere değinmiştir.
- (b) Rasûlullah (s.a.v.)'in rüyâ konusundaki tavsiyelerine yer vermiştir. Kötü rüyâ görüldüğü zaman ne yapılması gerektiğiyle ilgili hadislere değinmiştir.
- (c) İbnü'l-Arabî aynı zamanda rüyâ çeşitleriyle ilgili de bilgi vermiştir. Ayrıca, rüyâların neye göre yorumlanacağı üzerinde de durmuştur. Mübeşşirât ile ilgili böyle bir girişten sonra rüyâlarını niçin anlattığını dile getirdikten sonra gerek kendisinin gördüğü, gerekse de çevresinde bulunan sâlih kişilerden bazılarının gördüğü mübeşşirât içerikli rüyâlara örnekler vermiştir.

İbnü'l-Arabî, ele aldığı mübeşşirât örneklerinde kimi zaman Allah'ın Rasûlüne bir konunun fikhî boyutunu sormuş, kimi zamanda Kur'an'da geçen bir âyetin açıklamasını istemiştir. Eserinin başında da dediği gibi kayda değer bulduğu, ibâdete ya da tâate yönlendirdiğini düşündüğü rüyâları anlatmıştır.¹³⁶ Bu risâlede yaklaşık yirmi tane mübeşşirât içerikli rüyâ ve ikinci kısımda da İbnü'l-Arabî'nin vâkıâları yer almaktadır.¹³⁷ Risâlede naklettiği rüyâların belli bir sıraya göre yazıldığını söylemek mümkün gözükmemektedir. Ama mübeşşirâtları faydalarına göre başlıklara ayırması, konunun daha akıcı ve anlaşılır olmasını sağlamıştır.

Bu risâlede tasavvufî konulardan ziyâde, ibâdetler ve dînî yaşantıyla alâkalı konuların varlığı dikkat çekmektedir. İbnü'l-Arabî bu eserini sadece kendi yorumlarıyla ve bilgileriyle oluşturmamış, yaptığı açıklamaları Kur'an ve Sünnet'le de desteklemiştir.

¹³³ Yusuf 12/ 4, 100.

¹³⁴ Saffat 37/ 102, 104, 105.

¹³⁵ Kasas 28/7.

¹³⁶ İbnü'l Arabî, *Kitabü'l-Mübeşşirât*, Yusuf Ağa El Yazma Nüşhâsı, no 7851, vr. 354b.

¹³⁷ Bu rüyâların içeriğiyle ilgili bilgileri, risâlenin Türkçe'ye çevirisinde ve tahlilinde göreceğimiz için, bu başlıkta bahsetmedik.

2.2. Kitâbü'l- Mübeşşirât'ın Tahlili

Eserin tahlilini yaparken muhtevâ olarak birbirine yakın olduğunu düşündüğümüz mübeşşirât örneklerini aynı başlık altında ele almaya çalıştık. Tahlil kısmında, İbnü'l-Arabî'nin risâlenin başında vermiş olduğu rüyâlarla ilgili hadis ve âyetleri fazla teferruata girmeden açıkladıktan sonra rüyâ çeşitleri, rüyâların anlatılıp anlatılmaması, rüyâların nasıl yorumlanacağı konularını başlıklar hâlinde ele aldık. Sonrasında eserde yer alan mübeşşirât örneklerini tahlil edip, dînî bir hüküm içeriyorsa ya da fikhî bir boyuta sahipse İslam Fıkhı açısından değerlendirdik. Son olarak da İbnü'l-Arabî'nin yaşamış olduğu vâkıâlarla alâkalı değerlendirme ve tahlil yaptık.

Yukarıda da dediğimiz gibi içerik bakımından birbirini tamamlar nitelikte olan rüyâları, tahlilde aynı başlık altında ele aldık. Buna göre eserde yer alan mübeşşirât içerikli rüyâları; iman ve tevhide teşvik eden mübeşşirât örnekleri, ibadete teşvik eden mübeşşirât örnekleri, hadislere bağlılığa teşvik eden mübeşşirât örnekleri, fikhî içerikli mübeşşirât örnekleri, kıyâmet günü ile alâkalı mübeşşirât örnekleri ve son olarak da diğer konular hakkında mübeşşirâtlar olarak başlıklandırdık. Ayrıca risâlenin sonunda yer alan İbnü'l-Arabî'nin vâkıâlarını da elimizden geldiğince değerlendirmeye çalıştık. Dilimiz döndüğünce yaptığımız tahlilin yerinde olmasını umut ederek risâlenin tahliline geçiyoruz.

2.2.1. Kur'an-ı Kerim'de ve Hadislerde Rüyâ

İbnü'l-Arabî bu risâlede mübeşşirâtlarını anlatmaya geçmezden evvel, rüyâ hususunu tam anlamıyla kavrayabilmemiz adına ve ayrıca rüyânın dinin temel naslarındaki yerini görebilelim diye öncelikle konumuzla ilgili âyetlerden ve hadislerden bahsetmiştir. Bu bağlamda risâlede naklettiği hadisler şu şekildedir:

Rasûlullah (s.a.v.): *“Risâlet ve nübüvvet kesilmiştir. Benden sonra resul de yoktur nebî de”* dedi. Bundan sonra insanlar endişelendi. Rasûlullah (s.a.v.) *“ Fakat mübeşşirât var”* dedi. *“Mübeşşirât nedir, ey Allah'ın Rasûlü?”* diye sordular. Allah'ın Rasûlü *“O, müslümanın rüyâsıdır ki; kişi onu görür veya ona gösterilir ve*

o, nübüvvetin parçalarından bir parçadır” buyurdu.¹³⁸ Ayrıca İbnü'l-Arabî konuyla ilgili olarak Hz. Âişe'den “*Allah Rasûlüne vahyin başlangıcı rüyâ-yı sâdıka şeklinde olmuştur. Gördüğü her rüyâ sabah aydınlığı gibi çıkardı*”¹³⁹ hadisini de nakletmiştir.¹⁴⁰

Mü'minin gördüğü rüyânın nübüvvetten bir parça sayılmasıyla ilgili rivâyetler âlimler arasında farklı şekillerde yorumlanmıştır. Efendimizin bu sözünde mecaz olduğu yönündeki kanaat akla daha yatkındır. Çünkü Rasûlullah'ın vefatıyla nübüvvet son bulmuştur. Bu rivâyetleri nübüvvet ve sâdık rüyâ arasındaki benzerlikle açıklamak da mümkündür. Bilindiği gibi nübüvvetin kaynağı ilâhidir ve gaybî bilgi içerir. Aynı şekilde sâdık rüyâlar da, Allah tarafından mü'min kişiye gösterilir ve meydana gelebilecek bir durumla ilgili bir müjde ya da uyarı içerebilir.

Bahsi geçen hadislerin yorumlanması ile ilgili olarak İbnü'l-Arabî'nin sergilediği tutum âlimlerin açıklamalarıyla paralellik arz etmektedir. Ona göre riyâzet ve mücâhede yoluyla kendini daha önceden edindiği bütün bilgilerden soyutlayan insan, Rabbanî ilkaatlere vâsıl olabilir. Bu da keşf ve ilhamın bir türü olan mübeşşirâtın rüyâlarla mümkündür ve Rasûlullah hadisinde bunun müjdesini vermektedir. Onun şu sözleri de âlimlerin tartışmalarına son noktayı koyacak türdendir. İbnü'l-Arabî'ye göre keşf ve ilham yoluyla velînin konuşması yeni bir şerîat ortaya koymak değildir. Allah'ın velî kullarının söylediği şeyler Hz. Peygamber tarafından ortaya konulan şerîatın tebliğinden, tebşirinden ve inzârından ibarettir. Bu hususta velîler, peygamberlerin vârisleridir. Müjdeleyici ve uyarıcı olabilirler fakat hukûki kural koyamazlar. Çünkü kanun koyucu olan nübüvvet ve risâlet sona ermiştir.¹⁴¹

İbnü'l-Arabî hadislerin hemen ardından Kur'an kıssalarında geçen rüyâlara örnek olacak âyetleri sıralar.¹⁴² Risâlede yer alan âyetler şunlardır: “Allahü Teala,

¹³⁸ Buhâri, Tâ'bir 2,4; Celâleddin es-Suyuti, *Camîu's-Sağîr*, 306.

¹³⁹ Buhâri, Bedü'l-Vahiy 3.

¹⁴⁰ İbnü'l-Arabî, *Kitabü'l-Mübeşşirât*, Yusuf Ağa, no. 7851, vr. 353b.

¹⁴¹ Uysal, *age*, s. 329.

¹⁴² İbnü'l-Arabî, *Kitabü'l-Mübeşşirât*, Yusuf Ağa, no. 7851, vr. 353b-354a.

Hız. Yusuf'tan (as) şöyle haber verdi. *'Şüphesiz ben, on bir yıldızın, Güneş'in ve Ay'ın bana secde ettiklerini gördüm.'*¹⁴³ Kardeşleri, anne ve babası huzurunda secde ettikleri zaman Yusuf (as): *'Önceden gördüğüm rüyânın gerçek anlamı ve sonucu buymuş. Rabbim onu gerçekleştirdi'*¹⁴⁴ dedi.

Alahü Teala, Hız. İbrahim ve oğlu İsmail'i de haber vererek şöyle dedi. İbrahim: *"Ey oğlum, rüyâmda seni kurban ettiğimi gördüm"*¹⁴⁵ dedi. Hız. İbrahim (as), oğlunu rüyâsında gördüğü gibi kurban etmek istediğinde Allahü Teala şöyle seslendi: *"Ya İbrahim, sen rüyânın amacını yerine getirmiş oldun."*¹⁴⁶

Allahü Teala: *"Hız. Musa'nın annesine O'nu emzirmesini, O'nun başına bir şey gelmesinden korktuğu zaman O'nu nehre atmasını vahyettiğini"*¹⁴⁷ bildirmiştir. Buradaki vahiy, onun uykuda gördüğü rüyâdır, denilmiştir.

Kur 'an-ı Kerim'in ana konularına baktığımızda; inanç esaslarını, ibadetleri, sosyal hayatı ilgilendiren ahlâki durumları ve bunların yanı sıra geçmişte gönderilmiş peygamberlerin ve ümmetlerinin kıssalarını görürüz. İşte rüyâ kavramı da bu kıssalarda karşımıza çıkmaktadır. Peygamber kıssalarından özellikle Hız. Yusuf ile ilgili olanı, rüyâlar hakkında bizi bilgilendirmektedir. Kur'an-ı Kerim'de yer alan rüyâlara bakıldığında, kimisinin peygamberlere kimisinin peygamber olmayan bazı kişilere ait olduğu görülür.

İbnü'l-Arabî'nin Hız. İbrahim'in rüyâsı hakkında risâlede vermiş olduğu âyetler şöyle değerlendirilebilir: Âyetlerde genel anlamda Hız. İbrahim'in gördüğü rüyâdan ve rüyânın hükmünü yerine getirmesi sonucu mükâfatlandırıldığından söz edilir. Rüyânın öncesindeki sürece bakacak olursak: Hız. İbrahim, mallarını hayır yolunda harcayacak bir evlat vermesi için Allah'a dua eder ve *"Rabbim bana salihlerden olacak bir evlat ver"*¹⁴⁸ der. İlerlemiş yaşına rağmen oğlu İsmail dünyaya gelir. Bir müddet sonra (âyetlerde geçtiği üzere) oğlu kendisiyle yürüyüp gezecek

¹⁴³ Yusuf 12/4.

¹⁴⁴ Yusuf 12/100.

¹⁴⁵ Saffat 37/102.

¹⁴⁶ Saffat 37/ 104-105.

¹⁴⁷ Kasas, 28/7

¹⁴⁸ Saffat 37/100.

çağa gelince Allahü Teâlâ, Hz. İbrahim'e kendisine vermiş olduğu sözü hatırlatır. Hz. İbrahim oğluna bu rüyâsını anlatınca oğlu "*Babacığım, emrolunduğun şeyi yap. İnşallah beni sabredenlerden bulacaksın*"¹⁴⁹ der. Hz. İbrahim Allah'ın emrini yerine getirmek için oğlunu kurban etmeye niyetlenince; ihsân-ı ilâhiden bir koç ile ödüllendirilir. Bahsi geçen âyetlerden anlaşıldığı gibi bu rüyâ, Hz. İbrahim ve oğlu İsmail için bir imtihan sebebi olmuştur. Her ikisinin de gösterdiği itaate karşılık Allahü Teâlâ "*...Ey İbrahim, gördüğün rüyânın hükmünü yerine getirdin. Şüphesiz biz iyi ve yararlı işler yapanları en güzel şekilde mükâfatlandırırız. Bu apaçık bir imtihandır.*"¹⁵⁰ buyurmuştur.

Risâlede yer alan peygamber rüyâlarından bir diğeri ise Hz. Yusuf'un rüyâsıdır. Âyetlerde Hz. Yusuf'un rüyâsı ve babası Yakup(as)'ın sözleri geçmektedir: Daha önce bahsettiğimiz gibi Hz. Yusuf babasına rüyâsını anlatınca babası "*Yavrucuğum! Rüyânı sakın kardeşlerine anlatma, sonra sana bir tuzak kurarlar. Çünkü şeytan insana apaçık bir düşmandır*"¹⁵¹ demiştir. Müfessirler bu âyette geçen rüyâdaki on bir yıldız Hz. Yusuf'un kardeşleri; güneş ile ay'ı anne ve babası olduğu şeklinde yorumlamışlardır. Bu rüyâ aynen yorumlandığı şekilde gerçekleşmiştir.

Hz. Musa'nın annesinin gördüğü rüyânın vahiy olduğunu dile getiren âyetlerin remizlerini, İbnü'l-Arabî şu şekilde açıklamıştır: Ona göre bu âyette mecâzi bir anlatım söz konusudur. Musa'nın (as) tabut içine konularak suya bırakılması demek, onun cismi/bedeni anlamına gelen tabutun nehre, yani ilim deryasına atılması demektir. Bu sayede Hz. Musa her çeşit ilmi kazanmıştır.¹⁵²

2.2.2. Rüyâ Çeşitleri, Rüyâları Anlatıp Anlatmama Meselesi ve Rüyâların Nasıl Yorumlanacağı Hakkında Bilgi

¹⁴⁹ Saffat 37/102.

¹⁵⁰ Saffat 37/ 103-106.

¹⁵¹ Yusuf 12/4-5.

¹⁵² Toshihiko İzutsu, *İbnü'l-Arabî'nin Fusûsundaki Anahtar Kavramlar*, çev. Ahmet Yüksel Özemre, İstanbul 1998, s.318.

İbnü'l-Arabî rüyâ çeşitlerini anlatırken yine Rasûlullah'ın hadislerinden yola çıkar. Rüyânın üç çeşit olduğunu nakleden İbnü'l-Arabî rüyâ çeşitlerini şu şekilde sıralamaktadır:

- (a) Allah'tan olan ki bu mübeşşirâttır.
- (b) Nefsî olan ki bu, insanın uyanıkken yapıp ettiklerini görmesidir.
- (c) Şeytânî olan ki bu, korkunçtur ve şeytan bununla seni üzer.¹⁵³

Rüyâ çeşitlerini belirttikten sonra rüyâları anlatıp anlatmamanın, kötü rüyâların şerrinden korunmak için neler yapılması gerektiğinin de üzerinde duran İbnü'l-Arabî, konuyla ilgili olarak Rasûlullah'ın şu hadisini aktarmaktadır: *“Kim kendisine üzüntü veren bir rüyâ görürse hemen gördüğü şeyin şerrinden Allah'a sığınsın ve sol tarafına üç kere tükürsün. Böyle yaparsa o zarar vermez ve onu anlatmasın.”* Nitekim Nebi (as) rüyâ hakkında *“O, bir kuşun ayağında asılıdır. Anlatıldığı zaman, anlatıldığı için düşer”*¹⁵⁴ buyurmuştur.

Mûteber hadis kaynaklarından anlaşılacağı üzere Rasûlullah (s.a.v.), rüyâ çeşitleri hakkında bizleri aydınlattığı gibi aynı zamanda kötü rüyâlar gören bir kimsenin, rüyâsındaki kötülükten emin olması için yapması gerekenler hususunda da bilgi vermiştir. Bu konudaki rivâyetlerden birinde Rasûlullah; *“Rüyâ üç kısımdır: Birincisi salih rüyâ olup Allah'tan bir müjdedir. İkincisi, şeytanın insanları sıkıntıya sokup üzdüğü kötü rüyâlardır. Üçüncüsü ise, insan benliğinin yaptığı telkin ile görülen rüyâlardır. Biriniz rüyâsında hoşlanmadığı bir şey görürse hemen kalkıp namaz kılmalı ve onu kimseye söylememelidir.”*¹⁵⁵ buyurmaktadır.

Ebû Katâde yoluyla gelen bir başka rivâyette Hz. Peygamber şöyle buyurmaktadır: *“Sâlih rüyâ Allah'tandır. Kötü rüyâ da şeytandandır. Dolayısıyla her kim, hoşlanmadığı bir rüyâ görürse sol tarafına tükürsün ve şeytandan Allah'a sığınsın(Eüzü billâhi mineşşeytânirracîm, desin). Böylece kötü rüyâ kendisine bir*

¹⁵³ İbnü'l-Arabî, *Kitabü'l-Mübeşşirât*, Yusuf Ağa, no. 7851, vr. 354a.

¹⁵⁴ Tirmîzî, Rüyâ 5; İbn Mâce, Rüyâ 6.

¹⁵⁵ Müslim, Rüyâ 6; Buhâri, Tabir 26.

zarar veremez.”¹⁵⁶ Kötü rüyâların şerrinden korunmakla ilgili Müslim’in Sahihi’nde yer alan bir başka rivâyet şu şekildedir: Efendimiz “*Biriniz hoşlanmayacağı bir rüyâ görürse sol tarafına üç defa tükürsün, üç defa Allah’a sığınsın ve üzerinde yattığı taraftan diğer yanına dönsün*” buyurmuştur.

Hazreti Peygamber rüyâların anlatılması ya da anlatılmaması hususunda “*Sizden biri iyi ve güzel bir rüyâ gördüğünde onu sadece sevdiği kimseye anlatsın, onun dışındakilere anlatmasın*”¹⁵⁷ buyurmaktadır. Bedevi’nin birisi bir gün Rasûlullah’a gelip “*rüyâmda kafamın kesildiğini ve onun ardından gittiğimi gördüm*” demiştir. Rasûlullah ise “*İnsanlara, şeytanın rüyânda seninle oynamasını anlatma*”¹⁵⁸ diye uyarıda bulunmuştur. Bu hadis, rüyâ yorumlamada bilgi sahibi olan kişinin rüyânın kötü olduğunu anladığı zaman, o rüyânın anlatılmasına mani olması gerektiğini göstermektedir. Rasûlullah’ın sözlerinden, güzel rüyâları anlatmak da bir beis olmadığı yalnız anlatacağımız kişilerin bizim hayrımızı isteyen kişiler olması gerektiği anlaşılmaktadır. Kötü rüyâların olumsuz sonuçlarından korunmak için yapılacak en doğru şey ise Efendimiz’in tavsiyesine uyup, uyanır uyanmaz Allah’a sığınmak ve bu rüyâyı kimseye anlatmamaktır.

Rüyâların anlatılması ve yorumlanmasıyla alakalı olarak hadislerde Peygamberimizin uygulamalarını görmek mümkündür. Örneğin; Rasûlullah’ın kimi zaman, sabah namazını kıldırdıktan sonra sahabelere “*İçinizde rüyâ gören var mı?*” diye sorup görenlerin rüyâsını ta’bir ettiği kimi zaman da kendi rüyâsını anlatıp ta’bir ettiği ya da ashaptan birilerine ta’bir ettirdiği görülmektedir.¹⁵⁹

Rüyâ tâbir ilmi yani rüyâları yorumlama, Allah’ın peygamberlerinden bir kısmına ve dilediği kullarına bahşettiği ilahi bir vergidir. Rüyâları yorumlamak sıradan bir iş olmadığı için rüyâlar konusunda, Efendimiz’in gösterdiği titizliği göstermek ve karşımıza çıkan herkese rüyâmızdan bahsetmemek doğru bir davranış olur. Günümüzde rüyâların yorumlanması konusunda dikkate alınması gereken temel

¹⁵⁶ Tirmîzî, Rüyâ 6; Müslim, Rüyâ 201.

¹⁵⁷ Buhârî, Kitâbu’t-Ta’bîr, 46; İbn Mâce, Kitâbu’t-Ta’bîr’r-Ru’yâ 6.

¹⁵⁸ İbn Mâce, Kitâbu’t-Ta’bîr’r-Ru’yâ 5.

¹⁵⁹ Buhârî, Tâbir 47-48.

ölçüt Kur'an ve Sünnet olmalıdır. Rüyâları anlatmayla ilgili olarak Peygamberimizin daha önce geçen *“Rüyâ bir kuşun bacağına bağlıdır. Ne zaman ki anlatır, o zaman düşer”*¹⁶⁰ sözünü aklımızdan çıkarmamak gerekir.

Rüyâların anlatılması ve yorumlanması deyince aklımıza ilk gelen isim pek tabîî ki Hz. Yusuf'tur. İslam tarihine baktığımızda Hz. Yakup ve oğlu Hz. Yusuf rüyâ tâbir ilminin pîri kabul edilmişlerdir. Hz. Yusuf'un çocukluk çağında gördüğü rüyâyı babası Hz. Yakup'un; kardeşlerinin onu çekemeyip ona kötülük yapacağı şeklinde yorumlaması ve dediği gibi kardeşlerinin Hz. Yusuf'a kötülük etmeleri bu yorumun doğru olduğunu göstermektedir. Yani Hz. Yakup da kendisine rüyâ tabir ilmi verilenlerden olmalıdır. Nitekim Allahü Teâlâ aynı sûrede şöyle buyurmaktadır: *“İşte böylece Rabbin seni seçecek, sana rüyâda görülenlerin yorumunu öğretecek ve daha önce ataların İbrahim ve İshak'a nimetlerini tamamladığı gibi sana ve Yakup soyuna da tamamlayacaktır. Şüphesiz Rabbin hakkıyla bilendir; hüküm ve hikmet sahibidir.”*¹⁶¹ İlerleyen âyetlerde ise; yıllar sonra Hz. Yusuf Mısır'da iktidar sahibi olduğu vakit; ailesinin, makamına gelip ona saygı gösterdiğinden ve Hz. Yusuf'un, bunu rüyâsının gerçekleşmesi şeklinde yorumladığından¹⁶² bahsedilmiştir. Anlaşılmaktadır ki Hz. Yusuf'un gördüğü rüyâlar ve yorumları gerçek olmuştur.

Kur'an-ı Kerim'de geçen rüyâlardan bir kısmının peygamber olmayan kişilere ait olduğunu daha önce belirtmiştik. Bunlardan ikisi Hz. Yusuf ile zindanda bulunan iki gencin rüyâsı diğeri de Mısır Hükümdarı'nın rüyâsıdır. Bir vakitler Hz. Yusuf, kendisine atılan iftira sonucu zindana konulmuştur. Âyette bildirildiği üzere, zindanda bulunan iki genç rüyâ görmüşler ve rüyâlarını Hz. Yusuf'a anlatmışlar,¹⁶³ rüyâları da onun yorumladığı gibi gerçekleşmiştir. Gençlerden biri idam edilmiş diğeri saraydaki görevine iade edilmiştir. Nice zaman sonra Mısır hükümdarı bir rüyâ görmüştür. Rüyâsında *“Yedi semiz ineği yedi zayıf ineğin yediğini, ayrıca yedi yeşil başakla yedi kuru başak görmüştür”*¹⁶⁴ ve rüyâsını yorumlatmak istediğinde tam

¹⁶⁰ Tirmîzî, Rüyâ 3;İbn Mâce, Rüyâ 6.

¹⁶¹ Yusuf 12/6.

¹⁶² Yusuf 12/100.

¹⁶³ Yusuf 12/36.

¹⁶⁴ Yusuf 12/43.

anlamıyla yorumlayabilecek kimseyi bulamamıştır. Zindandan kurtulup sarayda çalışmakta olan genç; hükümdara, zindanda bulunan Hz. Yusuf'un rüyâyı yorumlayabileceğini söylemiştir. Sonrasında zindana gidip rüyâyı Hz. Yusuf'a anlatmıştır, O da bu rüyâyı: *“Yedi yıl âdetiniz üzere ekin ekeceksiniz. Yiyeceğiniz az bir miktar hariç, biçtiklerinizi başağında bırakın. Sonra ardından yedi kurak yıl gelecek, saklayacağınız az bir miktar hariç bu yıllar için biriktirdiklerinizi yiyip bitirecek. Bunun ardından insanların yağmura kavuşacağı bir yıl gelecek. O zaman bol rızka kavuşup sıra ve yağ sıkacaklar”*¹⁶⁵ şeklinde yorumlamıştır ve isabet etmiştir. Bunun üzerine kral kendisini yanına almış, kendisine yüksek makam vermiştir.¹⁶⁶

Buraya kadar aktardığımız âyetlerden çıkan sonuç şudur ki; Kur'an-ı Kerim, bahsi geçen bu âyetlerde rüyâların doğru bir şekilde yorumlanmasının önemini gözler önüne sermiştir. Bununla birlikte rüyâyı gören kişi müslüman olmasa da gördüğü rüyânın bir ikaz/uyarı içerebileceğini fark etmemiz sağlanmıştır. Ayrıca Rasûlullah'ın hadisleri de önümüze gelen her insana rüyâlarımızı anlatmamamız gerektiğini açıklar mâhiyettedir.

2.2.3. Rüyâda Allahü Teâlâ'yı, Rasûlullah'ı, Melekleri ve Âlimleri Görmek

İbnü'l-Arabî risâlede rüyâda Allahü Teâlâ'yı, Rasûlullah'ı, melekleri ve âlimleri görmekle alâkalı şunları söyler: “Uykuda Allah'ı, melekleri, nebileri ve âlimlerin seçkinlerini görmenin iki türlü yorumu olduğu bilinmelidir. Güzel ve mükemmel sûrette görülürlerse; mükemmellik ve güzellik demektir. Çirkin ve eksik bir şekilde görülürlerse; gören kişinin mertebesi de çirkin ve eksiktir. Bu sûretleri anlamak da iki şekilde olur. O sûretteki güzellik; dîne ve Hakk'a saygıya işârettir ve kemâlini gösterir. Sûretteki çirkinlik ise; batılı, şerri ve Allah'ın razı olmayacağı şeyi ortaya çıkarmak olarak yorumlanır. Bu da; ya görenin kendi durumuna ya da Hakk'ı

¹⁶⁵ Yusuf 12/47-49.

¹⁶⁶ Yusuf 12/54.

veya Rasûlullah'ı, âlim fazılı gördüğü duruma bağlıdır. Bu durumda din ve Hakk, uykuda gördüğün güzel ve çirkin sûretle uyumludur.”¹⁶⁷

İbnü'l-Arabî'nin sözleri aslında oldukça açıktır. Kişi rüyâsında gördüğü sûretteki güzelliği ya da çirkinliği kendine hamletmelidir. Bunun zıddı söz konusu olamaz. Yani rüyâlar kişilere göre yorumlanır. Bir rüyâ yorumcusu, aynı rüyâyı görmüş olan iki kişiye farklı yorumlarda bulunabilir. Bu değişken durum kişinin dînî yaşantısındaki kemâl derecesiyle de alâkalıdır. Yani Allah'ı, Rasûlullah'ı ve seçkin âlimleri rüyâsında üstün bir şekilde görüyorsa bu onun kendi durumunun güzelliğine işaret demektir. Rüyâda yaşanan tam aksi yönde olumsuz bir görüş ise tam tersi bir anlam ifade etmektedir. Bu durum ya kişinin kendi hâline ya da rüyâyı gördüğü vakit şerîattaki menziline işaret etmektedir.¹⁶⁸

İslam kültüründe Allah'ın ve Hz. Muhammed'in rüyâda görülmesi mümkün görülmüştür. Ebû Hüreyre'den rivâyet edildiğine göre, Resûlullah şöyle buyurdu: *“Beni rüyâsında gören kimse, gerçekten görmüş gibidir. Çünkü şeytan benim sûretime giremez.”*¹⁶⁹

Muteber hadis kaynaklarında yer alan yukarıdaki rivâyetin nasıl anlaşılması gerektiği daima tartışılmıştır. Öncelikle rüyâda Hz. Peygamber olarak görülen zatın hakikat mi, misal mi olduğu tartışılmıştır ki bu, sadece Rasûlullah'ı görmekle değil bizzat rüyânın mahiyetiyle de ilgilidir.

Hadisçilerden bir kısmı, rüyâda Hz. Peygamber olduğu zannedilerek veya rüyâyı gören kişiye bu şekilde bildirilerek görülen kişinin vasıflarının, O'nun dış görünüşü hakkında kaynaklarda zikredilen evsafa uygun olması gerektiğini aksi halde görülenin Rasûlullah olmadığını savunmuşlardır. Bir kısım hadisçiler ise, hangi sûrette olursa olsun, görülen zatın Hz. Peygamber olduğunu kabul etmişlerdir. İbnü'l-Arabî, bu risâlede anlattığı mübeşşirâtlarından birinde Rasûlullah'ı sahih

¹⁶⁷ İbnü'l-Arabî, *Kitabü'l-Mübeşşirât*, Yusuf Ağa, no. 7851, vr. 354a.

¹⁶⁸ Miftah, *age*, s.96.

¹⁶⁹ Buhâri, İlim 38; Tâbir,10; Müslim, Rüyâ 11; Ebû Dâvûd, Edeb, 88; Tirmîzî, Rüyâ 4, 7; İbni Mâce, Rüyâ, 2.

hadislerde anlatıldığı sûrette gördüğünü anlatır. Birlikte bir evde namaz kıldıklarını anlatan İbnü'l-Arabî, selam verdiği zaman kendisini çok yakında gördüğünü ifade eder.¹⁷⁰

Hadisçiler arasındaki yaygın kabule göre rüyâda Hz. Peygamberi görmek; gerçek hayatta olduğu gibi gözle O'nun hakikatini görmek değil, misalini görmektir. Ayrıca rüyâda, Rasûlullah'ın vasıflarının bilinenden farklı görülmesi; rüyâyı görenin kendisindeki bir kusur veya güzellik şeklinde yorumlanmalıdır.¹⁷¹ Görülen evsaf, peygamberimizin şemailine uygunsu; rüyâ sahibinin şeref ve kemaline, cehd ve zaferine delalet eder. Peygamberimiz değişik bir haldeyse; halinin ve yaşayışının müsbet olmadığına delalet eder.

Ashabtan Ebu Said, Rasûlullah'ı rüyâda görmekle ilgili, “Hz Peygamberi rüyâda görmek iki şeye delalet eder: Ya beşarettir(müjde) ya da inzar(uyarı)” demiştir.¹⁷² Tasavvuf ehli için Hz. Peygamberi rüyâda görmek, meşrûiyetin bir ilanıdır. Bu rüyâ; büyük bir lütuf, bir ayrıcalık sayılmış, kişinin ahirette yüce bir makama erişeceğinin, Hz. Peygamberden ikram göreceğinin, O'nun şefaatine ve yakınlığına mazhar olacağını işareti kabul edilmiştir. Rasûlullah'ı rüyâsında gören kişi, O'ndan onay almış demektir ve söylediklerinde haklıdır.¹⁷³

Hz. Peygamber'i rüyâda görmek bir ayrıcalık olmakla birlikte, kişi bu şerefe, şahsi meziyet ve üstünlükleri sebebiyle eriştiğini düşünmemeli, bilakis bu durumu; dine olan bağlılığının ve hizmetinin bir mükâfatı olarak değerlendirmelidir.¹⁷⁴ Bazı sufiler, Resul-i Ekrem'i rüyâda görmekten de öte uyanıkken gördüklerini; O'nunla görüşüp öğütlerini aldıklarını söylerler. İbn Arabî; bu ru'yetin, uyku ile uyanıklık

¹⁷⁰ İbnü'l-Arabî, *Kitabü'l-Mübeşşirât*, Fatih, no. 5322, vr. 92b.

¹⁷¹ Ebu'l Abbas el-Kurtubi, *el-Müfhim VI*, s. 22-23, 26; Halit Özkan, agm, s. 37.

¹⁷² M. Utku, *Kur'an ve Sünnet Işığında Rüyâ Tabiri*, (II.Kısım/ İbn-i Sirin, Tefsirül Ahlam), İstanbul 2000, s.46

¹⁷³ Dr. Halit Özkan, agm, s.36

¹⁷⁴ Mehmet Eren, S. Konevi Sempozyumu Bildirileri(Hz. Peygamberin Rüyâda Görülmesi Rivâyeti), Konya 2008, s. 106.

arasında gerçekleştiğini belirtir. Uyanıklık kelimesiyle, kalbin uyanıklığının kastedildiğini ifade eder.¹⁷⁵

Sonuç olarak diyebiliriz ki, kaynaklarda yer alan sahih hadislerden yola çıkıp, yaşanmış örnekleri yani görülen rüyaları da göz önüne alırsak, Hz. Peygamber'i rüyâda görmek mümkündür. Hz. Peygamber'i bilinen şemali ile rüyâda görenin, onu gerçekten gördüğü hususunda alimlerin çoğunluğu hem fikirdir.

2.2.4. İman ve Tevhide Teşvik Eden Mübeşşirât Örnekleri

Müellifin bu konuda risâlede ele aldığı örneklere geçmezden evvel, kendi inancının ve imanın gelişim sürecini anlattığı sözlerine yer vermek faydalı olacaktır. Buna göre İbnü'l-Arabî, kendi inancını, imanını şu şekilde ifade etmektedir: “Biz, Allah’a ve Rasulüne iman ettik. Allah Rasulü’nün getirmiş olduğu her şeye gerçekte olduğu gibi iman ettik. İmanımı akli düşüncenin vermiş olduğu bir hüküm olmadan, anne ve babamdan taklit olarak aldım. Neye iman ettiğimi bu şekilde bildim. Cenab-ı Hakk, gözümü(basar), gönlümü(basiret) ve tahayyülümü(hayal) açtı(keşf). Bunun sonucunda ben; basar gözüyle algılanacakları basar gözüyle, hayal gözüyle algılanacakları hayal gözüyle, basiret gözüyle algılanacakları basiret gözüyle görür oldum. Artık iman benim için müşahede edilmiş oldu. Daha önce tahayyül edilmiş ve vehmedilmiş olarak taklit yoluyla verilen hüküm, gerçek anlamda vücud bulmuş oldu.”¹⁷⁶ İbnü'l-Arabî'nin kendisi hakkında anlattıkları aslında onun tevhid inancını gözler önüne sermektedir. O, kendinden örnek vererek kişinin taklitten kurtulup Hakk'ın âlemdeki tezahürünü, basiret gözünü geliştirerek görebileceğini ifade etmektedir. Bu yolla keşfi bilgiler de elde edeceğini ortaya koymuştur.

Bu risâlede yer alan iman ve tevhide teşvik konusunu işleyen mübeşşirâtlardan ikisi Allah'ın varlığına ve birliğine imanla alâkalı, birisi peygamberlere imanla alâkalı, bir tanesi meleklerle imanla alâkalı ve bir diğeri de ahiret gününe ve öldükten sonra dirilmeye imanla alâkalıdır. Bunları Kur'an ve hadisler ışığında incelerken gerektiği yerde İbnü'l-Arabî'nin genel kanaatlerine de

¹⁷⁵ DİV Ansiklopedisi, Cilt 35, s. 311.

¹⁷⁶ Ali Vasfi Kurt, İbnü'l-Arabî'de Hayal ve Vücut Paradoksu Özelinde el-Futuhâtü'l-Mekkiyye ve Fusûsul-Hikem'in Karşılaştırılması, *Tasavvuf İlmî ve Araştırma Dergisi (İbnü'l-Arabî Özel Sayısı)* 2009, sa.23, ss.511-542: 538.

yer vermek uygun olup konuyu müellifin bakış açısıyla da görmemize olanak sağlayacaktır. Konu başlıklarına göre imana teşvikle alâkalı mübeşşirâtlar aşağıdaki gibidir:

a) Allah'ın Varlığına ve Birliğine İman

Bu konuyla ilgili mübeşşirâtlardan bir tanesi Osman b. Ebu Amr el-Ebherî eş-Şafî tarafından görülmüştür. Bu rüyâda Rasûlullah'ın (s.a.v.) “Her nebini yakını ve tâbiinin olduğunu, kendisinin tâbilerinin de mü'minler olduğunu ayrıca ümmetine, kendisinden önce gelen peygamberlerin de yaptığı gibi putlara tapmamayı emrettiğini” söylemiştir.¹⁷⁷

İbnü'l-Arabî'nin naklettiği bu rüyâda Rasûlullah (s.a.v.), dünya ve ahiret saadetinin yolunu göstermiş ve diğer peygamberler gibi kendisinin de cahiliye âdeti olan putlardan sakındırmak ve imanla müşerref kılmak için gönderildiğini, ümmetine ve yakınlarına bunu emrettiğini ayrıca kendisine iman edip İslam'a teslim olanlara da “mü'min” denildiğini müjdelemiştir.

İbnü'l-Arabî'nin bu konuya örnek verebileceğimiz bir diğer mübeşşirâtı kendi rüyâsıdır. İbnü'l-Arabî bu rüyâsında Rasûlullah'ı (s.a.v.) gördüğünü, kendisine, Kur'an'ın Nur Suresi'nde geçen, Allahü Teâlâ'nın “Mübarek bir ağaç...” diye buyurduğu âyetteki ağaçtan murâdın ne olduğunu sorduğunu, Rasûlullah'ın (s.a.v.) da: “Allah'ın, ağacı kendinden kinâye yaptığını, O'nun için yönlerin olmadığını; bu sebepten doğu ve batının fer'(dal) ve aslıdan kinâye olduğunu ve bu bağlamda açıklamalarda bulunduğunu” naklettiği mübeşşirâttir. Ayrıca rüyâsının sonunda, Rasûlullah (s.a.v.)'ın kendisine “Sen o ağacın ne olduğunu biliyorsun” dediğinde önceden hiçbir bilgisi olmadığı halde Efendimiz öyle deyince, kendinde bu bilginin olduğunu fark ettiğini de ifade etmektedir.¹⁷⁸

Bu rüyânın İbnü'l-Arabî açısından bir müjde teşkil etmesi, onun Allah'ı anlama, vahdet-i vücud düşüncesini destekler mahiyette olmasından kaynaklanıyor olmalıdır. Rasûlullah'ın (s.a.v.) kendisine “sen onu biliyorsun” demesi buna delil gösterilebilir. İbnü'l-Arabî'nin Allah'ı bilme ile ilgili görüşlerine yer vermeden önce rüyâda sözü edilen âyeti tam olarak görmek faydalı olacaktır. Allah'ü Teâlâ, Nur

¹⁷⁷ İbnü'l-Arabî, *Kitâbü'l-Mübeşşirat*, Yusuf Ağa, no. 7851, vr. 356a.

¹⁷⁸ İbnü'l-Arabî, *Kitâbü'l-Mübeşşirat*, Yusuf Ağa, no. 7851, vr. 358a.

Suresi 35. Âyette: “Allah, göklerin ve yerin nurudur. O’nun nurunun misâli, içinde lamba bulunan bir kandillik gibidir. O lamba kristal bir cam fânus içindedir; o fânusta inciye benzer bir yıldız gibidir ki, doğuya da batıya da nisbet edilemeyen mübârek bir ağaçtan, yani zeytinden çıkan yağdan tutuşturulur. Onun yağı neredeyse kendisine ateş değmese dâhi ışık verir. Bu, nur üstüne nurdur. Allah dilediği kimseyi nuruna eriştirir. Allah insanlara işte böyle temsiller verir. Allah her şeyi bilir.” buyurmaktadır.

Bu âyeti âlimler, nurun Allah olamayacağı ön kabulünden yola çıkarak mecâz yoluyla bir anlatım olduğunu ve âyetin te’vil edilmesi gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Benzetmede bir benzeyen bir de benzetilen vardır. Burada kendisine benzetilen bellidir: “Kandillikte bulunan ve karanlığı aydınlatan lamba, ışık, kandil.” Buna benzeyen Allah’ın nurundan maksat; Allah’ın hidâyetidir ki bundan da maksat, kâinattaki deliller ve Kur’an’daki apaçık âyetlerdir. Hidâyetin güneşe değil de kandillikteki kandile benzetilmesinin sebebi de, karanlık içinde aydınlığın daha göze çarpar oluşudur. Güneş doğunca her taraf aydınlanır, aydınlığı karanlıktan ayırarak bir zıtlık kalmaz. Hâlbuki karanlık bir odaya lamba gelince, ışığın ulaştığı sınıra kadar karanlığı yok eder ve sınırının ötesiyle arasındaki fark açıkça algılanır. İnsanların zihinlerini örten şüpheler karanlıklara benzer, ilâhi hidâyet ise bunları aydınlatan, yok eden ışık gibidir.¹⁷⁹

Âyetin bir başka yorumu da, dört çeşit Allah bilgisinin, insanın kalbindeki sıralanışını ifade ettiği yönündedir. Bu açıklama şu şekildedir: Birinci safha; en dıştaki bilgi İslam’dır. Bununla hiçbir belirlenişi olmaksızın Allah hakkındaki bilgi kastedilmektedir. Bunun yeri göğüstür. İkinci safha; Allah’ın ilahlığının bilinmesidir. Bu tür bilgi birincisinden biraz daha içerdedir. Bunun yeri göğsün içinde olan kalptir. Üçüncü safha; Allah’ın sıfatlarının bilinmesidir. Bunun yeri kalbin içidir. Dördüncü safha; Allah’ın vahdaniyetinin bilinmesidir. Buna birleme/tevhid adı verilir. Bunun yeri sır diye ifade edilen kalbin en iç bölmesidir.¹⁸⁰

¹⁷⁹ Hayrettin Karaman-Mustafa Çağrıncı-İbrahim Kâfi Dönmez-Sadrettin Gümüş, *Kur’an Yolu Tefsiri*, Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara 2006, c.4, s.79-83.

¹⁸⁰ Toshihiko İzutsu, *İslam Düşüncesinde İman Kavramı*, İstanbul 2012, s.161-162.

İbnü'l-Arabî, Allah'ı bilme konusunda insanları iki gruba ayırır. Birinci grup Allah'ı bilen ariflerden; ikinci grup Allah'ı bilmeyen cahillerden oluşur. İbnü'l-Arabî'ye göre Allah'ı bilmek; tenzih içinde teşbih, teşbih içinde tenzih yoluyla bilmektir. Tenzih; Allah'ı her şeyden soyutlayıp aşkın bir varlık olduğunu kabul etmektir. Bu yüzden İbnü'l-Arabî, Allah'ı sırf tenzih etmek, O'nu bağlamak, tahdit etmektir, der. Hâlbuki Allah'ın gönderdiği elçiler ve kitaplar, kendisi hakkında bizi bilgilendirmişler ve sırf tenzih içeren bir dil kullanmamışlardır. Teşbih ise; Allah'ı, âlemin ve insanın özellikleriyle tasavvur etmektir. Bu şekildeki bir bilgi de eksik ve yanlış olur. İbnü'l-Arabî, sırf tenzih ve sırf teşbihten oluşan bir inancın yanlışlığı üzerinde durmuş, doğru olanın tenzih ve teşbihi bir bütünlük olacak şekilde birleştiren prensip olduğunu kabul etmiştir. Bu da Allah'ı zahiri ve batını ile bilmek anlamına gelir.¹⁸¹

İbnü'l-Arabî, Allah'ı bilmenin bir diğer yolunun dînî tecrübe olduğunu söyler. Ona göre Allah hakkında en doğru bilgi ancak müşâhede yolu ile elde edilir. Müşâhede, ilham ve keşf sayesinde sûfînin kalp perdelerinin açılması ve bu perdeden Allah'ın apaçık bir şekilde görünmesidir. Velînin, Allah'ın birlik denizinde olmasıdır. Burada kul, marifeti sayesinde kendi varlığını yok etmiştir. Bu durumda Allah her şeyde görünür.¹⁸² Bu da “insan-ı kamil” seviyesine ulaşmış arif kişilere nasip olan bir bilgidir. Dini tecrübe sahibi olan arifler; her yerde her zamanda Allah'ı hisseder ve O'nun varlığına şahitlik ederler.¹⁸³ İbnü'l-Arabî'ye göre dini tecrübe bakımından en üstün kişiler, peygamberlerdir.

İbnü'l-Arabî'nin kendi eserlerinde dile getirdiği Allah bilgisi, âyetin açıklamalarıyla örtüşmektedir, denilebilir. Âyet-i Kerîme'ye Allah'ın âlemi ve kullarının kalbine hidâyet ışığı ile aydınlatması anlamı verilmiştir. İbnü'l-Arabî de, Allah'ı yalnızca ariflerin bileceğini söylemiş ve bunun da müşâhede yani kalp gözüyle olacağını ifade etmiştir. Kulun kalp gözünün açık olabilmesi de Allah'ın nuruyla onu aydınlatmasından geçmektedir.

¹⁸¹ Ebu'l-Âlâ el-Afîfi, *Fusûsü'l-Hikem Tahkîki*, Kahire 1946, c.1, s.48.

¹⁸² Hülya Küçük, *Tasavvufa Giriş*, İstanbul 2011, s.81.

¹⁸³ Afîfi, *age*, c.1,s.71.

b) Peygamberlere İman

İbnü'l-Arabî bir mübeşşirâtında Rasûlullah'ın sûretinde Hakı gördüğünü ve O'nunla çeşitli hususlarda konuştuğunu anlatır. Bu rüyâsında, "Allah'ın emri ile Rasûlullah'ın emrinin birleştirilip birleştirilemeyeceği"¹⁸⁴ konusu da geçer. Bu bağlamda Kur'an âyetleri bizi aydınlatır niteliktedir. Kur'an-ı Kerim "*Kim peygambere itaat ederse, muhakkak Allah'a itaat etmiş olur*"¹⁸⁵ buyurmaktadır. Yine konuyla ilgili olan bir başka âyette "*De ki, eğer Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki, Allah da siz sevsin ve bağışlasın. Çünkü Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir*"¹⁸⁶ buyrulmuştur. Diğer bir âyette "*Ey mü'minler! Allah'a ve Rasulüne itaat edin. Kur'an ve nasihatlerini dinlediğiniz halde, peygamberin emirlerinden yüz çevirmeyin.*"¹⁸⁷ denilmektedir.

Bu âyetlerden de anlaşıldığı üzere, müslümanın görevi Allah'a ve Rasulüne itaattir. Allah ve Rasulüne itaatın olmadığı yerde cahiliye adetlerine, nefse ve şeytana itaat söz konusu olur. Bir kalpte hem iman hem de küfür bir arada bulunmaz. Allahü Teâlâ kullarına karşı çokça merhametli olduğu için, hem dünyada hem de ahirette onların iyiliğini düşünmüş, ilahi kitaplarının yanı sıra elçilerini göndermiştir. Bu bağlamda ünlü mutasavvıflardan Cüneyd-i Bağdadi "Allah'ın lütfu olmadan kimse Allah'a ulaşamaz. Allah'a ulaşmanın yolu ise Hz. Muhammed'e tâbi olmaktır" demiştir.

c) Meleklerle İman

İbnü'l-Arabî yine Rasûlullah'ı gördüğü bir başka mübeşşirâtında; Rasûlullah'ın dilinden Allah'ın şu sözlerini aktarır: "*Kim beni kendi başınayken anarsa, ben de onu kendi kendime anarım. Kim beni toplum içinde anarsa, ben de onu daha hayırlı bir topluluk içinde anarım.*"¹⁸⁸ Ben Allah'ı içinde bulunduğum nice toplumlar arasında andım. Allah da beni, bulunduğum toplumlardan daha hayırlı

¹⁸⁴ İbnü'l-Arabî, *Kitâbü'l-Mübeşşirat*, Fatih, no. 5322, vr. 92b.

¹⁸⁵ Nisa 4/80.

¹⁸⁶ Al-i İmran 3/31.

¹⁸⁷ Enfal 8/20.

¹⁸⁸ Buhârî, Tevhid 15; Müslim, Zikir 19, Tirmîzî, Deavât 131.

toplumlar arasında andı. Allahü Teâlâ'nın şu sözünün manası hakkında düşünmemizi istedi: “ *Size, melekleri gönderen O'dur...* ”¹⁸⁹

İbnü'l-Arabî'nin görmüş olduğu bu mübeşşirâta Rasûlullah, Kur'an-ı Kerim'in pek çok yerinde geçen “Allah'ı çokça anınız” âyetini ve devamını okuyor. Ayrıca Allahü Teâlâ'nın, kullarından kendisini ananları daha üstün topluluklarda anarak mükâfatlandıracağını ve bu üstün toplulukların da melekler olduğunu belirtiyor. Rasûlullah, İbnü'l-Arabî'nin “melekler mi insanlar mı üstün sorusunu” melekler olarak yanıtlıyor. Bunun sebebini ise, bahsi geçen âyetlerde görebileceğini işâret buyuruyor.”¹⁹⁰

d) Ahiret Gününe ve Öldükten Sonra Dirilmeye İman

İbnü'l-Arabî, Rasûlullah'ı görmüş olduğu bir mübeşşirâta kendisine “Kıyâmet gününde hayvanlar da haşrolunacak mı?” diye sorduğunu, “Hayır” cevabı alınca, “Kıyâmet günü boynuzsuz koyun, boynuzlu koyundan hakkını alacaktır”¹⁹¹ hadîsinin aklına geldiğini, bunun üzerine Rasûlullah'ın bu sözden: “zayıfın güçluden hakkını alacağına murâd olduğunu” belirttiğini nakletmektedir.¹⁹²

İslam âlimleri ahirette hayvanların yeniden dirilmesi ve haşri ile ilgili olarak şu şekilde bir açıklama yapmışlardır: Bu dünyaya gelmiş bütün hayvan ve insanlar ahirette mahşer meydanında toplanacaktır. Yalnız hayvanların bedenleri hesap safhasından sonra toprak olacaktır ama ruhları bâkî kalacaktır. Canlılar içinde insanlar ve cinler sorumlu varlıklardır. Yani Allah'ın emir ve yasaklarına uymakla yükümlüdürler ve hayatları boyu bir imtihana tâbî tutulurlar. Ölünce de ya cennete ya da cehenneme giderler. Hayvanlar ise akıldan mahrum olduklarından, günah-sevap, hayır-şer, cennet-cehennem gibi kavramlar onlar için söz konusu değildir.

¹⁸⁹ Ahzâb 33/43. Âyetin tamamının meâli şu şekildedir: “ Sizi karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için üzerinize rahmetini gönderen O'dur. Melekleri de size istiğfar eder. Allah, mü'minlere karşı çok merhametlidir.”

¹⁹⁰ İbnü'l-Arabî, *Kitâbü'l-Mübeşşirat*, Fatih, no. 5322, vr. 92a.

¹⁹¹ Müslim, Birr 15, 60; Tirmizî, Kıyâmet 2.

¹⁹² İbnü'l-Arabî, *Kitâbü'l-Mübeşşirat*, Fatih, no. 5322, vr. 92b.

Mahşerde iki sınıf mahlûk diriltilecek, hesâba çekildikten sonra cennete yahut cehenneme sevk edilecektir. Bunlar, Allahü Teâlâ'nın akıl nimetini bahşetmiş olduğu insanlar ve cinlerdir. Bazı âlimler Kur'an-ı Kerim'de yer alan "*Vahşi hayvanlar bir araya toplandığında...*"¹⁹³ âyetini, hayvanların mahşerde toplanacağı şeklinde yorumlamışlardır. Kimi âlimler ise, bu âyette bahsedilen toplanmanın ahirette değil de kıyâmetin vukûu esnasında meydana geleceğini yani o ânın dehşeti ve etrafa saldıdığı korkuyla her çeşit hayvanın saklandığı yerden çıkıp bir araya geleceğinin anlaşılması gerektiğini dile getirmişlerdir.

Ahirette hayvanların diriltileceğini savunan âlimler, bu görüşlerini yine Kur'an'da yer alan "*O öyle bir gündür ki, insan kendi eliyle işlediklerine bakar. Kâfir de 'Keşke ben de toprak olaydım,' der*"¹⁹⁴ âyetiyle desteklerler. Âyetin yorumuna göre, hayvanlar hesap verdikten sonra toprak olacaklardır. Ahirette Allahü Teâlâ hayvanları birbiriyle ödettirecek sonra da "Toprak olun" buyuracaktır. Bu hesaplaşma, Allah'ın her şeyi kuşatan adâletinin bir yansımasıdır. Bütün mahlûkat bu adâletin nasıl cereyan ettiğine şahit olacaklardır. Bunu gören günahkârlar, kendilerine verilen cezayı hak ettiklerini anlayacaklardır. Yine bu hesaplaşmaya ve sonrasına şahit olan kâfirler ise onlara gıptayla bakacak, toprak olup hesaptan kurtulmayı arzulayacaklardır.

2.2.5. Hadislere Bağlılığı Teşvik Eden Mübeşşirât Örnekleri

İbnü'l-Arabî bu risâlesinde hadislere bağlılığa teşvik eden sekiz adet mübeşşirât içerikli rüyâya yer vermiştir. Bunlardan beş tanesini kendisi görmüş kalan üç tanesini de çevresindeki âlim zatlardan nakletmiştir. Bu rüyâları incelerken; Kur'an ve sahih hadis kaynaklarındaki yeri olup olmadığını tespit etmeye eğer hüküm içeren bir yönü varsa fikhî anlamda değerlendirmesini yapmaya gayret edeceğiz.

İbnü'l-Arabî'nin hadislere bağlılığın önemini ortaya koyan mübeşşirâtla ilgili aktardığı ilk nakil, sâlihlerden bir adamın gördüğünü rüyâdır. Bu kişi rüyâsında;

¹⁹³ Tekvîr 81/5.

¹⁹⁴ Nebe 78/40.

Rasûlullah'ın (s.a.v.) vefat ettiğini ve şehrin fakihleri tarafından defnedildiğini görüyor. Uyandığı zaman çevresinde bulunan fakihlerin, sahih hadislerde şüpheye yer bırakmaksızın açıklanmış Hac ibadetiyle ilgili bir konuda tartıştıklarını görüyor ve hayrete düşüyor. Fakihler bu tartışma sonucunda, hadislerde beyan edilen hükümü kabul etmeyip kendi görüşleri doğrultusunda hüküm veriyorlar.¹⁹⁵

Bu rüyâyı Rasûlullah'ın (s.a.v.) sadık rüyâlarla ilgili açıklamalarına göre değerlendirirsek, onun ikaz/uyarı amaçlı gösterilen bir rüyâ olduğunu görürüz. Çünkü Enes b. Malik'ten rivâyet edildiğine göre Peygamber Efendimiz şöyle buyurmaktadır: *“Kim benim sünnetimden yüz çevirirse benden değildir.”*¹⁹⁶ Bu hadis-i şerif apaçık bir şekilde Rasûlullah (s.a.v.)'ın hadisinden yüz çevirenlerin, ümmetinden olamayacağını ortaya koymaktadır. Yine Enes b. Malik kanalıyla gelen bir rivâyette Rasûlullah (s.a.v.) *“...Kim benim sünnetimi ihyâ ederse kesinlikle beni sevmiştir. Kim de beni severse, benimle birlikte Cennet'te olacaktır..”*¹⁹⁷

*“Herhangi bir mevzuda anlaşmazlığa düşerseniz, onu Allah'a ve Peygambere götürün.”*¹⁹⁸ âyeti de dini ve dünyevi meselelerde anlaşmazlığa düşüldüğü zaman, Kur'an ve Sünnetin hakemliğine müracaat edilmesini emretmektedir. Bu bağlamda denilebilir ki, Allahü Teâlâ rüyâyı gören kişi vesilesiyle aslında şehrin fakihlerini uarmaya yönelik bir mübeşşirât göstermiştir. Yani bu naklin işâret ettiği durumun dinin temel kaynaklarında da yeri olduğu muhakkaktır. O fakihler, Peygamberimizin hadisini hiçe sayıp kendi bildikleriyle hüküm verdikleri için mânâ âleminde Rasûlullah (s.a.v.)'ı defnettikleri şeklinde görülmüşlerdir.

Yine hadise bağlılığa teşvik eden mübeşşirâttan iki örneği ard arda nakleden İbnü'l-Arabî, bu mübeşşirâtı kendisi gördüğünü ifade eder ve şu şekilde anlatır. Hadislerin kaydına ve onlarla amel etmeye çokça önem veren İbrahim b. Hümam İşbilî adlı zatı rüyâsında efendimizle kucaklaşırken ve efendimizin onu sevdiğini söylediğini ve o zatı öptüğünü görür.¹⁹⁹ Diğer rüyâsında ise; yine Peygamberimizi

¹⁹⁵ İbnü'l-Arabî, *Kitâbü'l-Mübeşşirat*, Yusuf Ağa, no. 7851, varak no: 354b.

¹⁹⁶ Zekeriyâ Güler, *Hadis Günlüğü*, Konya 2004, s.17; Bkz. Buhari, Nikâh 1; Müslim, Nikâh 5.

¹⁹⁷ Güler, *age*, s.21; Bkz. Tirmîzî, İlim 16. Tirmîzî hadisin isnadının hasen-garip olduğunu söyler.

¹⁹⁸ Nisa 4/59.

¹⁹⁹ İbnü'l-Arabî, *Kitâbü'l-Mübeşşirat*, Yusuf Ağa, no. 7851, vr. 354b.

makam sahibi, hadis imamı, âlim ve onunla amel eden bir kişi olan İbn Hazm'a²⁰⁰ (v. 456/1064) sarıldığını bu esnâda ikisinin de zatını bir nur kapladığını, kucaklaşıp tek vücut gibi olduklarını gördüğünü aktarır. Sonrasında da bu olayın hadisin bereketinden kaynaklandığını ifade eder.²⁰¹

Bu iki mübeşşirât örneği de yukarıda değindiğimiz gibi; rüyâda görülen ve efendimizin hadisine bağlılıklarıyla tanınan kişilerin, Rasûlullah (s.a.v.)'ın yolundan gidip O'nun sünnetine sıkıca bağlı olmalarına karşılık, efendimizin sevgisini kazandıklarını müjdeleyen, O'nun nurundan nasiplenme bahtına erişen kişiler olduklarını müjdeler niteliktedir.

İbnü'l-Arabî'nin bu bölümde aktardığı rüyâlardan biri de kendi şahsıyla alakalıdır. Rüyâsını anlatmadan önce hadislerle ilgili hiçbir bilgisi olmadığı ve bu arada arkadaşlarının kendisini rey kitapları okumaya teşvik ettikleri bir zamanda gördüğü ön bilgisini verir. Rüyâsında; kendisinin geniş bir alanda olduğunu, peşinde de eli silahlı adamların olup onu öldürmek istediklerini görür. Tam kaçacak yerinin olmadığını düşündüğü sırada önündeki bir tepede Rasûlullah'ı (s.a.v.) görür. Efendimiz kendisine “ bana tutun, kurtul” der. Bunun üzerine Efendimize sığınan İbnü'l-Arabî bu esnada peşinde olan silahlı adamların ortadan kaybolduğunu fark eder. Bu rüyâsının sonucunda, kendisini hadis yazmaya verdiği belirtir.²⁰²

Aynı rüyâ *el-Fütühâtül-Mekkiyye* adlı eserinde de yer almaktadır. Ayrıca *Divan-ı Kebir*'inin başlarında, dünyadan ayrılıp soyutlanmasını anlatırken de bu rüyâsından bahsetmiştir. Bu eserde sadece peygamberimizle alakalı kısım yer alsada aslında rüyânın baş tarafı şu şekildedir: “...Nihâyet Allah, bana rahmanlık inâyeti gözüyle baktı. Rüyâda Hz. Muhammed'i, İsa'yı ve Musa'yı gördüm. İsa bana zühdü emretti. Musa ise bana güneş kursunu verdi ve tevhid ilimlerinden ilm-i ledünle müjdeledi. Hz. Muhammed ise 'Bana sarıl, kurtul' dedi. Ağlayarak uyandım.

²⁰⁰ Ebu Muhammed Ali b. Ahmed b. Sâid b. Hazm el-Endelüsî el-Kurtubî: Zâhirî mezhebinin en büyük temsilcisi, usulcü, fâkih, muhaddis, tarihçi, edip ve şâir olarak bilinmektedir. (Geniş bilgi için bkz. H.Yunus Apaydın, “İbn Hazm”, *DİA*, İstanbul 1999, c.XX, s.39-52.)

²⁰¹ İbnü'l-Arabî, *Kitâbü'l-Mübeşşirat*, Yusuf Ağa, no. 7851, vr. 355a.

²⁰² İbnü'l-Arabî, *Kitâbü'l-Mübeşşirat*, Yusuf Ağa, no. 7851, vr. 355a.

Gecenin kalanını Kur'an okuyarak geçirdim. Kendi kendime Allah yoluna girmek üzere dünyadan arınma kararı aldım.”²⁰³

Bu konuyla ilgili olarak şeyhin öğrencilerinden olan, vaktinin kutbu şeyh Sadreddin Konevî'nin, *Nusûsül-Fusûs* adlı kitabında, şeyhi İbnü'l-Arabî'nin rüyâsında Peygamber Efendimizi gördüğünü, Rasûlullah'ın ona “Ey Muhammed, Allahü Teâlâ senin dualarına hemen icâbet ediyor” dediğini aktarmaktadır.²⁰⁴

İbnü'l-Arabî'nin eserlerinde yer verdiği rüyâlardan birine göre de kendisinin “hatmü'l-velâye” olduğunu söylemiş ve Rasûlullah (s.a.v.), diğer peygamberler içinde nasılsa; ben de kendi sınıfım içinde öyle olmayı temennî ederim, demiştir.²⁰⁵ Bu rüyâların hepsini birden değerlendirecek olursak; gördüğü rüyâdaki silahlı adamları kendisini rey kitaplarını okumaya teşvik eden dostları olduğunu söyleyebiliriz. Onların elinden Rasûlullah (s.a.v.) kurtardığı için de hadis ilmiyle meşgul olması gerektiğini anlamış ve bu sayede diğer adamlar ortadan kaybolmuşlardır.

Yine bu bağlamda bir başka mübeşşirât örneğinde; İbnü'l-Arabî hadis rivâyetinde zirve diyebileceğimiz Enes b. Malik'i²⁰⁶ (v. 93/711) görmüş ve ona ne okuması gerektiğini sormuştur. Onun “rey kitaplarını seviyorsun” dediğini nakleden Arabî, bir adamı mezbelelik gibi bir yerde rey kitaplarıyla meşgul olurken görmüş ve Malik'e “Ben de bunun gibi olmaktan korkuyorum” demiştir. Bunun üzerine Malik, “doğru söyledin, sen hadis kaydına ve onunla amel etmeye dikkat et”²⁰⁷ demiştir. Rey kitaplarıyla alakalı olarak bir başkasından aktardığı mübeşşirât içeren rüyâda ise; daha önceden ölmüş sâlih bir adama önce kabir suallerinin nasıl olduğuyla ilgili soru sorulmuş sonrasında başka neler gördüğü sorulmuştur. Bu sâlih kişinin verdiği cevap da yine hadis ilminin üstünlüğünü ortaya koymaktadır. Bu adam; “bazı

²⁰³ Miftah, *age*, s.210.

²⁰⁴ el-Kâri, *age*, s.47.

²⁰⁵ Konuk, *Fusûsu'l-Hikem Tercüme ve Şerhi*, c.I, s.217.

²⁰⁶ Ebu Hamza Enes b. Mâlik b. Nadr el-Ensârî: Hz. Peygamber'e hizmetiyle tanınan ve en çok hadis rivâyet eden sahâbilerden biri. (Geniş bilgi için bkz. İbrahim Canan, “Enes b. Mâlik”, *DİA*, İstanbul 1995, c.XI, s. 234-235.)

²⁰⁷ İbnü'l-Arabî, *Kitâbü'l-Mübeşşirat*, Yusuf Ağa, no. 7851, vr. 355a-355b.

kitapları yukarıda bazılarını yerde gördüm. Sorduğum zaman yukarıdakilerin hadis kitabı, yerdekilerin rey kitapları olduğunu söylediler”²⁰⁸ demiştir.

Bu iki rüyâda da geçen rey kitapları; fıkıh ve fıkıh usulündeki dar anlamıyla özellikle vahiy/nas mukâbilinde, fakat ona muhâlefet anlamı içermeyen şahsî kanaati ifade etmektedir. Ancak Kur’an ve Sünnet’te aradığımız hükümler varken rey kitaplarına başvurmak yanlış bir tutum olacağından bu rüyâlarda da bu yanlışla düşülmemesiyle alakalı bir îkaz vardır, denilebilir.

2.2.6. İbâdete Teşvik Eden Mübeşşirât Örnekleri

Risâlede yer alan ibadete teşvik içerikli mübeşşirâtların bir kısmı namaz ibadetiyle, bir kısmı emr-i bi’l-mârufla, bir kısmı gece ibadetiyle (teheccüd), bir tanesi sâlih kimselerin duasını istemekle ve bir tanesi de Kur’an-ı Kerim’i ezberlemekle alâkalıdır. Şimdi bu mübeşşirât örneklerini tek tek ele alalım:

a) Namaz Hakkında

Namazla ilgili olan mübeşşirâtların biri tavaftan sonra iki rekat namaz kılmakla alâkalı²⁰⁹ diğeri ise Mescid-i Haram’da kılınan namazların sevâbı konusundadır. İbnü’l-Arabî, rüyâsında gördüğü Ebu Bekir Sıddık’a mescidin yüz bin namaz sevâbı kazanılan sınırını sormuştur.²¹⁰

Hadis kaynaklarında bununla ilgili olarak; tavaf sonrasında Rasûlullah’ın (s.a.v.) Makam-ı İbrahim’i, Kabe ile arasına alarak iki rekat namaz kıldığı; bu namazın ilk rekatında Kâfirûn ikinci rekatında İhlâs Sûrelerini okuduğuna dâir rivâyetler vardır.²¹¹ Örnek vermek gerekirse Cabir’den (ra) yapılan rivâyete göre Rasûlullah (s.a.v.) Makam-ı İbrahim’e gelince şu âyeti okurdu. “*Siz de İbrahim’in makamında bir namazgâh edinin.*”²¹² Sonra iki rekât namaz kıldı.

²⁰⁸ İbnü’l-Arabî, *age*, vr. 355b.

²⁰⁹ İbnü’l-Arabî, *Kitâbü’l-Mübeşşirat*, Yusuf Ağa, no. 7851, vr. 358a.

²¹⁰ İbnü’l-Arabî, *Kitâbü’l-Mübeşşirat*, Yusuf Ağa, no. 7851, vr. 356a.

²¹¹ Bünyamin Erol- Ekrem Keleş, *Haccı Anlamak*, Ankara 2006, s.45.

²¹² Bakara 2/125.

Hanefilere göre her tavaftan sonra iki rekât namaz kılmak vâciptir. Birinci rekâtta Kafîrûn ikinci rekâtta İhlâs Suresi'ni okumak ise müstehaptır. Yalnız aynı mübeşşirâtın sonunda yer alan tavaftan sonra kılınan namazın ardından Allah'ın bir melek yaratacağı ve bu meleğin kıyâmet kopana kadar Allah'ı tesbih edeceğiyle ilgili bir rivâyete²¹³ hadis kaynaklarında rastlanılmamıştır.

b) Emr-i bil-Mâruf Hakkında

İbnü'l-Arabî, bir başka mübeşşirâtında Allahü Teâlâ'nın kendisine: “Kullarıma nasihat et!” dediğini ve kendisinin de bu uğurda çalıştığını fakat her sınıftan insanın kendisine karşı geldiğini, lâkin Allah'ın lütfuyla onların taşkınlıklarından korunduğunu aktarmıştır.²¹⁴ Ardından da efendimizin “Allah, Rasûlü, müslümanların imamları ve halkın hepsi için din nasihattir”²¹⁵ sözünü aktarmıştır.

İyiliği emredip kötülükten sakındırmak konusunda Hz. Ali şöyle buyurmaktadır: “Doğru bildiğini söylemek susmaktan daha hayırlıdır. Günahkâr insanlara günah ve haramların kötülüğünü anlatmamak iyilik değildir. Kötü bir işi yapanı o işten sakındırmak, ibadetlerin en faziletlisidir. Bir kimse bilmeyen birine yol gösterse, o da onun yol göstermesi ile hakîkate erse, yol gösteren kişi de hidâyete kavuşan kişi kadar sevap kazanır. Zira Rasûlullah “başkalarını doğruluğa çağıran kimseye, kendisine uyanların sevabı gibi sevap verilir. Bununla beraber onların sevabından da hiçbir şey eksilmez. Sapıklığa çağıran kimseye de ona uyanların günahı gibi günah verilir. Bununla beraber ona uyanların günahından hiçbir şey eksilmez.”²¹⁶

Bu rüyâda da geçtiği gibi dinimize göre iyiliği emretmek ve kötülüğü nehyetmek müslümanların üzerine farzdır. Farz-ı ayn olduğunu söyleyenler olduğu gibi, farz-ı kifaye olduğunu da söyleyenler vardır.²¹⁷ İslam'ın iyi dediği şey iyi, kötü

²¹³ İbnü'l-Arabî, *Kitâbü'l-Mübeşşirat*, Yusuf Ağa, no. 7851, vr. 358a.

²¹⁴ İbnü'l-Arabî, *Kitâbü'l-Mübeşşirat*, Yusuf Ağa, no. 7851, vr. 356a.

²¹⁵ *Sahih-i Buhari*, 1/20.

²¹⁶ Bkz. İsmâil Ankarâvî, *Minhâcü'l-Fukarâ*.

²¹⁷ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, c.II, s.1155.

dediği şey de mutlak kötüdür. Peygamberimiz bu konuda “*Sizden biriniz bir kötülüğü gördüğü zaman, onu eliyle düzeltsin. Buna gücü yetmezse diliyle düzeltsin. Buna da gücü yetmezse kalbiyle buğz etsin. Fakat bu imanın en zayıfıdır.*”²¹⁸ buyurmaktadır. Efendimizin sözünden de anlaşıldığı üzere müslüman bir kötülüğü gördüğü zaman, onu gücü ölçüsünde düzeltmeye çalışmalıdır. Buna gücü yetmezse, bu yapılan kötülüğü hoş karşılamamalıdır. Elinden geldiğince çevresini hayra çağırmalı ve onlara kendi yaşantısıyla da örnek olmalıdır. Kur’an’da da “siz insanlar için çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz. İyiliği emreder, kötülükten vazgeçirmeye çalışırsınız ve Allah’a imanda devam edersiniz.”²¹⁹

Bir başka hadiste mü’minlerin birbirlerine karşı sorumluluklarından biri olan emr-i bi’l-mârufla ilgili olarak Rasûlullah şöyle buyurmaktadır: “*Neşsim yed-i kudretinde olan Allah’a yemin ederim ki, ya iyiliği emreder kötülükten men edersiniz. Yahut Allahü Teâlâ size âzap gönderir. Sonra Allah’a yalvarırsınız lakin duanız kabul edilmez.*”²²⁰ Bu hadis inanan bir müslümanın daima Hakk yolunda olması gerektiğini açıklar niteliktedir. Başkalarının ya da hevâsının sesine kulak vermeden Rabbinin rızasını kazanmak için emrettiği emr-i bi’l mâruf görevini yerine getirmelidir. Yani hak ve adâleti gözetip iyilikperver bir müslüman olmalıdır.

Konuyla ilgili bir başka âyet de şu şekildedir: “*Erkek ve kadın bütün mü’minler birbirlerinin yardımcılarıdır. İyiliği emrederler, kötülükten vazgeçirmeye çalışırlar. Namazı dosdoğru kılar, zekâtı verirler. Allah’a ve Rasulü’ne itaat ederler. İşte bunları Allah muhakkak rahmetiyle bağışlayacaktır*”²²¹ buyrulmaktadır. Asr Suresi’nde ise “*Asra yemin ederim ki; bütün insanlar hüsrandır. Ancak iman edip sâlih ameller işleyenler, birbirlerine hakkı ve sabrı tavsiye edenler müstesnâdır*”²²² buyrulmaktadır. İbnü’l-Arabî’nin bu rüyâsından yola çıkarak; kendisinin dinin bu emrini yerine getirdiği için, Allah’ın rahmetine mazhar

²¹⁸ Müslim, *Muhtarü’l-Ehadis*, 8/44.

²¹⁹ Al-i İmran 3/110.

²²⁰ Tirmîzî, *Riyazü’s-Sâlihîn*, c.I, s.234.

²²¹ Tevbe 9/71.

²²² Asr 103/1-3.

olduğunu ve karşısındaki insanlara karşı Allah'ın lütfuyla gâlip geldiğini düşünmesi doğru olsa gerektir.

c) Gece İbadeti Hakkında (Teheccüd)

Bu risâlede mübeşşirâtlarla teşvik edilen ibadetlerden biri de gece ibadetidir. İbnü'l-Arabî yine Rasûlullah'ı (s.a.v.) gördüğü rüyâsında, efendimizin gökten benzeri görülmedik bir hayr indiğini görmesi üzerine Cebrail'e bunun ne olduğunu sorduğunu ve onun da “Firdevs-i Ala'dan teheccüde kalkanlara indirildiğini” söylediğinden bahsetmektedir.²²³

Bu rüyâda varlığı haber verilen gece ibadeti, teheccüd namazı Rasûlullah'ın (s.a.v.) sürekli yaptığı ibadetlerden biridir. İbnü'l-Arabî görmüş olduğu mübeşşirelerden birinde Rasûlullah ile aralarında geçen konuşma şu şekildedir: Allahü Teâlânın Rasûlullah'a “nafile olarak teheccüd kıl” diyerek teheccüd namazını nafile diye isimlendirdiğini söyler. Rasûlullah ise: “Evet, o farzın üzerine fazladan bir ibadettir”²²⁴ der. Ebu Hüreyre'den rivâyet olunduğuna göre Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır: “Rabbimiz her gece, gecenin son üçte biri kaldığında en alt semaya inip; ‘Hani bana dua eden kimse, onun duasını kabul edeyim. Hani benden istekte bulunan, onun isteğini vereyim. Hani benden bağışlanma dileyen, onu bağışlayayım’ buyurmuştur.”²²⁵

Yine gece ibadetiyle alakalı olarak Kur'an'da “*Gecenin bir kısmında O'na secde et; gecenin uzun bir bölümünde O'nu tespih et.*”²²⁶ buyrulmaktadır. Bir başka âyette ise “*O Rahman'ın kulları ki, Rablerinin huzurunda kıyama durarak ve secdelere kapanarak gecelerini ihya ederler*”²²⁷ buyrulmuştur.

²²³ İbnü'l-Arabî, *Kitâbü'l-Mübeşşirat*, Yusuf Ağa, no. 7851, vr. 356b- 357a.

²²⁴ İbnü'l-Arabî, *Kitâbü'l-Mübeşşirat*, Fatih, no. 5322, vr. 92b.

²²⁵ İbrahim el-Hâzimi, *Yedi Hadis İmamının İttifak Ettiği Hadisler*, İstanbul 2007, s.237; Bkz. Buhâri, Teheccüd 14.

²²⁶ İnsan 76/ 26.

²²⁷ Furkan 77/64.

d) Kur'an-ı Kerim'i Ezberleme Konusunda

İbnü'l-Arabî'nin kıyâmet sahnelerinden bahsettiği bir mübeşşirâtı aynı zamanda Kur'an-ı Kerim'i ezberlemeye teşvik içeriklidir. Bu rüyâsında kıyâmetin kopmaya başladığını, bu dehşetli sahnelerin yaşandığı sırada birilerinin Kur'an okuduğunu duyan İbnü'l-Arabî onların kim olduğunu sorar, "Onlar Kur'an'ı ezberleyenlerdir" cevabını alınca kendisinin de onlardan olduğunu söyler. Bunun üzerine kendisine semadan bir merdiven sarkıtıldığını ve onun da İlliyyûn makamına çıktığını, Hz. İbrahim'in huzurunda Kur'an okumaya başladığını nakleder. Orda bulunanlar için kıyâmetin dehşet verici sıkıntılarının olmadığını da belirtir.²²⁸

Bu rüyâda Kur'an'ı ezberleyenlerin bulunduğu makam olan belirtilen İlliyyûn; Kur'an-ı Kerim'in bir suresinde iyilerin kitabının bulunduğu yer olarak zikredilir. Bu yer, yazıların kaydedildiği, ayrıca Allah'a yakın olan kulların müşahede ettiği şey olarak yorumlanır.²²⁹ Bazı dil âlimleri, kelimenin çoğul yapısından hareketle bunun yüce bir mekân ve makamdan ziyade buraya ulaşan kimseleri ifade ettiği söyleseler de müfessirler bu görüşe katılmamıştır. Onlar, İlliyyûn'un yüksek bir mekân olduğunu söylemiş, ancak yeri konusunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. İlliyyûn'dan bahseden bazı hadisler mevcut olmakla birlikte bunlar genel özelliği itibariyle yüce bir mekândan ibaret olduğunu bildirmekte olup, yeri hakkında herhangi bir açıklık getirmemektedir. İbn Abbas'tan nakledilen bir rivâyete göre İlliyyûn, mü'minlerin ruhlarının bulunduğu yedinci kat gök, diğer bir rivâyete göre ise Cennet'tir.²³⁰ Anlaşılan odur ki, İlliyyûn İbnü'l-Arabî'nin de rüyâsında temaşa ettiği gibi yüce bir makam ya da mekândır.

e) Sâlih Kimselerin Duasını İstemek Hakkında

Bu risâledeki mübeşşirâtlardan biri de İbnü'l-Arabî'nin eserlerinde adını defaatle andığı hocalarından biri olan şeyh Ebû İmran Mûsa b. İmran el-Mırtılî'nin kendisine ettiği dua ile ilgilidir. Günün birinde şeyhini sevineceği bir haberle

²²⁸ İbnü'l-Arabî, *Kitâbü'l-Mübeşşirat*, Yusuf Ağa, no. 7851, vr. 356b.

²²⁹ Mutaffifin 83/18-21.

²³⁰ İbn Kesir, age, c.IV, s.486-487.

müjdelediğinden bahseden İbnü'l-Arabî, bunun üzerine şeyhinin de kendisine “Allah da seni Cenneti ile müjdelesin” dediğini anlatır.²³¹ Bu şekilde sâlihlerin duasını almaya teşvik eden İbnü'l-Arabî, şeyhinin duası doğrultusunda önceden ölmüş bir arkadaşını rüyâsında görür. Arkadaşıyla konuşmasını naklederken onun bir ara “Allah, bana Cennet'te arkadaşım olacağını müjdeledi” dediğini dile getirir. Ve sonrasında yaşadığı olaylardan bu müjdeye, hocasının duasına almanın vesile olduğu sonucuna varır.

İbnü'l-Arabî'nin naklettiği bu mübeşşirâtı sadece sâlih kişilerin duasını almak olarak değil de, mürşidin mürîdine ettiği dua olarak değerlendirmek de mümkündür. Bu bağlamda kâmil bir mü'minin duasını almak, kişinin ahiretine yaptığı yatırımdır. Çünkü mürşid, ilmine tâlip olan kişinin mânevî seyrine de şâhit olmaktadır. Onun yönlendirmeleri ve yol göstermeleri aynı zamanda hayır dualarıyla mürid, nefis mertebelerinde ilerlemektedir.

Gerçek mânâda mü'min, kâmil bir şekilde iman eden, bu iman gereği olan ibadetleri yerine getiren, yaptığı işlerde Allah'ın rızasını gözeten ve bir karşılık beklemeden iyilik yapabildir. Bu kişinin; dünyanın, ahiretin tarlası olduğu düşüncesinden yola çıkarak, Allah rızası için yaptıklarının karşılığını ahirette hasat edeceğini düşünüp her iki dünya içinde çabalaması gerekir. Bunun içinde ibadetleri yerine getirmenin yanı sıra ahiretini mâmur edecek işlere de önem vermelidir. Bu mübeşşirâta da anlatıldığı gibi Allah katında duası makbul olan kişilerden hayır dua almak buna örnek verilebilir.

2.2.7. Fıkhî İçerikli Mübeşşirât Örnekleri

Bu bölümde ele alacağımız fıkhî içerikli mübeşşirâtlardan bir tanesi özürsüz olarak namazların cem'i ile, bir tanesi bâin talâkla, bir tanesi boşanan kadınların iddetiyle, bir tanesi yeminin bozulmasıyla, bir tanesi ef'âl-i mükellefin ile ve bir tanesi de içki içmenin cezası ile alâkalıdır. Bu mübeşşirâtları konu başlıklarına göre şu şekilde ele alabiliriz:

²³¹ İbnü'l-Arabî, *Kitâbü'l-Mübeşşirat*, Yusuf Ağa, no. 7851, vr. 357a.

a) Özürsüz Olarak Namazların Cem'i

İbnü'l-Arabî görmüş olduğu bir mübeşşirâta Rasûlullah'a "özürsüz olarak iki namazın cem' edilmesinin sahih olup olmadığını" sorar. Rasûlullah'tan "sahih" cevabını alınca "bu şekilde cem' etmenin, farzların değerini düşüreceğine inandığını" ifade eder. Bunun üzerine Rasûlullah: "Sen emrolunduğunu yap, yasaklanandan uzak dur. Cem' konusunda bir emir yoktur. Cem' yaparak namaz kendi vaktinin dışında kılındığı için naslarda da bununla ilgili bir haber yoktur" buyurur.²³²

İslam fikhında cem'etmek terim olarak; birbirini tâkip eden iki namazın, bu ikisinden birinin vaktinde, birlikte ve peşpeşe kılınması demektir. Eğer bu birlikte kılma birinci namazın vaktinde ise buna "cem'i takdîm", ikinci namazın vaktinde ise "cem'i te'hîr" denilir. İslam âlimleri, Arafat'ta ve Müzdelife'de cem' edilen namazların dışında, iki namazı cem' ederek birlikte kılmanın câiz olup olmadığı ve cem' etmeyi câiz kılan mazeretlerin neler olduğunda farklı görüşler öne sürmüşlerdir.

Hanefî mezhebinde, Arafat ve Müzdelife'deki cem'in dışında, iki namazın bir vakitte cem' edilmesi câiz görülmez. Bununla birlikte Hanefîler'e göre yolculuk, yağmur gibi cem'i mubah kılan mazeretlerin bulunması durumunda şöyle bir cem' uygulaması yapılabilir: Bir namaz, diğer namazın vaktinin girmesine yakın bir zamana kadar geciktirilip, bu namazın kılınmasından sonra diğerinin vaktinin girmesi ve bu namazında kendi vaktinde kılınması mümkündür. Diğer mezheplerde cem', belirli sebep ve şartlarla câiz görülmüştür. Şîf-Ca'ferî mezhebinde ise, hiçbir mazerete gerek olmaksızın, iki namazın bir vakitte cem' edilmesi câizdir. Cem'i kabul edenlere göre, iki namazın cem' edilmesini câiz kılan sebepler; yolculuk, yağmur, çanur, kar, dolu, hastalık, ihtiyaç ve meşgûliyettir.²³³

²³² İbnü'l-Arabî, *Kitâbü'l-Mübeşşirat*, Fatih, no. 5322, vr. 92b.

²³³ Hayreddin Karaman- Ali Bardakoğlu- H. Yunus Apaydın, *İlmihâl*, c. I, Ankara 2006, s. 329-330.

b) Bâin Talâk Konusunda

İbnü'l-Arabî'nin gördüğü mübeşşirâtlardan birisi de bâin talâk ile alakalıdır. O, rüyâsında Rasûlullah'a (s.a.v.) "Adam, eşine üç kere boş ol derse; bu söylediği gibi üç mü bir mi olur?" diye sorar. Efendimiz: "O, diyenin dediği gibi üç olur," der.²³⁴

Bu rüyâda bahsedilen talâk konusu İslam fihhının en tartışmalı meselelerinden biridir. Talâk, terim olarak nikâh akdini çözmek ve kaldırmak amacıyla kullanılan belli sözlerle erkeğin evlilik akdini ortadan kaldırmasıdır. İslam Dini'nde sevilen, hoş karşılanan bir durum olmasa da gerekli olduğu zamanlarda, yani evlilik müessesesinin sürdürülemeyecek bir hâl aldığı, şiddetin ya da insanlığa sığmayan davranışların söz konusu olduğu durumlarda eşlerin bu vaziyetten kurtulabilmesi için, meşrû kabul edilmiştir. Bunu Rasûlullah da sözleriyle tasdik etmiş ve " Meşru olduğu halde Allah nezdinde en sevimsiz olan şey boşamadır."²³⁵ demiştir.

Bu konuyla ilgili âyetlerde de Allahü Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "[Dönüş yapılabilecek ric'i talâk] boşama iki defadır. Bundan sonra ya iyilikle geçinmek ya da güzellikle saltırmak vardır. Kadınlara verdiklerinizden boşanma esnasında bir şey almanız, sizin için helal olmaz. Eğer onlar, Allah'ın belirlediği ölçüleri gözetmeyecekler diye endişe ederseniz, o zaman boşamak için kadının bedel vermesinde ikisine de günah yoktur. Bunlar Allah'ın koyduğu sınırlardır, sakın bunları aşmayın."²³⁶ Âyetin devamında " Eğer erkek karısını üçüncü defa boşarsa; kadın onun dışında bir başka erkekle evlenmedikçe, onu yeniden alması kendisine helal olmaz. Şâyet bu kişi de onu boşarsa; kadınla ilk kocası Allah'ın koyduğu ölçüleri gözetebileceklerine inanıyorlarsa tekrar birbirlerine dönüp evlenmelerinde bir günah yoktur."²³⁷

²³⁴ İbnü'l-Arabî, *Kitâbü'l-Mübeşşirat*, Yusuf Ağa, no. 7851, vr. 357b-358a. (Hadis kaynaklarında bu tür bir rivâyet tespit edemedik.)

²³⁵ Ebu Davud, Talak 3.

²³⁶ Bakara 2/229.

²³⁷ Bakara 2/230.

Talâkın hangi çeşidi olursa olsun, İslam kocaya üç boşama hakkı vermiştir. Bir ve ikinci boşamalardan sonra bâin ve ric'i oluşuna göre uygun bir biçimde tekrar bir araya gelme imkânı vardır. Yalnız üçüncü boşama hakkının kullanılmasıyla eşler birbirlerinden tamamen ayrılırlar. Buna beynûnet-i kübra denir. Bu şekilde ayrılan eşlerden kadın, bir başka erkekle evlenmediçe, tekrar bir araya gelmeleri helal olmaz. Boşama dönüşü olup olmamasına göre ikiye ayrılır. Bunlardan birincisi ric'i talaktır ve eşler iddet içindeyken birbirlerine dönebilirler. İddet süresi içinde dönülmezse bâin boşama haline gelir. Bâin talak ise; evlilik birliğini hemen sona erdiren boşamadır. Eğer üçüncü boşama hakkı kullanılmamışsa eşler, gerek iddet içindeyken gerekse daha sonra yeni bir nikâh akdiyle tekrar evlenebilirler. Bâin talak sonucu, iddet bitene kadar kadına ödenecek nafaka ve kadının bu süre içinde koca evinde oturabilmesi dışında karşılıklı hakları düşer. Diğer bir deyişle bâin boşama; kocaya yeni bir nikâh ve mehir olmadıkça boşadığı eşine dönme imkânı vermeyen boşamadır.²³⁸

c) Boşanan Kadınların İddeti

Fıkhî anlamda mübeşşirât örneği içeren bir başka konu ise boşanan kadınların iddetiyle ilgilidir. İbnü'l-Arabî'nin rüyâsından aktardığı şekilde bir hadis, hadis kaynaklarında karşımıza çıkmamıştır. Yalnız bu rüyâda geçen hayız ve iddet meselesi bir önceki rüyâyı incelerken ele aldığımız talak konusuyla da ilişkili olduğu için kısaca değinmek yerinde olacaktır.

Konuyu daha iyi kavrayabilmek için İslam fıkhında iddetin ne anlama geldiğini öncelikli olarak açıklamak uygun olacaktır. İddet, terim olarak “kocasını ölen ya da karı-koca hayatı yaşadıkdan sonra boşanan veya evliliği feshedilmiş bir kadının başkasıyla evlenebilmesi için beklemesi gereken süreye” denir.²³⁹ İddetin gâye ve hikmeti, kadının hamile olup olmadığının anlaşılmasının yanı sıra ric'i boşamada

²³⁸ Ahmet Yaman, *İslamda Aile Hukuku*, Konya 1998, s.93.

²³⁹ A.Yaman, *age*, s.112.

evliliğe tekrar devam etmeyi düşünme fırsatı sağlama, eğer kadının eşi ölmüşse, ona hürmet ve vefasını gösterme olarak sayılabilir.²⁴⁰

İddetin altı çeşidi vardır. İbnü'l-Arabî'nin rüyâsında Peygamberimize danıştığını söylediği; talak veya evliliği fesh ile sona eren kadının iddetidir.²⁴¹ Kur'an-ı Kerim'de rüyâda da bahsedilen Bakara Suresi 228. âyette: “Boşanan kadınlar üç kuru' beklerler” sözündeki -kuru'- kelimesi, kök bakımından hem hayız hem de temizlik anlamına gelmektedir. Hanefîler, âyetin lafızları arasındaki ilişkiden hareketle, bu ikisi içinden hayızı tercih etmişlerdir.²⁴² Eğer kadın hamile değil ve normal olarak hayız görüyorsa üç hayız görme süresince iddet bekler ki, bu da yaklaşık üç aydır. Boşanma veya fesih, kadının hayızlı olduğu sırada gerçekleşmişse bu hayız iddet sayarken hesaba katılmaz.²⁴³

d) Yeminin Bozulması Hakkında

Bu kısımda değerlendireceğimiz fikhî içerikli diğer bir mübeşşirât örneği yeminlerin bozulmasıyla ilgili olmaktadır. İbnü'l-Arabî'nin aktardığı bu rüyâ başkasından naklolunmuştur. Rüyâyı gören adam, rüyâsında Rasûlullah (s.a.v.) Efendimize tokat attığını görmüş ve elinin izi de yanağına yansımıştır. Korkuyla uyanıp rüyâsını hocalarına anlattığı zaman, ona “eşiyle haram üzere birlikte olduğunu” söylemişlerdir.²⁴⁴

Bu rüyâda gören kişi rüyâ yoluyla ikaz edilmiştir. Çünkü adam düşününce bir vakitler eşini boşamaya yemin ettiğini fakat boşamayıp birlikte yaşamaya devam ettiğini hatırlar. Yemin; İslam fikhında, bir haberin doğru ya da yalan olduğuna dair Allah'ın adıyla ant içmektir. Yemin ancak Allah'ın adıyla yapılır ve üç kısma ayrılır. Birincisi; yemini lağvıdır ki bu yemin kişinin zan ve tahminine göre yapılıp kesinlik ifade etmemektedir. İkincisi; yemin-i ğamus olup, geçmişte bir işin meydana gelmediği ya da işlemediği halde yemin edip olduğunu iddia etmektir. Veya geçmişte

²⁴⁰ Hayreddin Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, İstanbul 2010, s.329.

²⁴¹ İbnü'l-Arabî, *Kitâbü'l-Mübeşşirat*, Yusuf Ağa, no. 7851, vr. 357a-357b.

²⁴² İbnü'l-Hümmam, *Fethü'l-Kadir*, (byy), c.IV, s.408.

²⁴³ İbnü'l-Hümmam, *age*, s.310-311.

²⁴⁴ İbnü'l-Arabî, *age*, varak no: 354a-354b.

olan bir olayın, olmadığına dair yemin etmektir. Bu iki çeşit yemin dolayısıyla keffaret gerekmez. Birinci de kasıt olmadığından, kişi günahkâr olmaz. İkincisinde gerçeği çarpıtma yani belli bir kasıt olduğundan büyük günah sayılır. Bu tür bir yemine bulunan kişinin tevbe ve istiğfarda bulunması gerekir.²⁴⁵ Hanefilere göre azmedilip bağlantı yapılan yemin gelecek zamanla ilgili olan yemindir. İbnü'l-Arabî rüyâ örneğinde verdiği gibi; ya bir vâcibi yapmaya veya bir mendubu terke veya mübah bir şeyi bırakmaya ya da işlemeye yönelik olabilir. Kişi yapılan yemini yerine getirmeli ya da doğrulamalıdır. Buna fıkhîta “ibrâr-ı kalem” denir ve kişinin yemini bozmasında hayır varsa, yeminini bozabilir aksi halde ona sağdık kalmalıdır. Eğer bozarsa kefareti ödemesi vacip olur.²⁴⁶

e) Ef'âl-i Mükellefîn Hakkında

İbnü'l-Arabî'nin fikhî konularla ilgili mübeşşirâtlarından biri de ef'âl-i mükellefîn ile ilgilidir. Bu rüyâsında farzlar dışında, Allah'ın ve Rasulünün emri diyerek mübah ve mendup olan amellerin yerine getirilmesinin farzları yerine getirmiş sevabı kazandıracağı üzerinde durur.²⁴⁷ Aynı şekilde mekruhlardan da kaçınmanın hatta mübah olup olmadığı kesin belli olmayan amellerden uzak durmanın da sevap kazanmaya vesile olduğunu anlatır.²⁴⁸ Yalnız bütün bu amellerde öncelikli olarak niyetin önemli olduğu üzerinde durur. Bu konuda Rasûlullah'ın “Allah'ın fazlı kulun kasdettiği şey değil, isteyip niyetlendiği şeydir” dediğini nakleder.²⁴⁹

İslam fıkhında niyet, kalbin bir işe karar vermesi, hangi işin ne için yapıldığının farkında olması demektir. Namaz hususunda niyet, Allah için sâfiyetle namaz kılmayı istemek ve hangi namazın kılınacağını bilmektir.²⁵⁰ İbnü'l-Arabî'nin rüyâsında Rasûlullah'a sorduğu “Namazı dosdoğru kılınız”²⁵¹ âyetinden “Başlanmış

²⁴⁵ Celal Yıldırım, *Ahkam Hadisleri*, Konya 1993, c.VI, s.491.

²⁴⁶ Yıldırım, *age*, s.501.

²⁴⁷ İbnü'l-Arabî, *Kitâbü'l-Mübeşşirat*, Fatih, no.5322, vr. 92b.

²⁴⁸ İbnü'l-Arabî, *Kitâbü'l-Mübeşşirat*, Fatih, no.5322, vr. 92b.

²⁴⁹ İbnü'l-Arabî, *Kitâbü'l-Mübeşşirat*, Fatih, no.5322, vr. 92b.

²⁵⁰ Karaman-Bardakoğlu-Apaydın, *age*, c.I, s. 238.

²⁵¹ Bakara 2/43; İbnü'l-Arabî, *Kitâbü'l-Mübeşşirat*, Fatih, no.5322, vr. 92b.

bir farzın devam edip bitirilmesi” gerekliliğini söylemesi ibadetin hükmü ne olursa olsun, hiçbir sûrette yarım bırakılmaması gerektiği anlamına gelmektedir.

Rüyâda bahsi geçen ve devam edildiği zaman sevap kazandırdığı ifade edilen fiillerin İslam fıkhındaki yerine bakmak bu rüyâyı anlamlandırmakta yardımcı olacaktır. Mendup; teşvik edilen, yapılması kesin olmayan bir tarzda istenen, farz ve vâcip olmayan davranışların genel adıdır. Hanefî fıkhında, farz ve vâcip dışında yapılması uygun görülen davranışlar kuvvetliden zayıfa doğru; sünnet, müstehap, mendup ve âdâb olarak sıralanır. Müstehap ise Hz. Peygamberin bazen işleyip bazen terk ettiği, âlimlerin ve sâlih kulların öteden beri yapageldikleri ve tavsiye ettikleri fiil ve davranışlardır. Bir yönüyle Hz. Peygamber’in güzel ahlâkını, tavsiye ve teşviklerini bir yönüyle de İslam toplumlarının ibadet hayatıyla ilgili olumlu çizgisini yansıtır.²⁵² Mübeşşirâta anlatılanları doğrulayan nokta şudur ki, müstehap ve sünnetlerin sürekli terki vâciplerde ve farzlarda da tembellik ve ihmâle yol açacağından doğru bulunmamıştır. Bu durumda aksini düşündüğümüz zaman, yapılmaları da sevap sağlayacaktır.

Fıkhî anlamda mübah terimi; şârînin mükellefi yapıp yapmamakta serbest bıraktığı fiilleri ifade eder. Helal, câiz gibi terimlerle genelde aynı mânâda kullanılır. Mükellefin yapması ya da terk etmesi durumunda herhangi bir övgü yahut kınamayı gerektirmeyen davranışlarını belirtir. Mekruh ise, şârînin yapılmamasını kesin ve bağlayıcı olmayan tarzda istediği fiil ve davranışlardır. Mekruh fiili işleyen cezayı hak etmez ancak kınanma ve azarlanmaya müstehâk olur. Mekruh fiili Allah rızası için terk eden kişi, övülmeye ve sevaba müstehâk olur. Sonuç olarak fıkıh usûlünde şer’i-teklifî hükümler beş kategoride ele alınır. Bunlardan vacip ve mendup yapılması gerekenleri, haram ve mekruh ise yapılmaması gerekenleri ifade eder. Mübah ise iki gruba da dahil olmayıp yapılması veya terk edilmesi yönünde herhangi bir şer’i yükümlülüğün olmadığı fiili ifade eder. Bu açıklayıcı fikhî bilgiler doğrultusunda diyebiliriz ki; İbnü’l-Arabî görmüş olduğu bu mübeşşiresi vesilesiyle

²⁵² Karaman-Bardakoğlu-Apaydın, age, c.I, s.167, 169.

sınırlarda dolaşmadan Allahü Teâlâ'nın koymuş olduğu helaller dairesinde, bunların yanı sıra farzlarında ziyadesinde amellerle bir ömür geçirmeye teşvik etmektedir.

f) İçki İçmenin Cezası Hakkında

İbnü'l-Arabî'nin rüyâsında dile getirdiği fikhî anlamda bir diğer mübeşşirâtında yine Rasûlullah'a "Dördüncü kez içeni katlediniz" hadisinin anlamını sorar. Rasûlullah ise bunu sormasının kendisi için gereksiz olduğunu söyler.²⁵³ Mûteber hadis kaynaklarında bu mealde bir hadise rastlamamakla birlikte, sarhoşluk veren şeylerle alâkalı olarak şunları söyleyebiliriz: Kur'an ve Sünnette şarap içme ve sarhoşluk açıkça yasaklanmış olmakla birlikte şarap içen kimseye Hz. Peygamber döneminde sayı ve keyfiyet bakımından farklı celde cezalarının ve ilave cezaların uygulanmış olması,²⁵⁴ Hz. Ebu Bekir'in şarap içene 40, Hz. Ömer'in ise sahabeyle yaptığı istişare sonucu 80 sopa vurdurması²⁵⁵ bu cezanın ne ölçüde had cezası sayılacağı ile ilgili tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Hz. Peygamber ve Hulefâ-i Râşidîn döneminde farklı uygulamalardan söz eden rivâyetler göz önüne alındığında Rasûlullah'ın tatbikâtının bile ta'zîr grubunda değerlendirilmesi imkanı ortaya çıkar.²⁵⁶

2.2.8. Kıyâmet Günü ile Alâkalı Mübeşşirât Örnekleri

İbnü'l-Arabî'nin kıyâmetle alâkalı gördüğü birden fazla mübeşşire içerikli rüyâsı vardır. Bu rüyâlarının kimisinde kıyâmetin dehşetli manzaralarını resmederken kimisinde hesap vermek için bekleyen kalabalıklardan bahseder. Bu mübeşşirâtlarından birinde, kıyâmetin koptuğunu insanların çıplak-giyinik, yüzüstü sürünerek ya da ayakta mahşer alanında olduğunu görür.²⁵⁷ Allahü Teâlâ'nın da arşa istivâ ettiğini anlatan İbnü'l-Arabî, Hakk'ın kendi üzerindeki himâyesini hissettiğini dile getirir. Burada Allah'tan Cennet'e gitmeyi dileyen İbnü'l-Arabî, istediği bu izne mazhar olduğunu anlatır. Bu esnada kızkardeşleri Ümmü Sâd ve Ümmü Âlâ'yı

²⁵³ İbnü'l-Arabî, *Kitâbü'l-Mübeşşirat*, Fatih, no.5322, vr. 92b.

²⁵⁴ Buhârî, Hudûd 4.

²⁵⁵ Ebu Dâvud, Hudûd 37.

²⁵⁶ Ali Bardakoğlu, "Had", *DİA*, İstanbul 1996, c.XIV, s.548.

²⁵⁷ İbnü'l-Arabî, *Kitâbü'l-Mübeşşirat*, Fatih, no. 5322, vr. 93a.

görür. Allah'tan onları da beraberinde Cennet'e götürmeyi diler. Allahü Teâlâ izin verir. Sonrasında "ehlim" dediği Ümmü Abdurrahman'ı ve Hatun Ümmü Hûban'ı görür. Allah'tan onlar içinde izin alır.²⁵⁸ Rüyâsının devamında Allah Teâlâ, "dileseydin burda bulunan tüm insanları bağışlardım" der. bu esnada İbnü'l-Arabî'nin aklına peygamberlerin ve meleklerin şefâati gelir.

Bu rüyâda dikkati çeken noktalardan bir tanesi şefâat etme yetkisidir. Allahü Teâlâ kimlere şefaahat hakkı tanımıştır. Allah katında, ancak ve ancak Allah'ın izin verdiği kişinin şefâati fayda verir. Âyetlerde yer aldığına göre şefâat bekleyenlerin kalplerinden korku giderildiği zaman onlar sorarlar: "*Rabbimiz şefâat hususunda ne buyurdu?*" Şefâat edecekler de şöyle cevap verirler: "*Allah gerçeği söyledi. Hak edenler için şefâate izin verildi. O yücedir, büyüktür.*"²⁵⁹ "*Onun izni dışında, O'nun katında kim şefâat edebilir...*"²⁶⁰

Avf b. Mâlik anlatıyor: "Allah'ın Rasulü şefâatle ilgili olarak şöyle buyurdu: '*Dün gece Rabbim bana ümmetimin yarısının Cennet'e girmesi ile şefâat arasında bir seçim hakkı verdi. Ben de şefâati seçtim. Zirâ şefâat daha çok mü'minin Cennet'e girmesine vesile olacaktır.*' Biz de 'Bizleri de şefâate eren kullarından kılması için Allah'a dua etmesini' diledik. '*Şefâat bütün Müslümanlar içindir*', dedi."²⁶¹ Başta peygamberimiz olmak üzere şehidler, amelli âlimler ve güzel amel sahibi kullar, günahkâr olup Cehennemlik olan kullara şefaahat edecekler. Şefaahat Kur'an-ı Kerim âyetleriyle ve peygamberimizin hadisleriyle sâbittir.²⁶² Bu izâhatlar göstermektedir ki İbnü'l-Arabî bu mübeşşiresinde, daha bu dünyadayken ahirette şefaahatçi olacağını müjdesini almıştır.

Kıyâmetle ilgili rüyâlarda bir diğer dikkat çekici husus, yaşanan dehşet anından İbnü'l-Arabî'nin korkusuzca durduğunu anlatmasıdır. Kur'an-ı Kerim'de ve

²⁵⁸ Bu iki kişinin tam olarak kim oldukları bilinmemekle beraber Ümmü Abdurrahman'ın ilk eşi Meryem olabileceği kanaati ağır basmaktadır. (Bkz. Miftah, Hatmü'l Kur'an Şeyh-i Ekber Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin Hayatı, s. 40.)

²⁵⁹ Sebe 34/23.

²⁶⁰ Bakara 2/255; el-Enbiyâ 21/28; Tâhâ 20/100.

²⁶¹ İbn Mâce, K.Zühd 4317.

²⁶² Ali Rıza Demircan, *Allah'ın Rasulünden Hayat Düsturları*, İstanbul 1984, s.694-695.

hadislerde anlatılan kıyâmet sahnelerini irdelemek durumu daha iyi tespit etmemizi sağlayacaktır. Akıllı her müslümanın düşünüp o dehşetli güne hazırlıklı olması gereken kıyâmet sahneleri ve mahşer alanı Kur'an'da şu şekilde tasvir edilmektedir: “Gök yarıldığı zaman,²⁶³ yer dehşetli bir sarsıntıyla sarsıldığı zaman,²⁶⁴ güneş dürülüp söndüğü, yıldızlar bulanıp söndüğü, dağlar yürütüldüğü zaman,²⁶⁵ denizler kaynayıp fişkırtıldığı zaman, kabirlerin içindekiler dışarı çıkartıldığı zaman,²⁶⁶ amel defterleri açıldığı, Cehennem alevlendirildiği, Cennet mü'minlere yaklaştırıldığı zaman,²⁶⁷ işte o zaman herkes yaptığı ve yapmadığı şeyleri bilecek,²⁶⁸ herkes önceden hazırlayıp getirdiği şeyleri görecektir.²⁶⁹ Bu ve benzeri âyetlerle Allahü Teâlâ, *hâlâ aklınızı başınıza almayacak mısınız,*²⁷⁰ *artık düşünmez misiniz*²⁷¹ buyurarak bu dünyanın bir sonunun olduğunu hatırlatmakta ve insanoğlunun akledip hazırlıklı olması gerektiğini belirtmektedir. Bu âyetler, İbnü'l-Arabî'nin rüyâsında peygamberimize sorduğu “kimler hesap vermek için diriltilecek?”²⁷² sorusunu da cevaplar niteliktedir.

2.2.9. Diğer Konularla İlgili Mübeşşirât Örnekleri

Risâlenin geneline bakıldığında, rüyâların gündelik hayatta karşılaşılan problemler veya ibadetlerle ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Bu kısımda ibadetler dışında kalan hayatın diğer yönlerini ilgilendiren mübeşşirâtı ele alacağız. Bunları, sâlihlerin duasını almak, Rasûlullah'ın güneş saatine²⁷³ lanetlenmiş bir bidât deyip

²⁶³ İnfîtâr 82/1.

²⁶⁴ Zilzâl 99/1.

²⁶⁵ Tekvir 81/1-3.

²⁶⁶ İnfîtâr 82/3-4.

²⁶⁷ Tekvir 81/10, 12, 13.

²⁶⁸ İnfîtâr 82/5.

²⁶⁹ Tekvir 81/14.

²⁷⁰ Enbiyâ 21/67.

²⁷¹ Nahl 16/17.

²⁷² İbnü'l-Arabî, *Kitâbü'l-Mübeşşirat*, Fatih, no. 5322, vr. 92b.

²⁷³ Mizânü's-Şems: Eski astronomi bilgilerinin gece ve gündüzleri gök cisimlerinin doğuş ve batış yerlerini belirlemek için, bir küre üzerinde daireler çizerek meydana getirdikleri bir alettir. Bu alet gök cisimlerinin yüksekliklerini, birbirlerine uzaklıklarını, yeryüzünde bulunan şeylerin enlerini, boylarını ölçmek, namaz vakitlerini ve yönlerini belirlemek için kullanılır. Yunanca usturlap anlamına gelir. (Süleyman Çaldalı, “Taşköprülüzâde'nin Mevzûatü'l-Ulûmundaki İlimler Tasnifi Üzerine, FÜSBD, Elazığ 2005, c.15, sa.2, ss. 115-146.

attığı ve namazı öğretildiği gibi kılın dediği mübeşşirât,²⁷⁴ kabir azabından ve Deccal'in fitnesinden bahsettiği bir mübeşşirât.²⁷⁵

2.2.10. İbnü'l-Arabî'nin Vâkıâları

Bir nevî risâlenin ikinci bölümü diyebileceğimiz şeyhin vâkıâlarının anlatıldığı kısım ilk bölüme nazaran daha karmaşık ve anlaşılıp yorumlanması zor nakiller içermektedir. İbnü'l-Arabî'nin naklettiği vâkıâlarından bazılarında uyanık mı yoksa rüyâ âleminde mi olduğu dahi tam olarak anlaşılammaktadır. Zaten İbnü'l-Arabî'ye göre rüyâ görmek için uyumak da gerekli değildir.

İbnü'l-Arabî, vâkıâ tarzı tecellilere nâil olmakla alakalı *Mevâkiu'n-Nücûm* adlı eserinde üç mertebe ve bu mertebelere tekâbül eden üçer felekten bahsetmektedir. Bu feleklerden yedincisi velâyete karşılık gelir ve vücûdun her bir azâsına tereddüp eden şer'i mükellefiyetlerin yerine getirilmesinin meyvesi olan ilâhî lütufları anlatır. Burada bahsi geçen azâlardan birisi de gözdür. Gözün şerîata riâyet etmesi için, kendisini haram ve mezmûm olaylara bakmaktan alıkoyması, hatta dikkatini dağıtan ve ondaki gafleti besleyen mübahlardan bile uzaklaşması gerekir. Gözünü bütün bunlardan çevirmiş olan kişiye muhtemelen bahşedilecek kerâmetler; mesela normal olarak algılanamayacak şeylerin görülmesi, abdalların ya da Hızır'ın, hangi sûrette gözüdürse gözüksünler tanınması ve benzeri yeteneklerdir. Gözünü sakınan kişiye bahşedilecek asıl lütuf; Allah'ın bu kulun basîretini açmasıdır. Bu sayede kul, mahlukların hâllerine ve mânevî mertebelerine muttâlî olabilir ve daha büyük hiçbir nimetin olmadığı ru'yetullaha doğru ilerleyebilir.²⁷⁶

İbnü'l-Arabî, *Hilyetü'l-Ebdâl* adlı risâlesinde, rûhî aydınlanmanın ön koşullarını dile hâkimiyet (susmak), uzlet, açlık ve uykusuzluk olarak sıralamaktadır. Bu dört esası tamamlayan kişinin zihnî algıları, somut beş duyusu gibi keskinleşir. Bâtında kalan gizli hususlar ona âşikâr olur.²⁷⁷ Rûhi aydınlatma sayesinde herkesin

²⁷⁴ İbnü'l-Arabî, *Kitâbü'l-Mübeşşirat*, Yusuf Ağa, no. 7851, vr. 357b.

²⁷⁵ İbnü'l-Arabî, *Kitâbü'l-Mübeşşirat*, Yusuf Ağa, no. 7851, vr. 357b.

²⁷⁶ Chodkiewicz, *age*, s.171-173.

²⁷⁷ İbnü'l-Arabî, *Hilyetü'l-Ebdâl*, *Resâil*, çev. A. Sait Aykut, neşr. Muhammed Şihâbeddin el-Arabî, Beyrut 1997, ss. 507-513.

şâhid olmadığı şeyleri müşâhede etmeye başlayan sûfî öyle bir zaman gelir ki, müşâhede sınırını da aşar ve gören de görülen de bir olur. gören yok olur ve görülenin içinde tamamen kaybolur.²⁷⁸

İbnü'l-Arabî küçük yaşta girmiş olduğu ilk halvetten itibâren birtakım tecelliler yaşamaya başlar. İlerleyen zamanda seyr-i sülûkünde hızlı bir yükseliş gösterir ve kendisiyle aynı çağda yaşamış birtakım hocalarından bile mânevî anlamda daha yüksek makama ulaştığını görür. Bütün bu riyâzet, halvet, kendini ilâhî ilkââte bırakmanın sonucu olarak da mânâ âleminde çeşitli vâkıâlara mazhar olur. Bu eserde yaşadığı vâkıâlarında genelde Allahü Teâlâ'nın övgülerine mazhar olduğunu nakletmektedir. Örneğin vâkıâsında Allahü Teâlâ'nın kendisine: “Sen ne yaparsan yap, bağışladım demesi,”²⁷⁹ bir başka vâkıâsında: “Senden bin ruh çıkacak, Allah senin sayende birçok insanı sevindirecek, senin maksatların ne güzeldir, Allah yaptıklarını kabul buyurmuştur,”²⁸⁰ gibi müjdelere mazhâr olması ve Allah'ın onu himayesine alması bunlardan bazılarıdır.

İbnü'l-Arabî risâlenin bu bölümünde, Hz. Musa'nın Allah ile konuştuğu dağın üzerinde onları gördüğünden ve Hz. Musa'ya tecelli ânıyla ilgili sorular sorduğundan da bahsetmektedir. Ayrıca “İlim ile hâl arasında nasıl bir fark olduğunu da sorduğunu” bunun üzerine Hz. Mûsa'nın: “O ikisi arasındaki fark; varlık ile yokluk, sâbit olan ile olmayan arasındaki fark kadardır” dediğini nakleder.²⁸¹

Kanaatimizce İbnü'l-Arabî ilim ve hâl arasındaki farkı sorarken, kesbî olan “ilim” ile keşf yoluyla ulaşılan ve Allahü Teâlâ'nın bir lütfu olan “hâl” arasındaki farkı kasdetmektedir. Bu mânâda zâhirî açıdan ilim açıkça görülen bir kazanım olduğu için sâbit olana, yani varlığa işâret eder. Hâller ise vehbî olduğu ve sadece kişinin çalışıp arzu etmesiyle elde edilemediği için sâbit olmayana ya da yokluğa delâlet eder. Kulun mazhar olduğu hâllerin bu şekilde nitelendirilmesinin bir diğer

²⁷⁸ Kemal Sayar, *Sûfî Psikolojisi*, İstanbul 2013, s. 132.

²⁷⁹ İbnü'l-Arabî, *Kitâbü'l-Mübeşşirat*, Fatih, no. 5322, vr. 92a.

²⁸⁰ İbnü'l-Arabî, *Kitâbü'l-Mübeşşirat*, Fatih, no. 5322, vr. 92a.

²⁸¹ İbnü'l-Arabî, *Kitâbü'l-Mübeşşirat*, Fatih, no. 5322, vr. 93a.

nedeni ise; onların, kişide âni tecelliler, mânevî parıltılar ve doğuşlarla başlaması olabilir.

2.3. Risâlenin Genel Değerlendirilmesi

Çalışmamızın sonunda genel bir değerlendirme yapacak olursak: Kitabü'l-Mübeşşirât adlı bu risâlede İbnü'l-Arabî, insanlara faydalı olacağını düşündüğü, ibadete ve kulluğa teşvik edeceğine inandığı kendisinin ve çevresindeki bir takım sâlihlerin görmüş olduğu sadık rüyâlardan olan mübeşşirât örneklerine yer vermiştir. Risâlenin başında da dediği gibi, rüyâlarını ancak insanlara bir fayda vereceğini bildiği durumlarda anlattığını ifade eden İbnü'l-Arabî, bu rüyâların kişilere göre değil; hallere göre yorumlanması gerektiğini de belirtmiştir. Ayrıca risâlede; insanın rüyâsında gördüğü sûretlerin güzel ya da çirkin olmasının, o kişinin dine bağlılığı ve takvâsıyla doğru orantılı olduğuna dikkatleri çekmiştir.

İbnü'l-Arabî, risâlede yaşanmış mübeşşirât örneklerinin nakline geçmeden önce, Kur'an'da geçen peygamber kıssalarında yer alan rüyâ örneklerine değinmiş, sonrasında da Rasûlullah'ın (s.a.v.) rüyâlar konusundaki sözlerini aktarmıştır. Ayrıca bu risâlesinde, muteber hadis kaynaklarındaki hadislerde yer alan şekliyle rüyâ çeşitlerine de yer vermiştir. Sonrasında eserini, anlatacağı mübeşşirâtın teşvik ettiği konuya göre başlıklara ayırmış ve müjdeleyici rüyâları bizlere nakletmiştir. Bu rüyâları aktarırken, kimi yerde Rasûlullah'ın (s.a.v.) sözleriyle kimi yerde de Kur'an'dan âyetlerle vermek istediği mesajı kuvvetlendirmeye çalışmıştır. Buradan da anlaşılmaktadır ki, İbnü'l-Arabî çoğunluğun zannettiği gibi dini ilimleri hiçe sayıp sadece keşf ve ilhama yönelen ve rüyâlarla hayatına şekil veren bir sufi değildir. O, çocukluk çağından itibaren pek çok âlim ve şeyhten İslami ilimleri öğrenmiş, riyazet ve mücahede yoluna girmiştir. Bu sayede küçük yaşta, seyr ü sülûk yolunda hızla ilerlemiş ve mertebe kat etmiştir.

Geçmişten günümüze bazı kimseler İbnü'l-Arabî'yi olumsuz bir tavır takınarak yermişler, onun sözlerinin gerçek mânâsını kavrayamadıkları için, onu anlayamamış ve akidesinin bozuk olduğuna kanaat getirmişlerdir. Kendisini savunan âlimlerden şeyh Mahmut el-Gurab ed-Dimeşkî, *er-Redd ala ibn Teymiyye* adlı

eserinde, İbn Teymiyye'nin şeyh ile ilgili sözlerine yer vermiş, onarı şerh etmiş sonrasında da şeyhin kendi açıklamalarını aktararak İbn Teymiyye'nin iddialarının tam aksine anlam içerdiklerini kanıtlamıştır.²⁸² Ebu'l-Âlâ el-Afifi'nin de dediği gibi İbnü'l-Arabî'yi anlamak oldukça zordur. O bazen kastedilen mânânın gizli kalacağı derecede birini diğeriyle karıştırdığı iki farklı dil kullanmaktadır. Bu iki dil, zâhir ve bâtın dilidir. Sûfî diliyle, şerîat ve hakîkat dilidir. Zâhir dili halkın; bâtın dili ise sufilerin, şerîatın zâhirinin arkasındaki gizli anlam ve incelikleri dile getirdikleri remz ve işâret dilidir. Sufilerin hallerini ve sözlerini inceleyen kişilerin, onları anlama, yorumlama ve onlar üzerine hüküm verme konusunda dikkatli olması gerekir. Çünkü onların işâret ettiği şeyler, aklın tek başına anlayamadığı şeylerdir. Bu hakîkatler aklın alanına girmez. Onların sözlerindeki gizli manayı anlamayanlar, onları sapıtmakla ya da tekfir ile suçlayabilirler.²⁸³

İbnü'l-Arabî hakkında kâleme alınan *ed-Dürrüs Semîn fî Menakibi'sh-Şeyh Muhyiddin* adlı eser onun hayatının yanı sıra kendisini savunmak için yazılmış ilk telif olmasıyla bilinmektedir. Adı menâkıb olsa da klasik bir menâkıbname olmaktan çok, biyografik savunma kitabı denilebilir. Müellif bu eserde, İbnü'l-Arabî'nin hayatını ve hallerini anlattıktan sonra âlimlerin şeyhe karşı takındıkları durumu incelemiş ve onları; İbnü'l-Arabî'yi destekleyenler, onu yerip tekfir edenler ve ona karşı susup övgü ve yergide bulunmayanlar olarak üçe ayırmıştır.²⁸⁴

Son olarak diyebiliriz ki, İbnü'l-Arabî kendi zamanını aşmış her dönemde sevenleri olduğu kadar kendisini yerenler de olmuş, nefis tezkiyesi, riyâzet ve mücâhede yoluyla tasavvufî anlamda mânevî mertebelerde hızla yükselmiş mutasavvıf bir kişiliktir.

²⁸² Miftah, *age*, s.144.

²⁸³ Ebu'l-Âlâ el-Afifi, *agm*, s.698.

²⁸⁴ Aşkar, *age*, s.210-211.

SONUÇ

Yaptığımız araştırmalar ve incelemeler sonucunda, İbnü'l-Arabî'nin rüyâlar konusuna eserlerinin pek çoğunda değindiğini, bununla birlikte bu çalışmamızda çevirisini yaptığımız “*Kitabü'l-Mübeşşirât*” isimli risâlesinin başlı başına mübeşşirât içerikli rüyâlardan oluştuğunu tespit ettik. İbnü'l-Arabî; bu risâlede rüyâların insanları ilme, Rasûlullah'ın (s.a.v.) yoluna, ibadetlere ve güzel amellere teşvik edici olduğuna gerek kendi rüyâlarından gerekse başkalarının gördüğü rüyâlardan örnekler vermiştir. Rüyâlarını niçin anlattığını, anlatılabilecek rüyâların ne tür özelliklere sahip olması gerektiğini belirtmiş ve bu sayede insanların bütün rüyâlarını anlatmamaları gerektiğini dolaylı yoldan bildirmiştir.

Geçmişten günümüze kimi çevrelerce kınanan, bir takım ulemâ tarafından şiddetle eleştirilen İbnü'l-Arabî; eserlerinde kapalı bir üslup kullanması ve zâhirî-bâtînî olmak üzere iki ayrı anlatım şeklini benimsemesi sebebiyle insanlar tarafından yeterince anlaşılammış veya yanlış algılanmıştır. O, her ne kadar ilham ve keşfi, bilgiyi elde etmenin en doğru yolu olarak görse de, hiçbir zaman naklî bilgiyi yabana atmamıştır. Araştırmalarımızın sonucunda; İslami ilimleri hiçe saydığı, naklettiği hadislerin sıhhatine dikkat etmediği şeklindeki eleştirilerin tamamıyla gerçek dışı olduğu görülmüştür.

Yaptığımız bu çalışma; İbnü'l-Arabî'nin felsefesinin ve rüyâ ile ilgili görüşlerinin daha iyi anlaşılmasını sağlamış, onun çalışmalarında rüyânın çok önemli bir bilgi kaynağı olduğunu ortaya koymuştur. Ancak tüm bunların yanı sıra rüyânın delil değeri taşımayacağı görüşünü savunuyor olması dikkate değer bir bulgudur. Risâlenin ismi her ne kadar *Kitabü'l- Mübeşşirât* olsa da, İbnü'l-Arabî'nin bu eserinde sadece yalın bir anlatımla rüyâları nakletmediği, aynı zamanda hadislerle ve âyetlerle, bahsi geçen mübeşşirât örneğinde vermek istediği mesajı desteklediği görülmüştür. Bu tesbitler de, İbnü'l-Arabî'nin hadisten fıkhıya, pek çok ilimde kendini geliştirmiş olduğunu gözler önüne sermiştir.

BİBLİYOGRAFYA

Acar, Sadık, *İbnü'l-Arabî'de Miraç Fenomeni*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2016.

Addas, Claude, *İbnü'l-Arabî ou la Quete du Soufre Rouge*, Paris 1989.

_____, *İbnü'l-Arabî- Dönüşü Olmayan Yolculuk*, çev. Atilla Ataman, İstanbul 2015.

Adler, Alfred, *İnsan Tabiatını Tanıma*, çev. Ayda Yörükan, Ankara 1994.

Afifi, Ebu'l-Ala, "İbnü'l-Arabî İle İlgili Araştırma Serüvenim", çev. Abdullah Kartal, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sa.9, c.IX, Bursa 2000, ss. 697-714.

_____, *Fusûsü'l-Hikem ve't-Talikatü Aleyh*, Beyrut 1980.

Akot, Bülent, *Tasavvufî Terbiyede Rüyânın Değeri*, HÜİFD 2011, sa.19, c. 10, ss.99-113.

Apaydın, H. Yunus, "İbn Hazm", *DİA*, c.XX, İstanbul 1999.

Aşkar, Mustafa, *Tasavvuf Tarihi Literatürü*, İstanbul 2006.

Ayhan, Mehmet, "Özel Bir Rivâyet Yöntemi Olarak Futûhatü'l-Mekkiyye'de Rüyâ İle Hadis Rivâyeti", *Marife Bilimsel Birikim Dergisi*, Yaz 2011, sa. 11, ss.49-76.

Bardakoğlu, Ali, "Had", *DİA*, c.XIV, İstanbul 1996.

Bilmen, Ömer Nasuhi, *500 Hadisi Şerif Tercümesi ve İzahı*, İstanbul 1961.

Bosnevi, Abdullah, *Tecelliyatü Araisî'n-Nusûs fî Menassâti Hikemi'l-Fusûs*, İstanbul 1290.

Buhari, Ebû Abdillâh Muhammed İbn İsmail, *Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, çev: Kamil Miras, Ankara 1982.

Bursalı, Mustafa Necati, *İslami Rüyâ Tabirleri Ansiklopedisi*, İstanbul 1998.

Canan, İbrahim, "Enes b. Mâlik", *DİA*, c. XI, İstanbul 1995.

Cebecioğlu, Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Ankara 2014.

Chittick, William, *Hayal Âlemleri İbnü'l-Arabî ve Dinlerin Çeşitliliği Meselesi*, çev. Mehmet Demirkaya, İstanbul 2016.

Chodkiewicz, Michel, *Sahilsiz Bir Umman-Hakikat, Şeriat ve İbn Arabî*, İstanbul 2015.

Cuma, Ali, *Meda Hucciyeti'r-Rü'ya inde'l-Usuliyin en-Nehar*, Kahire 2002.

Çakmaklıoğlu, Mustafa, *İbnü'l-Arabî'ye Göre Marifetin İfadesi*, İstanbul 2007.

Çaldalı, Süleyman, "Taşköprülüzâde'nin Mevzûatü'l- Ulûmundaki İlimler Tasnifi Üzerine", *FÜSBD*, Elazığ 2005, c.XV, sa. 2, ss. 115-146.

Çelebi, Emin, "İbnü'l-Arabî'de Tasavvufî Tecrübenin Epistemolojik Mahiyetine Dair", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Konya 2001, sa.29, ss. 115-127.

Çelebi, İlyas "Rüyâ", *DİA*, c. XXXV, İstanbul 2008.

- Çöğenli, M.Sadi – Bayram, Ali, *Rüyâ Tabirleri Ansiklopedisi, Cilt I-II*, İstanbul 1995.
- Dârimî es-Semerkindi, Ebu Muhammed Abdullah b. Abdurrahman, *Sünen-i Dârimî Tercümesi*, Trc. Abdullah Aydınli, İstanbul 1996.
- Demircan, Ali Rıza, *Allah'ın Rasulünden Hayat Düsturları*, İstanbul 1984.
- Durusoy, Ali, *İbn-i Sina Felsefesinde İnsan ve Kâinattaki Yeri*, İstanbul 1993.
- Ebu Davud, Süleyman b. Eşar, *Sünen-i Ebu Davud*, çev. Abdullah Parlıyan, Konya 2007.
- el-Hazimi, İbrahim, *Yedi Hadis İmamının İttifak Ettiği Hadisler*, İstanbul 2007.
- el-Hüseyni, Seyyid Süleyman, *Kenzü'l-Menâm: Mükemmel ve Mufassal Rüyâ Tabirnamesi*, İstanbul byy.
- el-Kâri, Ebu'l Hasen Ali b. İbrahim, *İbnü'l-Arabî'nin Menkıbeleri*, neşr. Salâhuddin el-Müneccid, İstanbul 2010.
- el-Kindî, Yakup b. İshak, *Felsefî Risâleler*, çev. Mahmut Kaya, İstanbul 2002.
- Erol, Bünyamin - Ekrem Keleş, *Haccı Anlamak*, Ankara 2006.
- Ertuğrul, İsmail Fenni, *Vahdet-i Vücûd ve İbnü'l-Arabî*, İstanbul 2008.
- es-Serrac, Ebu Nasr, *el-Lumâ*, thk. Abdülhâlim Mahmud, Kahire 1960.
- Farabî, *Medinetü'l-Fazıla*, çev. Nafiz Danışman, Ankara 2001.
- Freud, Sigmund, *Düşlerin Yorumu I*, çev. Emre Kapkın, İstanbul 1996.
- Fromm, Erich, *Rüyâlar, Masallar, Mitoslar*, çev. Aydın Arıtan- Kaan H. Ökten, İstanbul 1995.
- Güler, Zekeriya, *Hadis Günlüğü*, Konya 2004.
- Haccac, Ebi Hüseyin Müslim, *Sahîh-i Müslim*, çev. Ahmet Davudoğlu, İstanbul 1992.
- haz. Altuntaş, Halil - Şahin, Muzaffer, *Kur'an-ı Kerim Meâli*, Diyanet İşl. Başk. Yayınları, Ankara 2015.
- _____, *Kitâbü'l-Mübeşşirât*, Konya Bölge Yazma Eserler, Yusuf Ağa, no. 7851, vr.343b-350a. (El Yazması).
- İbnü'l-Arabî, *Kitâbü'l-Mübeşşirât*, Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, no. 5322, vr. 90-93a. (El Yazması).
- _____, *el-Futuhâtül Mekkiyye II*, çev. Ekrem Demirli, İstanbul 2008.
- _____, *Endülüs Sufileri*, çev. Dr. Refik Algan, İstanbul 2002.
- _____, *el-Fütûhât'ül-Mekkiyye*, c.I, Bulak 1292.
- _____, *Mişkâtü'l-Envar*, çev. Vahdettin İnce, İstanbul 2007.
- _____, *Nakşe'l-Füsûs (Gerçeklerin Özü)*, şerh: İsmail Rusûhî Ankarâvî, İstanbul 2011.
- _____, *Resâil-ü İbnü'l-Arabî*, thk: Kasım Muhammed Abbas, Beyrut 2006.
- İbn Haldun, Ebu Zeyd Velîyüddin Abdurrahman b. Muhammed, *Mukaddime I*, çev. Süleyman Uludağ, İstanbul 1983.

- İbn-i Sina, *Kitabü'n-Nefs*, Kahire 1975.
- İbn Kesir, Ebû'l-Fidâ İsmail, *Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, çev. Bekir Karlığa- Bedrettin Çetiner, c. VIII, İstanbul 1985.
- İbn Mâce, Ebu Abdullah Muhammed b. Yezid, *Sünen-i İbn Mace*, çev. Abdullah Parlıyan, Konya 2008.
- İbn Manzur, Cemâluddîn Ebu'l Fadl, *Lisânu'l-Arab*, Beyrut 1999.
- İbn Sirin, Ebu Bekir Muhammed b. Sîrîn, *Tefsîru'l-Ahlâm*, Beyrut 1983.
- İbnü'l-Hümmam, *Fethü'l-Kadir*,(yy-ty), c. IV.
- İmamı Gazali, *İhyâ-u Ulûmiddîn*, çev. Ahmet Serdaroğlu, İstanbul 1975.
- İmamoğlu, Abdulvahit, *Psikososyal Açıdan Rüyâ ve İstihare*, İstanbul 2004.
- İsmail, Muhammed Bekr, *Tefsîru'l-Ahlâm*, Kahire 2002.
- İzutsu, Toshihiko, *İslam Düşüncesinde İman Kavramı*, İstanbul 2012.
- _____, *İbnü'l-Arabî'nin Fusûsundaki Anahtar Kavramlar*, çev. Ahmet Yüksel Özemre, İstanbul 1998.
- Karaman, Hayreddin, *Mukâyeseli İslam Hukûku*, İstanbul 2010.
- Karaman, Hayreddin-Bardakoğlu, Ali- Apaydın, H.Yunus, *İlmihal*, c. I, Diyanet İşl. Başk. Yay., Ankara 2006
- Karaman, Hayreddin-Çağrıçı, Mustafa- Dönmez, İbrahim Kâfi- Gümüş, Sadreddin, *Kur'an Yolu Tefsiri*, Diyanet İşl. Başk. Yay., Ankara 2006.
- Karasakal, Şaban, "Kur'an'da Rüyâ ve Hulm Yakın Anlamlılarının Farkları", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, Cilt 10, sa. 3 (2010).
- Kâşânî, Abdurrezzak, *Şerh'u Fusûsu'l-Hikem*, Kahire 1966.
- Keklik, Nihat, *Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin Hayatı ve Çevresi*, İstanbul 1966.
- Kelebâzi, Ebu Bekr Muhammed b. İshak, *et-Taarruf li-mezhebi ehli't-Tasavvuf*, Şam 1986.
- Kılıç, Mahmut Erol, "el-Futuhâtü'l-Mekkiyye", *DİA*, c.13, İstanbul 2005.
- _____, "Muhyiddîn İbnü'l-Arabî'de Varlık ve Mertebeleri", *Basılmamış Doktora Tezi MÜSBE*, İstanbul 1995.
- _____, *Şeyh-i Ekber İbnü'l-Arabî Düşüncesine Giriş*, İstanbul 2013.
- Konevî, Sadreddin, *el-Fukûk fi Esrâri Müstenidâti Hikemi'l-Fusûs-Fusûsu'l-Hikem'in Sırları*, çev. Ekrem Demirli, İstanbul 2003.
- Konuk, Ahmet Avni, *Fusûsu'l Hikem Tercüme ve Şerhi*, haz. Mustafa Tahralı- Selçuk Eraydın, İstanbul 1990.
- Köksal, İsmail, "Rüyâların Fikhi Boyutu", *FÜİFD* 13:2, sa.2, (2008), ss.35-54.
- Kurt, Ali Vasfî, "İbnü'l-Arabî'de Hayal ve Vücut Paradoksu Özelinde el-Futuhâtü'l-Mekkiyye İle Fusûsü'l-Hikem'in Karşılaştırılması", *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi, İbnü'l-Arabî Özel Sayısı-2*, 2009, sa. 23, ss.511-542.
- _____, *Endülüs'te Hadis ve İbn Arabî*, İstanbul 1998.
- Kuşeyri, Abdülkerim, *Kuşeyrî Risâlesi*, çev. Süleyman Uludağ, İstanbul 1978.
- Kübra, Necmettin, *Tasavvufî Hayat*, haz. Mustafa Kara, İstanbul 1980.
- Küçük, Hülya, *Tasavvufa Giriş*, İstanbul 2011.

- _____, Anahatlarıyla Tasavvuf Tarihine Giriş, 5. Baskı, İstanbul 2019.
- _____, “Anne Nur el-Ensariyye’den Âlime-i Hicaz Fahru’n-Nisâ bint Rüstem’e: Muhyiddin İbnü’l-Arabî’nin Çevresindeki Hanımlar”, *Tasavvufî İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi (İbnü’l-Arabî Özel Sayısı-2)*, 2009, sa.23, ss. 193-219.
- Küçük, Osman Nuri, “Muhyiddin İbnü’l-Arabî’ye Göre Rüyâ ve Tabiri”, *Marife Bilimsel Birikim Dergisi*, Kış 2014, ss.31-56.
- _____, *İbnü’l-Arabî’de Sayılar ve Rüyâlar*, İstanbul 2016.
- Miftah, Abdülbâki, *Kur’an Mührü Şeyhu’l-Ekber Muhyiddin İbnü’l-Arabî’nin Hayatı*, çev. Vahdettin İnce, İstanbul 2007.
- _____, *Şeyh-i Ekber Muhyiddin İbnü’l-Arabî’yi Okumak*, çev. Ali Vasfi Kurt, İstanbul 2012.
- Münavi, Abdu’r-Rauf, *Feyzu’l-Kadir*, Mısır 1356.
- Mütercim Âsım Efendi, *Kâmus Tercümesi*, İstanbul 1304.
- Sayar, Kemal, *Sûfî Psikolojisi*, İstanbul 2013.
- Schimmel, Annemarie, *Halifenin Rüyâları (İslamda Rüyâ ve Rüyâ Tabiri)*, çev. Tuba Erkmen, İstanbul 1999.
- Sühreverdi, Ebu Hafs Şihâbüddin Ömer, *Avarifü’l-Meârif/Tasavvufun Esasları*, çev. Hasan Kamil Yılmaz, İrfan Gündüz, İstanbul 1993.
- Tirmîzî, Ebu İsa Muhammed b. İsa b. Sevre es-Sülemi, *Sünen-i Tirmîzî*, çev. Abdullah Parlıyan, Konya 2007.
- Tunç, Mustafa Şekip, *Psikolojiye Giriş*, İstanbul 1949.
- Uludağ, Süleyman, “Rüyâ”, *DİA*, c.XXXV, İstanbul 2008.
- _____, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 1995 ve 2012.
- _____, *İbnü’l-Arabî*, Ankara 1995.
- Utku, Mustafa, *Kur’an ve Sünnet Işığında Rüyâ Tâbiri*, İstanbul 2000.
- Uysal, Muhittin, *Tasavvuf Kültüründe Hadis*, İstanbul 2012.
- Yaman, Ahmet, *İslamda Aile Hukuku*, Konya 1998.
- Yazır, Elmalı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur’an Dili*, Cilt IV, İstanbul 1989.
- Yıldırım, Celal, *Ahkâm Hadisleri*, Konya 1993.
- Yılmaz, Hasan Kamil, “Konevi’de Rüyâ Anlayışı”, *2008 I. Uluslararası Sadreddin Konevi Sempozyumu Bildirileri*, Konya 2010, ss.237-248.
- _____, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatler*, İstanbul 2012.
- Yüksel, Hasan Avni, *Türk İslam Tasavvuf Geleneğinde Rüyâ*, İstanbul 1996.

EKLER

Ek-I: *Kitâbü'l-Mübeşşirât* Adlı Risâlenin Yusuf Ağa Kütüphanesi'nde
7851 Demirbaş Numarasıyla Kayıtlı Arapça El Yazması Nüshası

(19)

7851

بسم الرحمن الرحيم وسهل الميسرات التي ألغى الخرافات

فأله سبحانه
 الحمد لله رب العالمين والعاقل للفتن وطول العجم وعلى الأقطار
 أبا عبد الله قال له قال جعل الربوبية والولاية والمدن من عباده جعلها
 حيزاً من أجل النبوة كما ذكره النبي في مسند خ في حين قال قال رسول الله
 صلى الله عليه وسلم إن الرسالة والنبوة قد انقطعت فلا رسول بعدك ولا نبي
 فخرج الناس فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم لأن الملائكة قالوا رسول الله
 قال يا أيها النبي برها الظل وركب له وهو جرد ورضي النبوة قال رسول الله
 هذا صديقي صريح \odot وذلك من ضلع للبعير من صدره عابدين
 قال فكان ولما رأى عبد رسول الله صلى الله عليه وسلم من أوصى الربوبية كان
 لا يرى يا أيها الرب مثل فتق الصبح وقال له فقال الخرافات عروسة عليهم
 أني رأيت لحدوتهم كما رأيت والتمس رأيتهم في الجحيم فإلها خرافة وأبوابه
 يبيد سبحانه قال عليه السلام هذا نبي نبي وقيل هو جعلها ذئباً خفاً وقال
 فقال الخرافات على هبهم مع ابنه لسمي بك يبيد في لاهي العلق في الخرافات
 فلما أراد عليه السلام أن يبع ابنه كان في المنام أراه الله قال يا أيها النبي قد صدقت
 وقال تعالى يا وحينا إلى من لم ير لضعيفه فإذا خفت عليه فاقب في اليم القم

349 356 789

قال هذه الوجوه كانت في القرآن والقرآن في المنام وإن عرفت أن أذكر في هذا الخبر
 ما رأيت في المنام ما لم تدر منه منفعه على الغيب وتغير على سبب الخبر وما يتجس
 بذات فلا احتاج إلى ذكره \odot وأعلم أن الربوبية على إقسام ربوبية الله
 وهي الميسرات وربوبية النفس وهي التي تحرسها الطوائف في العظم وربوبية
 من الميسرات وهي التي تحرسها الشيطان فربوبية ربوبية طسندة بالذي
 من شرب ما رأى واشتباع نساها لها ما لا تقف ولا تحرك بها هكذا ربوبية ربوبية
 وربوبية عنه على العلم أنه قال في الربوبية ما علمه بحاج طار فإدقيل سقطت
 لما قيلت له وأعلم أن ربوبية النوم وربوبية الملائكة والانبيا والفضلاء والعلماء
 فيكون ربوبية صورة جسمه كما له مع طلاله معاضل الخلال واكتفى به ربوبية
 على صورة جسمه ناطقة على راس القبح والنقص وهذا لأن هذه الصورة لا يرى
 واكتفى منها المعظم الذي يرى وكلامه والقبح منها الظاهر والباطن والشرف وما يرى كونه
 وذلك يرجع إلى موطنين أما إلى حال الداعي نفسه وأما إلى الموضع الفنى له فيه إلى
 الرسول والحقن والفاضل العاكف فإن الدين والحقن ذلك الموضع وهو للصورة إلى
 الربوبية والنبوة من القبح والحقن كما علم في أصله كونه على إمام المعلم إلى الظاهر
 له على الله سبحانه والفاضل العاكف الذي أنزل على أصحابه على السمع واللب والنبوة
 على طهر في الربوبية في قوله حتى إن ذكره في وجه النبي عليه السلام واستنطقه الربوبية
 فإتقاً ففهم على بعض من هو حاله في ذلك الموضع

355 356 791

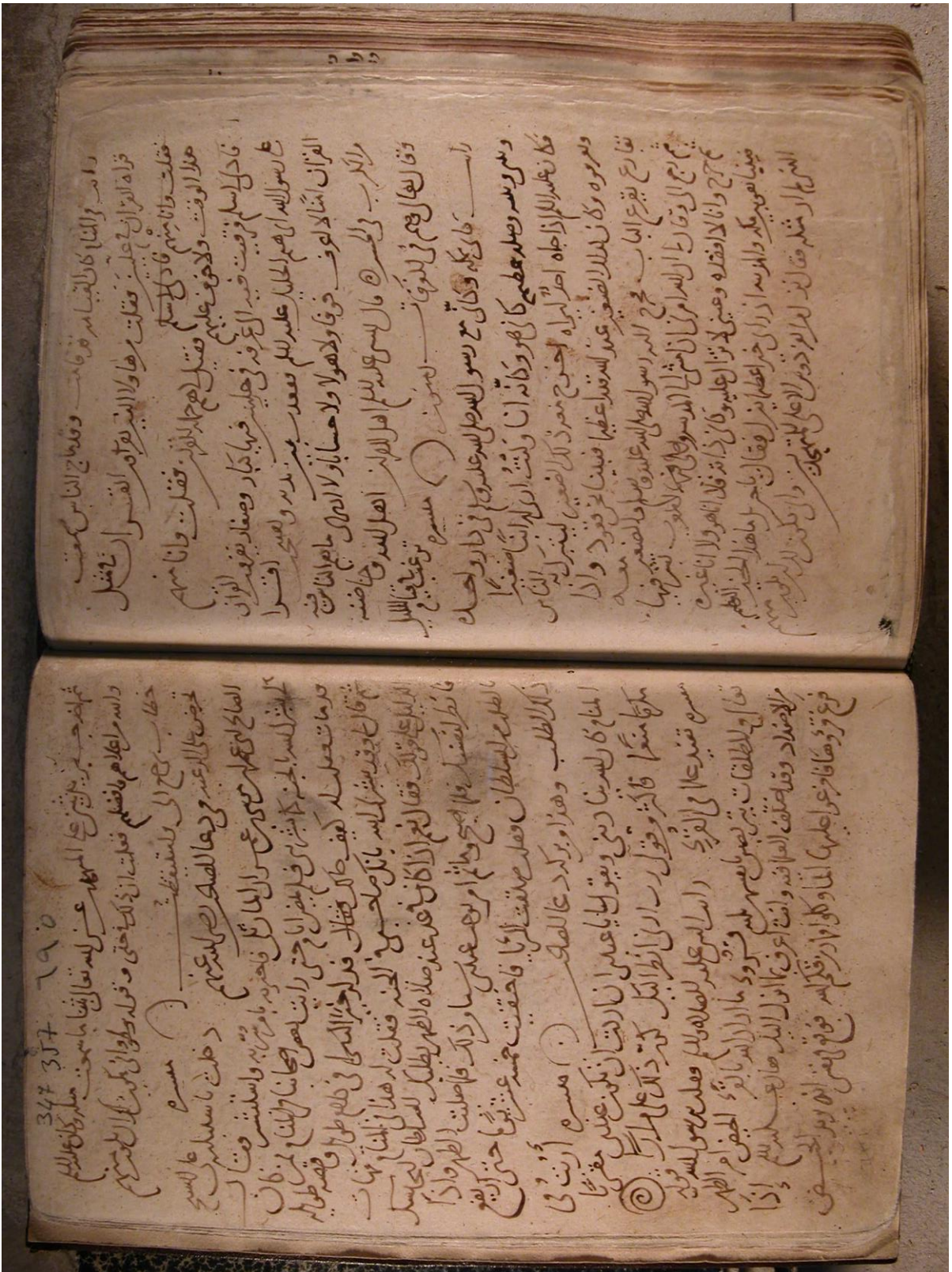
لاسا على الله عليه وعلى آله وصحبه وسلم
 الفاسي صاحب الحلي وكان امانا في الحديث
 على الله عليه وسلم وولد له محمد بن احمد
 مسرع لعنه الله عندها
 كان له واصلنا قبل ان يعرف العلم وقد
 والاعلم في يد الكمال والابن في
 ما يبرهن السلام في بلاد طبرستان
 علمه على علمها واقفا على اليد
 جليلي في مشيئة العلم فظفر لها
 في رمالها من مشيئة العلم فظفر لها
 راسه طاله لرسد الاصحاب في بلاد
 اسمي عن راسه وهو على باب
 تحتها في تفرقة التي فكنت ان
 موضعا في مالها جعلها على اليد
 هذا المحقق في مشيئة العلم فظفر لها

الذي في نفسه فادارة طرفه يطرف
 دلالة ما العول على الصالحين
 الدعوى على الله عليه وسلم وقد مات
 وخرج قاضي يدين له الاحاديث
 المسلم بالرسول وقالوا من انقلب
 هذا الاكابر في تعصبه عليه
 في المناع شيئا وقد دفن في مع
 عن ذلك للضعف فاذا بر معصوب
 شجع الاحوال في رونا الى الرضا
 راسه في الامناء الاما لم يدرك
 مسرع على المشيئة عند رسول الله
 راسه رسول الله صلى الله عليه وسلم
 الا في سبيل قد اعترفنا له بفضله
 الله عز وجل الذي على الله عليه وسلم
 الله صمم مودته في راسه عليه

والعلمية وقد شرف بالحكماء ما حصله العلم لهم العباسي علم دارو
 بن علي بن بابويه بن منصور الجوري الكفاوي رحمه الله عليه كتابه في
 ما راجع للعلاج العارف عند الله عز وجل في كل وقت من كل وقت
 كتابه اعتقاد صفة الاماع ليحسم لحسن له وجوده وهذا كتابه
 من جعل لا يديه فمادسوس للسطر علمه كالم في الفخام يلمس وهبت ان
 اسائه وكان ابو بكر طعم عدل بالبرهه ورسالة يديه عند
 الاعتقودنا لهدم حلهم طارخ السامع بحم الحسم قال البوقاني
 معصية وطار ان الحاه في متابع الحديث ولعله من كتابه
 العام بعد الاطراب الذي لا يسد لك سماعه وهو كتابه
 هذا هو الصحيح وانا اخبرك ان اراه ابو العباس عدله لهدم
 العلم عن يد اب الكروك فقال كذا رجل صالح فيه حروراه سمعت
 قات فراه بعض الصالحين وصحنا في الدنيا فقال له الذي يا ابا القاسم
 ان انا الملك قال انما يصير كمالا كمالهم فيها لم يسمع عدله كما
 اما سوا فالله صلواته ما رايت فقال لي كتابه فهو في كتابه
 موضع صفة لهدمها معطى العالم في كل وقت من كل وقت
 علمت اني حين سماع هذا كتابها
 ثم عرفته بعد الحرام ما احده رايت وانا لا اذكره في
 ميثاق

والعلمية وقد شرف بالحكماء ما حصله العلم لهم العباسي علم دارو
 بن علي بن بابويه بن منصور الجوري الكفاوي رحمه الله عليه كتابه في
 ما راجع للعلاج العارف عند الله عز وجل في كل وقت من كل وقت
 كتابه اعتقاد صفة الاماع ليحسم لحسن له وجوده وهذا كتابه
 من جعل لا يديه فمادسوس للسطر علمه كالم في الفخام يلمس وهبت ان
 اسائه وكان ابو بكر طعم عدل بالبرهه ورسالة يديه عند
 الاعتقودنا لهدم حلهم طارخ السامع بحم الحسم قال البوقاني
 معصية وطار ان الحاه في متابع الحديث ولعله من كتابه
 العام بعد الاطراب الذي لا يسد لك سماعه وهو كتابه
 هذا هو الصحيح وانا اخبرك ان اراه ابو العباس عدله لهدم
 العلم عن يد اب الكروك فقال كذا رجل صالح فيه حروراه سمعت
 قات فراه بعض الصالحين وصحنا في الدنيا فقال له الذي يا ابا القاسم
 ان انا الملك قال انما يصير كمالا كمالهم فيها لم يسمع عدله كما
 اما سوا فالله صلواته ما رايت فقال لي كتابه فهو في كتابه
 موضع صفة لهدمها معطى العالم في كل وقت من كل وقت
 علمت اني حين سماع هذا كتابها
 ثم عرفته بعد الحرام ما احده رايت وانا لا اذكره في
 ميثاق

التي واما بكر العباسي الذي علمه فمادسوس للسطر علمه كالم في الفخام يلمس وهبت ان
 اسائه وكان ابو بكر طعم عدل بالبرهه ورسالة يديه عند
 الاعتقودنا لهدم حلهم طارخ السامع بحم الحسم قال البوقاني
 معصية وطار ان الحاه في متابع الحديث ولعله من كتابه
 العام بعد الاطراب الذي لا يسد لك سماعه وهو كتابه
 هذا هو الصحيح وانا اخبرك ان اراه ابو العباس عدله لهدم
 العلم عن يد اب الكروك فقال كذا رجل صالح فيه حروراه سمعت
 قات فراه بعض الصالحين وصحنا في الدنيا فقال له الذي يا ابا القاسم
 ان انا الملك قال انما يصير كمالا كمالهم فيها لم يسمع عدله كما
 اما سوا فالله صلواته ما رايت فقال لي كتابه فهو في كتابه
 موضع صفة لهدمها معطى العالم في كل وقت من كل وقت
 علمت اني حين سماع هذا كتابها
 ثم عرفته بعد الحرام ما احده رايت وانا لا اذكره في
 ميثاق

347 377 790

وامر والناك كان قبيحاً فقامت ووجدت الناس كعقبت
 فراه الذراع عليه قتلت رها والابية فراه القفسر ان مثل
 فقلت وانتم فادخلتم فقتلهم جميعاً فقلت وانتم
 حلا الوقت ولا خوف عليهم فقتلهم جميعاً فقلت وانتم
 فادخلتم فقتلهم جميعاً فقتلهم جميعاً فقلت وانتم
 على رسول الله انهم الحلال عليه السلام فقتلهم جميعاً
 القزان امثالاً لعوف خوفاً ولاهولاً ولا حسناً ولا اهل ما يعرفون
 والارب في الحسرة قال رسول الله صلى الله عليه وسلم اهل الدرر
 وقال ليعال بهم في الدنيا **مسألة** ترغيباً في اللذات
 راساً فاني كانه وكان مع رسول الله صلى الله عليه وسلم في دار واحد
 ومضى وصره وطعمه كان هو وكانه ان اذنت اذنت اذنت الناس
 على نعمة الله اذ جاءه اصحابه اخبرهم عن كل صغير لبيد الناس
 ولعمروه وكان لذل الصغير عند الله فاعلمها فبينما يتردد وال
 فخرج يفرح الباب فخرج الله رسول الله صلى الله عليه وسلم والصغير معه
 فخرج الى قاريا العار من ان يمشي الى الدرس على اهل الدرس
 ثم خرج وانا لا افقهه وعين لا تزال عليه وكان ذاك في قاريا العار والاعين
 فبينما يصير يكره والمزهر اذ راى خيراً اعلم ان قاريا باجر من اهل الخير العلم
 العلم ان شتمه فقلد له لذيذ الاعمال التي لا تسمى وان يكن ذلك العلم

ثم اخبرني ان شيخنا المشهور في العلم عيسى بن عيسى قال ما سمعت
 وانه ما اعلمهم بافضل فقلت ان ذلك حتى وفله وكووال كبره ان لم يكن
 خطاب يجمع الى استغنى **مسألة**
 لخص على الرعية في هذا الصلح صلى الله عليه وسلم
 الصالح في عمله من كبره الى ان اثار كل فاحشه ما منتهى واستشيت
 كل من لم يسهل الجنبه كما يشهد في بعض ايام حتى رايته بعض صحابنا ولكن
 صرنا نتعلمه كيف طاك فقتل فذبح المولى في كلامه وفضلهم
 ثم قال وقد يشهد له بانك صلبه في الجنة فقلت له هذا في الدنيا
 الربيع في ذلك فقال ليعال ان كان قد فعله صلاة الاظهر بطلك المصطفى
 فانظر لفساد زمانه وانه امره عندك ساو ذلك فاحصلت الظهور وال
 بالعلم والسطان فقلد صديقه الايا فاحققت حمة حتى ارفع
 ذلك الطلب وهذا بركه عالصحة **مسألة** اذنت في
 المنام لا يدرى ربي ويقول يا عيسى ان اذنت انك عيسى مغشياً
 ملكاً منكم فانه يقول رسا ان اذنت انك كبره ذلك على ملك
 مسمن فبعد على القوي **مسألة** على الصلح والام وقلد هو ليلته
 نعال للطلقات يترى بعض مله وشرو ما اذ الاله اذ في الحيف من الظهر
 والاضداد وقد خلف العاقبة وانت اعرف النزل اليك حاله كبره اذا
 فرغ ترها فانها جملها الما وكلوا اذ اذنت له فبقه لئلا يترى الحيف

348 358 ٦٩٧

وقد غضب وراح صياحاً غضبياً على ذلك لعله يقول عليه السلام
 لصاحب كتابه ليربح كبر ذلك من الأهل كاتال به لا كاهل
 يلا العار صحح البخاري في الأثر الحسن في رسول الله صلى الله عليه وسلم
 واستقبل الدار التي وقفات اللهم سمعنا خيراً واللعن الخيل ووزق الله
 وادامها لنا وجمع لله ولو على البصر ووقفنا الحسد ويخضاه
 والظنة خاتم سورة البقرة مسر في الكتيبة غيب الطوائف
 راد الرسول صلى الله عليه وسلم في النوع وإنما سمع الريح وسماه
 بما كلفه الدم مروا وطوبى من أصل حقيق طراز كمنهني
 الموقوت كان فالله كل صلاة تملكنا بعم لله يحكم الشكر مني
 ثم للمسه طس صدرعاً بالبحر التي هي كسرقية ولا خيبة
 المنقول للنسب الس رسول لله صلى الله عليه وسلم في المنى فقلن قوله
 على يوهو سحر مباركة إلى الخ لا به ما فيه ليح فقال كبا عسفه
 حاسه ولا ذلك ما عنها ومنها ما لا يقدر بالمهات والشرع العوت كما
 على يوم الاصل من هاتين الموداد وصلها ولو لا فومادنا سارة في كل يوم طار
 لتصل والضم وكان من انصو لهذا اللكم بعور ان انت توفين ما هم ليح
 وما كانا على ما قاله توفين فكتبت توفين للعلم وحدث العلم بما في مس

قلت له فاذن هل لي بغير ما عاهدت على الخاضع في غيرها مثل الزوا فاعيد
 عليه فبعد على ثلاث شرات ويتيسر فكتبت الحقق انه بولخص
 مسره رات النبي صلى الله عليه واله والنبي وسيد به منان
 المشرف بابه وقال ببعه مخطوطة ملغوه صلوا كاشع لكم
 مسر راد رسول الله صلى الله عليه وسلم في المنى وهو توفين
 انكم تصون في فوه مثل او قويا وفتنه الا حرام السعمل العلق في
 كتيبة در اخير فرس حاده صلى الله عليه واله ففتت عسره واكثر
 مع الله العادسه ميشه ففتت عا فم لفظ الطوائف
 هل ترجع الى طنة ام لا رات وانكم رسول الله صلى الله عليه وسلم
 في رايه ليجبا ذوات الخ توفره فلهذا للطلد النسب في توافيه
 كما ليخا الى مسر رسول الله صلى الله عليه وسلم في الاوطصول الاربعة
 طالوا ولم يوطقها هل هو ثلاث اقايل وروى الواحد صا
 له يد كاتال فكتبت فحكم بغير العلم بالفا جمع الواحد فقال صا
 حكوا وصل اللهم واصلوا بما لم برسول الله ما اريد به وهو ما لمسه الامان
 الله فالت رات ففان الله للم بل كل الراجح لا يحلل له الا ان
 صبره فكان قاله في ذلك الخ لم ير عدله فوله وكان المراد
 اطرا الى رسول الله صلى الله عليه وسلم وكان حراما وقد فتق في حنيفة

وقال رسول الله صلى الله عليه وسلم يا معشر الانعام احذوا ايام بئير كل حرم
 عنده قوله انت تؤمنها فكنيت انزل له نعم اعرفها واحب ان المعها
 وانزل عليه عليه وكان يقول ما ذكره واستنظت
 قال للسبح صلى الله عليه فهذا بعض ما رآته ما جرى على يدك
 هذه الساعة وقد ذكرت لسائر الوقت ولله العباد
 وسبق بعد هذا ذكر ما يجيد المشيرات ما سمعت وهي
 السح وعلية حمله ما راها ولله العباد
 هذا

وكان سدوا سحا اللوليس كنة ذات ليله قبيبة كما في المعنى بالفتح
 المكتبة وذلك في محمد قوله تعالى وركب الخيل ثمانية وكسار
 وذلك في اول الفجر صبح الجمع البالي والمواسم في سحر اول
 ففنا في اثنا المصد خضوة رلى حها صلي عليه وحمد في ما في يومه
 فقال صر عليه عند رايه انى اعطيت رقاقا منشورا عضة في اهل
 العجم ما يربو على عشرة دراعا ولما طوله ولا الحقة وهو على هذا
 الشكل المصور هذه
 وهو طوله واحد حله كيش بطوه فيناه ابيض
 عند القزاة وسطه في عمر فزاه فشر او اضر
 واذا قرأه تراه جلالا واذا لم يقرأه فزاه شفته
 لا ادرى هو بيا او كنانا وهو صدق اهل فيقال هذا صدق الواصل ولا اسل
 عن اذ وجع ولا اعلم انها خرجت عن عصمتي وانافرح بهذا الامر ولا غلبه ولا
 ثم يوعى برتقود بر خضا مبعف من الكتاب كما بانته تكوت فيها الفرس
 ذهباً عينا كل رينا رقتيل ادرى ما اوزنه فقلتمة على اهلها حننه لانهم
 كخص فاول ما اخذ انا منها حننه فبنا سر عليها فون تمام اعظم ضيق انما كوكب الكوا
 ادهشع وادى فصر ذلك الكتاب فمراها ما كذا يتغير بها وانما كوكب حسي راقد على
 ح

Ek-II: *Kitâbü'l-Mübeşşirât* Adlı Risâlenin Süleymaniye Kütüphanesi,
Fatih Koleksiyonu 5322 Numarada Kayıtlı Arapça El Yazması
Nüshası

تمتد زلات اسحق عليها اللطيفة المشابهة في العادة نام الجسم واسبقه وليس يقرها عالم واحد لها
 الصراحتها حسيا وعقليا ملكها وممكنها حيث كانت متساوية في الشاخصيات وحيث ما وجدتها وتقت
 ولا تتجاوز عن ثقلها بحد ما كانت ومنها علمت ما يمكن عالمه وليس ذلك راجع لثبوت علمها وانما يجرى
 القانون العام لظهورها المعلوم حثا كان او غير حثي فادركه بالمعلم الذي انصرفت به ثقلها بحد
 المعلوم وكذلك لا يورث سواها ولا شائها هذا كله وانما في الصفات المجرئة الخلقية واما علم الله
 وحشا به المتخلفه فتد واقفا على ذلك الصلا لا يشترطه تلبية في المعونة لانه اعياها بطرفه عندنا
 عالمه الذي لا يغير ذلك ما يجب الاوهيته وما يجوز عليها ويتقبل وينو لانه كما يعرف ذات الحق
 وما وصفه فحسبه بما انشئ التكبيره والتزويه فياخذها مشاهير وهو في درجة عالمه لا يلا ولا يلا
 كان للمقل حدة زلا بماك حذفت العقل بيشوار اليه الذي يترتب اسبابه ويصنع ويؤمن بحسب ما يعطيه
 ولكن من العاقل والايك خرقا لها ذات خرقا لها ذات خرقا لها ذات خرقا لها ذات خرقا لها ذات
 وشبهه وعلى هذا العقل تجزى امورها الصلا من الخلق على مثالها فان تجزى امورها الصلا من الخلق على مثالها فان
 اصحاب الاموال والمواهب والميراث والغير المستقيمة الرابطة **سنة** توجه الذات على جميع الحكا
 يستحقها الصالحين في الوهيه وتعلقها بنفسها كبرج حقا وان الحقائق على ما الخلق عليه وهي انما لا يتق
 اوعدنا سعيها الصلابة بالكتابات من حيث ما هي الكلمات عليه سعيها الصلابة بالكتابات من حيث ما هي
 العلم قبل كونها الصلابة بالكتابات من حيث ما هي الكلمات عليه سعيها الصلابة بالكتابات من حيث ما هي
 انكون سعيها الصلابة بالكتابات من حيث ما هي الكلمات عليه سعيها الصلابة بالكتابات من حيث ما هي
 الكون كونه سعيها الصلابة بالكتابات من حيث ما هي الكلمات عليه سعيها الصلابة بالكتابات من حيث ما هي
 تكون الكون ولا يلزم الكون بالواحدة ولا يلا واسطة في الواقع والواحدة لا يلا واسطة في الواقع
 باساع الكون لانه من كونه او كونه صا درونه وهي صا درونه وهو صا درونه وهو صا درونه وهو
 الورثا طرقتها صلا بالكون على علمه هي او غيرهما من العاقلات او ما في النفس في نفس الكون
 يستحقها الصلابة بالكتابات من حيث ما هي الكلمات عليه سعيها الصلابة بالكتابات من حيث ما هي
 اليه صلا بالكون على علمه هي او غيرهما من العاقلات او ما في النفس في نفس الكون
 علم بذلك سعيها الصلابة بالكتابات من حيث ما هي الكلمات عليه سعيها الصلابة بالكتابات من حيث ما هي
 وهو او كونه صلا بالكون على علمه هي او غيرهما من العاقلات او ما في النفس في نفس الكون
 والعين في ذلك كله واحد بعد الصفات صلا بالكون على علمه هي او غيرهما من العاقلات او ما في النفس في نفس الكون
 المتفق صفة الله تعالى في ان اذ كان من الوجود عليه وهو ثابت ذلك فيكونه ولا معاوية الامهية كحما
 علمه بالوهية سلطانا وهي لا يرب فيه عين اليتيم مشاهد من الفات بعين الامهية كحما
 يعقل معها هبة الوهيه انما تا وبعينها كمن هبة من الختام والرسوخ والحق في انما كحما
 لم لو هبة طرفة الذات هو المشاهير لا تبكها وهو الفرق بين العلم والحق وهذا كمن هبة من الختام
 وهو في الحقيقة الصلابة بالكون على علمه هي او غيرهما من العاقلات او ما في النفس في نفس الكون
 غاية المرتب انما لا يلا واسطة في الواقع والواحدة لا يلا واسطة في الواقع والواحدة لا يلا واسطة في الواقع

من تتوقفه فهدى الحقيقة ليجزى العبد المولى نفسه في دعواه من معرفة حتى يقين **سنة**
 شاحرة التي لا تقبل الا حاطة بذاته وذلك لان كل ما لا يلا واسطة في الواقع والواحدة لا يلا واسطة في الواقع
 مناسبة الوهية انما لا يلا واسطة في الواقع والواحدة لا يلا واسطة في الواقع والواحدة لا يلا واسطة في الواقع
 وتلك على انما لا يلا واسطة في الواقع والواحدة لا يلا واسطة في الواقع والواحدة لا يلا واسطة في الواقع
 بالوهيه لا يلا واسطة في الواقع والواحدة لا يلا واسطة في الواقع والواحدة لا يلا واسطة في الواقع
 هذه الامهية طرفة الذات وهو المشاهير لا تبكها وهو الفرق بين العلم والحق وهذا كمن هبة من الختام
 من تتوقفه فهدى الحقيقة ليجزى العبد المولى نفسه في دعواه من معرفة حتى يقين **سنة**
 شاحرة التي لا تقبل الا حاطة بذاته وذلك لان كل ما لا يلا واسطة في الواقع والواحدة لا يلا واسطة في الواقع
 مناسبة الوهية انما لا يلا واسطة في الواقع والواحدة لا يلا واسطة في الواقع والواحدة لا يلا واسطة في الواقع
 وتلك على انما لا يلا واسطة في الواقع والواحدة لا يلا واسطة في الواقع والواحدة لا يلا واسطة في الواقع
 بالوهيه لا يلا واسطة في الواقع والواحدة لا يلا واسطة في الواقع والواحدة لا يلا واسطة في الواقع
 هذه الامهية طرفة الذات وهو المشاهير لا تبكها وهو الفرق بين العلم والحق وهذا كمن هبة من الختام
 من تتوقفه فهدى الحقيقة ليجزى العبد المولى نفسه في دعواه من معرفة حتى يقين **سنة**
 شاحرة التي لا تقبل الا حاطة بذاته وذلك لان كل ما لا يلا واسطة في الواقع والواحدة لا يلا واسطة في الواقع
 مناسبة الوهية انما لا يلا واسطة في الواقع والواحدة لا يلا واسطة في الواقع والواحدة لا يلا واسطة في الواقع
 وتلك على انما لا يلا واسطة في الواقع والواحدة لا يلا واسطة في الواقع والواحدة لا يلا واسطة في الواقع
 بالوهيه لا يلا واسطة في الواقع والواحدة لا يلا واسطة في الواقع والواحدة لا يلا واسطة في الواقع
 هذه الامهية طرفة الذات وهو المشاهير لا تبكها وهو الفرق بين العلم والحق وهذا كمن هبة من الختام

٥٠

بمع التبايله

Ek-III: KİTÂBÜ'L- MÜBEŞŞİRÂT ADLI RİSÂLENİN TÜRKÇE'YE ÇEVİRİSİ VE ÜZERİNE TA'LİKÂT

Kitâbü'l-Mübeşşirât adlı bu risâleyi tanıttığımız bölümden de anlaşılacağı üzere, eserin birden fazla el yazması nüshâsı bulunmaktadır. Biz bu çalışmamızda risâlenin ilk bölümü diyebileceğimiz rüyâ hakkında genel bilgilerin verildiği ve mübeşşirât içerikli rüyâların nakledildiği kısmın çevirisini; Konya Yazma Eserler Kütüphanesi, Yusuf Ağa Koleksiyonu no.7851'de kayıtlı el yazması nüshasını esas alarak yaptık. Çevirdiğimiz bu risâle, yazma eserin içinde on birinci sırada olup 353-358 vr. arasında yer almaktadır. Eserin ikinci kısmı olarak adlandırabileceğimiz İbnü'l-Arabî'nin vâkıâlarının anlatıldığı kısmın çevirisinde ise Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih Koleksiyonu no. 5322'de kayıtlı el yazması nüshâsını esas aldık. Bu nüshâ, yazma eserin dokuzuncu sırasında olup 90-93 vr. arasında yer almaktadır.²⁸⁵ Yusuf Ağa nüshâsının son varaklarındaki harflerin hattâ kelimelerin bir kısmının okunamaz durumda olması sebebiyle çeviride iki ayrı nüshâ kullanma zorunluluğu hissettik. Çeviri yaparken bu iki nüshâyı asıl almakla birlikte ulaşabildiğimiz diğer nüshâların metinlerinin farklı olup olmadığını da inceledik. Bu inceleme sonucunda aralarında büyük bir farklılık olmadığını tesbit ettik.

Kitâbü'l-Mübeşşirât

[353b] Bismillahirrahmanirrahim (Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla). Rabbim tamamla ve kolaylaştır. Şeyh'ten Allah ondan razı olsun telif edilen mübeşşirât. Âlemlerin Rabbi Allah'a hamd olsun. Âkıbet, güzel sonuç müttakîler içindir. Allah, efendimiz Muhammed'e ve temiz ailesine rahmet etsin.

Bundan sonra; Allahü Teâlâ rüyâyı, kullarından evliyaya ve müslümanlara vahiy kıldı. Onu, nübüvvetin bir parçası yaptı. Tirmîzî, Müsned'inde, Ebû Hureyre'den şu hadisi aktardı. Rasûlullah (s.a.v.) "*Risâlet ve nübüvvet kesilmiştir. Benden sonra resul de yoktur nebî de*" dedi. Bundan sonra insanlar endişelendi. Rasûlullah (s.a.v.) "*Fakat mübeşşirât var*" dedi. "*Mübeşşirât nedir, ey Allah'ın*

²⁸⁵ Eseri Türkçe'ye çevirirken, çevirisini yapacağımız sayfanın varak numarasını çeviriye geçmeden önce "[...]" şeklinde belirttik.

*Rasûlü?” diye sordular. Allah’ın Rasûlü “O, müslümanın rüyâsıdır ki, kişi onu görür veya ona gösterilir ve o, nübüvvetin parçalarından bir parçadır” buyurdu.*²⁸⁶ Ebû İsa, “Bu hadis sahih ve hasendir” dedi. Müslim, Müsned’inde Âişe’den (ra) şu sahih hadisi aktardı. Âişe (ra) “*Rasûlullah’a ilk vahiy rüyâ yoluyla geldi ve O’nun gördüğü her rüyâ sabah aydınlığı gibi çıkardı*” dedi.²⁸⁷

Allahü Teâlâ, Hz. Yusuf’tan (as) şöyle haber verdi. “*Şüphesiz ben, on bir yıldızın, güneşin ve ayın bana secde ettiklerini gördüm.*”²⁸⁸ Kardeşleri, anne ve babası huzurunda secde ettikleri zaman Yusuf (as) “*Önceden gördüğüm rüyânın gerçek anlamı ve sonucu buymuş. Rabbim onu gerçekleştirdi*”²⁸⁹ dedi.

Allahü Teâlâ, Hz. İbrahim ve oğlu İsmail’i de haber vererek şöyle dedi. İbrahim “*Ey oğlum, rüyâmda seni kurban ettiğimi gördüm*”²⁹⁰ dedi. Hz. İbrahim (as), rüyâsında gördüğü gibi oğlunu kurban etmek istediğinde Allahü Teâlâ şöyle seslendi: “*Ya İbrahim, sen rüyânın amacını yerine getirmiş oldun.*”²⁹¹

Allahü Teâlâ; “*Hz. Musa’nın annesine O’nu emzirmesini, O’nun başına bir şey gelmesinden korktuğu zaman O’nu nehre atmasını vahyettiğini*”²⁹² bildirmiştir. **[354a]** Buradaki vahiy, onun gördüğü rüyâydı, denilmiştir.

Bu bölümde; uykumda gördüğüm şeylerden başkalarına faydalı olacak ve hayra vesile olacak şeyleri anlatmaya gayret ettim. Bana has bazı hususları anlatmama gerek yok.

Bil ki rüyâ üç çeşittir:

a) Allah’tan (ilâhi) olan, o mübeşşirâttir.

b) Nefsî olan, bu da, insanın uyanırken yapıp ettiklerini görmesidir.

²⁸⁶ Tirmîzî, Rüyâ 1,6. Ayrıca bkz. Buhârî, Ta’bîr 5; Ebû Davud, Edep 96.

²⁸⁷ Buhari, Bedu'l-Vahy, 3.

²⁸⁸ Yusuf 12/4.

²⁸⁹ Yusuf 12/100.

²⁹⁰ Saffat 37/102.

²⁹¹ Saffat 37/ 104-105.

²⁹² Kasas, 28/7

c) Şeytânî olan, bu korkunçtur ve şeytan bununla seni üzer.

Kim üzüntü veren bir rüyâ görürse, hemen gördüğü şeyin şerrinden Allah'a sığınsın ve sol tarafına üç kere tükürsün. Böyle yaparsa şeytan zarar vermez ve o rüyâyı kimseye anlatmasın. Böylece Nebî'den (s.a.v.) rivâyet ettik. Nitekim Nebî (s.a.v.) rüyâ hakkında "*O, bir kuşun ayağında asılıdır. Anlatıldığı zaman, anlatılan gerçekleşip düşer*"²⁹³ buyurmuştur.

Uykuda Allah'ı, melekleri, nebîleri ve âlimlerin seçkinlerini görmenin iki türlü tâbiri olduğu bilinmelidir. Güzel ve mükemmel sûrette görülürse, mükemmellik ve güzellik demektir. Çirkin ve eksik bir şekilde görülürse, mertebesi de çirkin ve eksiktir. Bu sûretleri anlamak da iki şekilde olur. O sûretteki güzellik, dîne ve Hakk'a saygıdır, mükemmelliktir. O sûretteki çirkinlik ise bâtılı, şerri ve Allah'ın razı olmayacağı şeyi ortaya çıkarmaktır. Bu da, ya görenin kendi durumuna ya da Hakk'ı veya Rasûlullah'ı (s.a.v.), fâzıl âlimleri gördüğü duruma bağlıdır. Bu durumda din ve Hakk, uykuda gördüğün güzel ve çirkin sûretle uyumludur.

Nitekim zâhid, âlim imamların meclisindeki sâlihlerden biri olan Ebû Abdullah Muhammed b. el-As el-Bâcî bana şöyle anlatmıştı: "Arkadaşlarımızdan biri Rasûlullah'ı (s.a.v.) rüyâsında görür. Bu adam Rasûlullah'a hiddetli bir şekilde tokat atar ve hatta avucunun izi Rasûlullah'ın yüzüne yansır. Adam korkarak uyanır. Rüyâsını şeyhlerimizden bazısına anlatır. Şeyh ona "sen hanımınla haram işliyorsun" der. Rüyâyı gören adam, [354b] kendi kendine düşündüğünde, bir zaman karısını boşamaya yemin ettiğini, yeminini bozup boşamadığını ve onunla beraber yaşamaya devam ettiğini anlar.

Sâlihlerden bir adam için ittifak edilen şey de bunun gibidir. Adam rüyâsında, şehrin fâkihlerini toplanmış Rasûlullah'ı (s.a.v.) defnediyorlarken gördü, O aralarında ölmüştü. Adam uyandı ve rüyâsını sordu. Onları, şüpheye gerek kalmaksızın sahih hadislerde açıklanmış Hac'dan bir konu hakkında tartışılarken

²⁹³ Tirmîzî, Rüyâ 5; İbn Mâce, Rüyâ 6.

buldu. Onlar, hadisleri kabul etmediler ve bu konuda kendi görüşleriyle hükmettiler. Tartışmayı kabul eden, hadisleri reddeden ve hadislerin aleyhine tavır takınan farklı görüşler yerleşti. Bu rezâletten Allah'a sığınırız.

Ben Rasûlullah'ı (s.a.v.) rüyâmda ölmüş gördüm. İsbiliyye'de Câmî Mescidi'nin bir yerine defnedilmişti. Bu yeri sorduğum zaman, onun sahibinden zorla alındığı ve hakkının verilmediği anlaşıldı.

Rüyâ konusunda anlattıklarımız kişilere göre değil olaylara/hâllere göre yorumlanır. Ben rüyâmda gördüğüm şeyleri anlatmamayı severim. Ancak, bir hükmü kesinleştiriyorsa /sağlamlaştırıyorsa, ilmen faydalıysa ve Allah'a itaate teşvik ediyorsa anlatırım.

Rasûlullah'ın (s.a.v.) Hadisine Bağlılığa Teşvik Eden Mübeşşirât

Mekke'deyken rüyâmda Rasûlullah'ı (s.a.v.) gördüm. İbrahim b. Hümam İsbilî, hadislerin zabtına ve onunla amel etmeye önem veren biriydi. Önceden de söylediğimiz gibi bazı fâkihler ki onlar Rasûlullah'ı (s.a.v.) defnetmişti. Rüyâmda Rasûlullah (s.a.v.), İbrahim b. Hümam'ı öpüyor, sevgiyle kucaklıyor ve onu sevdiğini söylüyordu.

Bu Anlama Gelen Başka Bir Mübeşşirât

[355a] Rüyâmda Rasûlullah'ı (s.a.v.), muhaddis İmam Ebû Muhammed Ali b. Ahmet b. Said b. Hazm el-Fârisî'ye sarılırken gördüm. Bu kişi makam sahibi, hadis imamı, âlim ve onunla amel eden biriydi. Derken Rasûlullah'ın (s.a.v.) zâtını ve İbn Hazm'ın zâtını bir nur kapladı. O ikisi kucaklaştı ve tek vücut gibi oldu. İşte bu da hadisin bereketidir.

Bu Anlamda Başka Bir Mübeşşirât

Ben ilimle tanışmadan önce, arkadaşlarımızdan bir grup beni rey (fikir/düşünce) kitaplarını okumaya teşvik ediyorlardı. Benim bununla ve hadisle ilgili bir bilgim yoktu. Rüyâmda kendimi geniş bir alanda gördüm. Elllerinde silah olan bir grup beni öldürmek istiyordu. Sığınacak bir yerim yoktu. Önümde Rasûlullah'ın (s.a.v.) üzerinde durduğu bir tepe gördüm ve ona sığındım. Kollarını

üzerime attı, bana güzelce/sıkıca sarıldı. Sonra “bana tutun, kurtul” dedi. Düşmanlara baktım, yeryüzünde hiçbirini göremedim. Bundan böyle hadis yazmakla (kaydetmekle) meşgul oldum.

Bu Anlama Gelen Başka Bir Mübeşşirât

Rüyâmda, hicret diyârının imamı sahabe Enes b. Mâlik’i gördüm. Üzerinde beyaz bir elbise vardı. Elbisenin on iki zirasını çekiyordu(sürüklüyordu). Fetih Kapısı denilen bir kapıdaydı. “Ya Mâlik ne okuyayım?” dedim. O, “Rey/Fikir kitaplarını okumayı seviyorsun” dedi. Rey kitaplarıyla meşgul olan bir kişiyi, İmâm-ı Mâlik’ten yüz çevirmiş mezbeleye bakarken gördüm. Sonra İmâm-ı Mâlik’e: “Ya Mâlik, rey kitaplarının bu kişiyi sürüklediği şeye beni de sürüklemesinden korkuyorum” dedim. Mâlik(ra) gülümsedi ve “Doğru söyledin, sen hadislerin kaydına [355b] ve onunla amel etmeye dikkat et” dedi.

Âlim Ebu’l-Abbas Ahmet b. Dâvut b. Ali b. Sâbit b. Mansur el-Harîf el-Halfâvî’nin (Allah rahmet etsin), Tunus’ta ârif sâlih şeyh Abdülaziz b. Ebû Bekr el-Kuraşî el-Mehdevî’nin evinde anlattığı şeyler hadis ilminin şerefindedir. Ebu’l-Abbas, İmam Ebû Hanîfe’ye, düşüncesinin güzelliği, zihninin çevikliği/berraklığı sebebiyle çokça inandığını, imamlardan sadece onu tercih ettiğini söyledi ve dedi ki: “Rüyâmda Rasûlullah’ı (s.a.v.) gördüm. Ona sormak istedim ama benimle konuşmadı. Arkasında Ebû Bekir vardı. Ona “Ey Ebû Bekir, size göre imamların dereceleri nasıl?” dedim. O: “Hemen ardımızda Ahmet b. Hanbel sonra Mâlik sonra Şâfi sonra Ebû Hanife’dir” dedi.²⁹⁴ Bunun üzerine Ebu’l-Abbas “Kurtuluşun hadise bağlılıkta olduğunu bildim ve şaşırdım” dedi. Bunu 599 yılında Mekke’de Kadı Abdülvehhab el-Ezdî el-İskenderânî’ye anlattım. O da “Bu doğrudur, benim anlatacağım şey de Ebu’l-Abbas’ın gördüğünü güçlendirir” deyince “Onu bana anlat” dedim. Kadı “Biz, Hazura Kapısı’nın yanında Rûkn-ü Yemâni’nin karşısındaydık. Bizimle birlikte hayırla anılan sâlih bir adam vardı. O adam öldüğünde, arkadaşlarımızdan bazısı onu rüyâsında gördü. Rüyâyı gören “Ey falanca, iki melek geldiğinde yer nasıl oldu?” dedi. Adam “ O, su gibiydi; yani suya hiçbir

²⁹⁴ B. Nüshası: Hz. Ebu Bekir’in yaptığı sıralama “Ahmet b. Hanbel sonra Şâfi sonra Mâlik sonra Ebû Hanife” şeklindedir.

şeyin engel olmadığı gibi akıp geçti” dedi. Rüyâyı gören “Bundan başka ne gördün?” dedi. Adam “Bazı kitapları yukarda bazılarına yere konmuş gördüm. Onları sorduğumda; yukarda olanlar hadis kitaplarıdır, yerde olanlar rey/fikir kitaplarıdır ki onların sahipleri, onlardan sorulacaklar” dediler.

Mescid-i Haram’ın Hudutlarının Bilinmesi Hakkında Mübeşşirât

599 yılında Mekke’de [356a] rüyâmda Ebû Bekir Sıddık’ı (ra) gördüm. O’na, “Mescid-i Haram’ın yüz bin namaz sevabı kazandıran sınırının; mescit olarak bilinen yer mi yoksa Haram’ın tamamı mı” olduğunu sordum. Ebû Bekir (ra): “O, ne sadece mescittir derim, ne de Haram’ın tamamıdır, derim. Fakat Haram’daki namaz kılabilirdiğin her yer mescittir. O, Haram’dadır. Dolayısıyla o da, Mescid-i Haram’dandır. Bizce oradaki namazlarda yüz bin namaz değerindedir” dedi ve sonra uyandım.

Emr-i bi’l-Mârûfu Teşvik Eden Mübeşşirât

Rüyâmda Mekke’de Haram’dayım. Sanki kıyâmet kopmaya başlamıştı. Rabbimin huzurunda, başım öne eğik, gevşek davrandığım için azarlamasından korkarak duruyorum. Allahü Teâlâ “Ey kulum korkma. Senden, kullarıma nasihat etmeni istiyorum. Kullarıma nasihat et” dedi. Bundan sonra ben insanlara doğru yolu gösteriyordum. Allah’ın yoluna giren saygın birini görünce tembellik ettim. Halkı kendi hâline bıraktım. O gece kendimle meşgul olmaya karar verdim. Bu rüyâyı o gece gördüm ve uyandım. Oturdum âvâmdan, sûfilerden, fakirlerden, fukahâdan bütün sınıflardan insanlara keskin âfetleri anlattım. Onlara doğru yolu açıkladım. Hepsi bana karşı geldi, beni yok etmeye çalıştılar. Allah, onlara karşı bana yardım etti. Onlardan üstün kılarak beni lütfuyla korudu ve merhamet etti. Rasûlullah (s.a.v.), “Allah, Rasûlü, müslümanların imamaları ve halkın hepsi için din nasihatıdır”²⁹⁵ dedi. Bunu, Müslim Sahih’inde anlattı.

Îmâna Teşvik Eden Mübeşşirât

Mescid-i Aksâ’da, Berâ b. Azib’in çocuklarından Kemâlüddin Ebû Amr ve Osman b. Ebû Amr el-Ebherî eş-Şâfi bana, Rasûlullah’ı (s.a.v.) rüyâsında gördüğünü

²⁹⁵ Müslim, İman 1/ 74.

ve Rasûlullah'ın (s.a.v.) “Her nebînin yakını ve tâbî olanı vardır. Benim de yakınım ve tâbî olanım mü'mindir” dediğini ve bunu birkaç defa tekrarladığını anlattı. Aynı kişi bana, Rasûlullah'ı (s.a.v.) rüyâsında gördüğünü, O'nun: “Peygamberler, ümmetlerine putlara tapmamayı emrediyorlar. Ben de ümmetime putlara tapmamayı ve bâtıla inanmamayı emrettim” dediğini anlattı.

Kur'an-ı Kerim'i Ezberlemeye Teşvik Eden Mübeşşirât

[356b] Rüyâmda kıyâmetin kopmaya başladığını ve insanların dalgalar halinde olduğunu gördüm. Semanın en üst katında/ İlliyyîn'de²⁹⁶ okunan Kur'an-ı Kerim'i işittim. Şu vakitte kendileri için korku yokmuş gibi Kur'an okuyanlar kimlerdir, dedim. Bana “Onlar, Kur'an-ı Kerim'i ezberleyenlerdir” denildi. “Ben de onlardanım”, dedim. Bana bir merdiven sarkıtıldı. Onunla semanın en üst katında bir odaya yükseldim. Orada büyükler ve küçükler Allah Rasûlu İbrahim Halilullah'ın (as) yanında Kur'an-ı Kerim okuyorlardı. Ben de onun huzurunda oturdum. Güvenli, korkusuz, tasasız, hesap olmaksızın Kur'an okumaya başladım. Ve oradaki insanlar için hesap gününün sıkıntılarının olmadığını anladım.(Oradaki insanlar mahşer ânının sıkıntısından habersizdi). Rasûlullah (s.a.v.) “Kur'an ehli, ehlullahtır ve onlar Allah'ın özel/has kullarıdır”²⁹⁷ demiştir. Allahü Teâlâ ise: “Onlar, güvenli köşlerde olacaklardır”²⁹⁸ buyurmuştur.

Geceyi İbadetle Geçirmeye Teşvik Eden Mübeşşirât

Rüyâmda Mekke'de Rasûlullah (s.a.v.) ile birlikte bir evde olduğumuzu gördüm. O'nunla aramızda güçlü bir bağ var. Sanki ben O'yum; O da ben. O'nun yanında küçük bir oğlan çocuğu gördüm. Rasûlullah (s.a.v.), kendisini görmek için biri geldiği zaman; bu küçük çocuğu da insanlar tanısin ve ondan hayır duasını istesin diye beraberinde çıkardı. Sanki bu çocuğun Allah katında büyük bir değeri vardı. Biz otururken biri kapıyı çaldı. Rasûlullah (s.a.v.) küçük çocukla birlikte çıktı. Sonra bana döndü ve “Allah, bana Medine'ye yaya gidip oranın doğusunda akşam namazını kılmamı emretti” dedi. Sonra çıktı, ben yokluğunu hissetmedim, gözlerim

²⁹⁶ B. Nüshasında (عليين) kelimesi yer almamaktadır.

²⁹⁷ Ahmet b. Hanbel, *Sünen* 3/127.

²⁹⁸ Sebe 34/37.

hâlâ üzerindeydi. Sanki ben O'nun zatıyım. Hâlbuki ben ne O'yum ne de O'ndan başkasıyım. Rasûlullah (s.a.v.), Mekke ile Medine arasındayken, büyük bir hayrın indiğini gördüğü zaman “Ya Cibrîl, benzerini görmediğim bu büyük hayır da nedir?” dedi. Cebrail “O, Firdevs-i Âlâ'dan geceyi ibadetle geçirenler için (teheccüde kalkanlara) indi” dedi. “Sen niye onlardan olmayasın.” [hitabını duydum]. [357a] Sonra Cebrail, Allahü Teâlâ'nın katında, geceyi ibadetle geçirenleri daha önceden benzerini duymadığım bir şekilde övmeye başladı. Vallâhi onların en üstünü ve en faziletlisi Rasûlullah aleyhisselâtu vesselâmdı. Anladım ki “Sen niye onlardan olmayasın” sözü benim hakkımdaydı ve uyandım.

Sâlihlerin (ra) Duasını İstemeye Teşvik Eden Mübeşşirât

İşbiliyye'de takvâ sahibi, sâlih biri olan şeyh Ebû İmran Mûsa b. İmran el-Mırtılı'ye uğradım. Ona sevineceği bir işi haber verdim ve o müjdeye sevindi. Bana, “Beni müjdelediğin gibi Allah da seni Cennet ile müjdelesin” dedi. Aradan çok geçmeden, önceden ölmüş arkadaşlarımdan birini rüyâmda gördüm ve “Nasılsın?” dedim. Uzun bir sözle ve kıssayla çok iyi olduğunu anlattı. Sonra “Allah bana, Cennet'te arkadaşım olacağını müjdeledi” dedi. Ona “Bu bir rüyâdır, bu sözüne delil getir/kanıtla” dedim. “Evet, yarın öğle namazı olduğunda sultan, seni hapsedmek için çağırarak, kendine dikkat et” dedi. Sabah olduğunda benim için emir gerektirecek bir şey vâki olmadı. Öğle namazını kıldığım zaman sultandan bir istek/emir geldi. “Rüyâ gerçekleşti, doğru çıktı” dedim ve on beş gün emir kalkana kadar gizlendim. Bu olay sâlihlerin duasının bereketindedir.

Bir Mübeşşirât

Rüyâmda sanki Allahü Teâlâ bana seslenip şöyle diyordu: “Ey kulum! Benim katımda lütufta bulunan, saygın ve bana yakın olmayı istersen, “Rabbim, bana görün/kendini bana göster, sana bakayım”²⁹⁹ sözünü çokça söyle.” Bunu defalarca tekrar etti.

²⁹⁹ Â'râf 7/143.

Hayız Konusunda Faydalı Olacak Bilgi İçeren Mübeşşirât

Rüyâmda Rasûlullah'ı (s.a.v.) gördüm. O'na, "Ya Rasûlullah (s.a.v.), Allahü Teâlâ'nın buyurduğu 'Boşanan kadınlar kendi kendilerine üç -قروء- (kuru) beklerler'³⁰⁰ âyetindeki -قروء- (kuru) kelimesi ile âdet görmeyi mi yoksa temizliği mi kastediyor ki bunlar zıt kavramlardır. Âlimler, bu konuda ihtilaf etmişlerdir. Sen, sana inen şey konusunda daha bilgilisin," dedim. Nebî (as), "Kadının -قروء- (kuru) bitince üzerine suyu dökün ve Allah'ın size rızık olarak verdiklerinden yiyin," dedi. Benim aklıma onunla "hayız" kastedtiği geldi. [357b] O'na "O zaman o hayızdır" dediğimde daha önceden söylediği "Kadının -قروء- (kuru) bittiğinde..." sözünü tekrarladı. Ben de onu tekrarladım. Sonra O benim dediğimi üç kere tekrar etti ve tebessüm etti. Bende o kelimeyle hayız kastedtiğinden emin oldum.

Bir Başka Mübeşşirât

Rasûlullah'ı (s.a.v.) uyku ile uyanıklık arasında gördüm. Elinde güneş terâzisi/usturlap vardı. Onu attı ve "Bu lânetlenmiş bir bidattır. Size emredildiği gibi namazlarınızı kılınız" dedi.

Bir Mübeşşirât

Rasûlullah'ı (s.a.v.) rüyâmda gördüm. O, "Siz kabirlerinizde de sınanırsınız, yakın olan Deccal'ın fitnesinde olduğu gibi" dedi. Sonra kibleye yöneldi, kollarıyla birlikte avuçlarını açtı, seccadeyi serdi ve üzerinde iki rekât namaz kıldı. O'nun sağında duruyordum ve ikinci rekatta beraber kıldığımızın farkına vardım.

Bâin Talak Hakkında Bilgi Veren Mübeşşirât (Üç Talak Lafzı, Üç mü Bir mi Sayılır)

Rüyâmda Mekke'deyim. Rasûlullah (s.a.v.), Ciyad Kapısı ile Hazura Kapısı arasında. Muhammed b. Hâlid es-Sadeffî et-Tilmisânî, O'na Buhari'nin kitabını okuyor. Rasûlullah'a (s.a.v.) şunu sordum: "Adam eşine, üç kere boş ol derse ve onu terk etmezse, bu söylediği gibi üç mü olur yoksa bir mi?" Aleyhisselâm "O dediği gibi üç olur" dedi. Ben de "Ama bazı âlimler onun bir sayılacağına hükmettiler" dedim. Rasûlullah (s.a.v.), "Onlar kendilerine ulaşan şeyle hükmettiler ve isabet

³⁰⁰ Bakara 2/228.

ettiler” dedi. Ben “Ya Rasûlullah (s.a.v.), bu konuda Allahü Teâlâ’nın ve senin kabul ettiğini istiyorum” dedim. Aleyhisselâm “O, dediği gibi üçtür. Kadın, kocasının dışında bir adamla nikâh kıyarsa, ona/kocasına ancak o zaman helal olur” dedi. Bu mecliste O’nun dediğini reddeden, sözüne cevaben söz söyleyen biri vardı ve o sanki İblis’ti. Rasûlullah’a (s.a.v.) bakıyorum. Yanakları sanki nar tanesi gibi kızardı, [358a] öfkeleni ve yüksek bir sesle, haykırarak sözlerini reddedene şöyle dedi: “Siz, üç talakla boşananı almayı helâl sayıyorsunuz. O, söyleyenin dediği gibi üçtür. O, söyleyenin dediği gibi üçtür.” Bunu birkaç kez tekrarladı. Sonra okuyucu Sahîh-i Buhârî’yi okur. Oturum bitince Rasûlullah (s.a.v.) ellerini açtı, Rûkn-ü Yemânî’ye yöneldi ve “Allah’ım; bize hayrı duyur, bize hayrı kavrat, bizi sağlıklı rızıklandır ve onu devamlı eyle” dedi. Allah kalplerimizi takvâ üzere birleştirdi, bizi sevdiği ve razı olduğu şeyde başarılı kıldı. Sanırım o Bakara Suresi’nin sonlarıdır.³⁰¹

Tavafın Ardından İki Rekât Namaz Kılmakla İlgili Mübeşşirât

Rasûlullah’ı (s.a.v.) rüyâmda gördüm. 604 senesinde Mekke’deyim. Rasûlullah (s.a.v.) “Ey bu evin sahibi/sâkini! Kim O’nu tavaf ederse, hangi vakit olursa olsun, hemen ardından iki rekât namaz kılsın. Allahü Teâlâ, onun namazından kıyâmete kadar Allah’ı yücelten veya O’nu tesbih eden bir melek yaratır.”³⁰²

Nur Suresi’nde Zikredilen, Doğuda ve Batıda Bulunmayan Ağaçla İlgili Bilgi Veren Mübeşşirât

Rasûlullah’ı (s.a.v.) rüyâmda gördüm. “Allahü Teâlâ’nın ‘Mübârek bir ağaçtan...’³⁰³ diyerek bahsettiği âyet ve sonrasındaki bu ağaç nedir?” dedim.

³⁰¹ Öncelikli olarak belirtmeliyiz ki, Bakara Sûresi’nde böyle bir âyet geçmemektedir. Burdan hareketle anlaşılan odur ki bu nüshâyı yazan müstensih cümleyi eksik yazmıştır. Bu karara varmamızı sağlayan asıl sebep ise risâlenin Fatih nüshâsında, cümle burada bitmemektedir. Bu nüshâya göre cümlenin devamında Bakara Sûresi’nin son âyetinin baş tarafı da verilmiştir. Yani Rasûlullah’ın (s.a.v.) yapmış olduğu duadan sonra bu âyeti de duasına eklediği anlaşılmaktadır. Ayrıca müellifin bu risâle dışında başka eserlerinde de bu rüyâsından bahsettiğini ve sonunda Bakara Suresi’nin son âyetinin yer aldığını gördük. Bahsi geçen âyetin meâli şu şekildedir: “...Ey Rabbimiz! Unutur ya da yanılırsak bizi sorumlu tutma. Ey Rabbimiz! Bize, bizden öncekilere yüklediğin gibi ağır yük yükleme. Ey Rabbimiz! Bize gücümüzün yetmediği şeyleri yükleme. Bizi affet, bizi bağışla, bize acı. Sen bizim Mevlâ’mızısın. Kâfirler topluluğuna karşı bize yardım et.”

³⁰² Mûteber hadis kaynaklarında, İbnü’l-Arabî’nin bahsettiği gibi tavaf namazından sonra Allah’ın, bu namazı kılanı duâ etmesi için melek yaratacağı ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır.

³⁰³ Nur,24/35. Âyetin tam meâli şu şekildedir: “Allah, göklerin ve yerin nurudur. O’nun nurunun temsili şudur: Duvarda bir hücre; içinde bir kandil, kandil de bir cam fanus içinde. Fanus sanki inci

Rasûlullah (s.a.v.) “Allahü Teâlâ kendinin noksan olmadığını îmâ etti. O’nun için yönler yoktur. O, yönlerle sınırlanmamıştır.³⁰⁴ Doğu ve batıdan, aslına ve dallarına îmâ vardır. Allah, maddeleri ve aslını yaratandır. O olmasaydı madde de olmazdı” diyerek uzunca ve açıklayıcı bir şekilde anlattı. Bana bu sözü söylemeden önce “Sen, o ağacın ne olduğunu biliyorsun” dedi. Benim onunla ilgili bir bilgim yoktu. “Sen onu biliyorsun” dediğinde, içimde onunla ilgili bilgi buldum [358b] ve O’na “Evet, onu biliyorum ama senin ağzından işitmeyi seviyorum” –salât üzerine olsun- dedim. Anlattığım şeyleri söylüyordu ve uyandım.

Şeyh (ra), “Rüyâmda gördüğüm şeylerden sorulduğunda anlattığım, bu saatte hatırımda olanların bazısı bunlardır” dedi. Hamd, âlemlerin Rabb’i olan Allah içindir.³⁰⁵

Bundan sonra burada; şeyhin sözlerinden işitilenler, onun vâkıâlarında görüp yazdığı mübeşşirattan yeni olan şeyler anlatılacak. Hamd, tek olan Allah’adır.

Şeyhin Vâkıâlarından³⁰⁶

[92a] Şeyhin -Allah’ın selamı üzerine olsun- gördüğü vâkıâlardan; 628 senesi rebiülevvel ayının yirmisi perşembe gecesı rüyâ gördü. Bize şöyle dedi: “Bu gece rüyâmda Mûsa aleyhisselamın Allah ile konuştuğu mübarek beldede, vasıtasız bir şekilde Allah sübhânehûnun kelâmını işittim. Yaratılmışların kelâmına benzemeyen, keyfiyeti ölçülemeyen dinleyenin anlayacağı bir kelâmdı. (...)”³⁰⁷ Yer pınarı hareketsiz bir ip gibi sâkin dururken, semâvî bir vahiyle ben hareket edince orta bir

gibi parlayan bir yıldız. Mübarek bir ağaçtan, ne doğuya ne de batıya ait olan zeytin ağacından tutuşturulur. Bu ağacın yağı, ateş dokunmasa bile neredeyse aydınlatacak kadar berraktır. Nur üstüne nur. Allah dilediği kimseyi nuruna iletir. Allah, insanlar için misâller verir. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir.”

³⁰⁴ “O, yönlerle sınırlanmamıştır” cümlesi, Yusuf Ağa Nüşhâsında yer almamakla birlikte; Fatih Nüşhâsında ve Şehit Ali Paşa Nüşhâsında vardır.

³⁰⁵ Burdur Nüşhâsı, Süleymaniye Kütüphanesi Kemal Edip Kürkçüoğlu Nüşhâsı ve yine Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmut Efendi Nüşhâsı’na göre risâle burada sona ermektedir. Risâlenin nüshâlarını tanıttığımız bölümde de belirttiğimiz gibi Manisa Nüşhâsı, Süleymaniye Kütüphanesi/Şehit Ali Paşa ve Fatih Nüşhâlarında ise risâle “şeyhin vâkıâları” şeklinde devam etmektedir. Yusuf Ağa Nüşhâsının son tarafında bu vâkıâların az bir kısmı yer almaktadır.

³⁰⁶ Bu başlıktan sonrası, Fatih Nüşhâsı no.5322, vr.[92a-93a]’ ya göre tercüme edilmiştir. Bunun sebebi, Yusuf Ağa nüshâsının son varaklarının okunamaması ve ayrıca şeyhin vâkıâlarıyla ilgili kısmın tamamının bu nüshâda yer almamasıdır.

³⁰⁷ Burada yer alan kelime tam olarak okunamamıştır.

şekilde hareket ediyordu”. Allah ondan razı olsun, dedi ki “İçimde bir cezbe hâsıl oldu ve gelen ilhamla şu beyitleri söyledim:

Benim içimde yaptıklarını yaptın

Bana, sen amel et dedin

Sen bilirsin ki benim varoluşum

İçinde senin arzu ettiğinden başka bir şey olmayandır

Bütün olanları benden görüyorsun

Sen her şeyi var edensin Allah'ım.

Bu mekan ve müşâhede aleminde Hak Teâlâ'dan duyduklarından bazıları şunlardır: “Sen ne yaparsan yap, ben seni bağışladım.”

Bir Mübeşşirât

O, (Allah ondan razı olsun) 629 senesi cemaziyelevvel ayının dokuzuncu günü Çarşamba gecesini Allah'ü Teâlâ'yı görür ve Allah, ona şöyle der: “ Senden bin ruh çıkacak (üflenecek), senden bin ilâhi çocuk olacak, Allah senin sayende bir çok insanı sevindirecek.”

Bir Mübeşşirât

(Bunu onun yazdıklarından aktardım.) Ben iki koç kurban etmiştim. Birini Rasûlullah adına, birini kendim ve ehl-i beytim adına. Zilhicce ayının yirmi birinci gecesinde Allah'ı gördüm veya bana Hak'tan bir elçiyle iki parça gümüş geldi ve “Allah iki kurbanını da kabul etti” dedi. Sen kurbanın birisini Rasûlullah için niyet edince, sana bin altı yüz iyilik sevabı yazıldı. İki kurbanına da, bin altı yüz iyilik sevabı verildi. Allah ikisi için, üç bin iki yüz kurban sevabı yazdı. Senin bütün yaptıkların buna kıyasladır, senin maksatların/ niyetlerin ne güzeldir. Allah yaptıklarını kabul buyurmuştur.

Bu rüyâda kendimi Mekke haremde görüyordum, yerler beyaz mermer döşeliydi. Yağmur yağmış ve üzerinde sular toplanmıştı. İnsanlar orada kayıyorlar veya elbiseleri ıslanıyordu. Orada, elinde süpürge, ayağında nâlin, üstünde pamuklu

mâvi bir elbiseyle Rûkn-i Felekî' yi (Allah ona rahmet etsin) gördüm. Başı traşlıydı ve hanımına “Yanımda ona verecek bir şey yok, sen bir şey verir misin?” diyordu. Sanki hanımı ona “Sen Rûkn-i Felek misin, ne kasediyorsun/ anlamı ne bunun?” dedi. O da ona “Evet, ben Rûkn-i Felekî'yim, Rûkn-i Felekî'yim. (Bunu birkaç kez tekrarlardı) Ne yapayım sana vereceğim şeyi bulamadım” dedi. Ve tavaf edenlerin yolundaki suyu [yağmuru] süpürmeye, Harem'i temizlemeye başladı, uyandım. Şeyhin kendi yazdıklarından aktardığım sözleri burada bitir.

Allah'a bizi ulaştıran rehberim, efendim yazısıyla dedi ki şeyhin konuşmasından şunu duydum: Ben, “Melek mi insandan üstün, insan mı melekten üstün?” meselesinde kararsızdım. Âlimler de bu hususta ihtilâfa düşmüştü. Bu konuda hangisini tercih edeceğim ile ilgili kesin bir delil ortaya çıkmadı. Vâkıâmda Rasûlullah'ı gördüm ve O'na, anlattığımız gibi âlimlerin ihtilâfa düştüğü bu meşhur meseleyi sordum. Rasûlullah “Melekler daha üstündür” dedi. Bunun üzerine ben “Ya Rasûlullah, ben bunu kabul ediyorum ama delil isteyenlere ne diyeyim” deyince Rasûlullah şu söze işaret buyurdular: Siz bilirsiniz ki ben insanların en üstünüyüm. Sizin için bu sabittir ve doğrudur. Ben Allah'tan alarak diyorum ki; *“Kim beni kendi başınayken anarsa, ben de onu kendi kendime anarım. Kim beni toplum içinde anarsa, ben de onu daha hayırlı bir topluluk içinde anarım.”*³⁰⁸ Ben Allah'ı içinde bulunduğum nice toplumlar arasında andım. Allah da beni, bulunduğum toplumlardan daha hayırlı toplumlar arasında andı. (Allah ondan razı olsun) buyurdular ki, bu hususta rivâyet edilen bazı şeyleri gizledim, o kalbimdeki çok sırlardan biri oldu. Sonra (Allah ondan razı olsun) dedi ki, hayat boyu kendisinden faydalandık. Allahü Teâlâ'nın şu sözünün manası hakkında düşünmemizi istedi: “Size, melekleri gönderen O'dur...”³⁰⁹ Bununla, Rasûlullah'ın daha hayırlı bir toplum sözündeki işâret ettiği manayı anlarsın, dedi.

Şeyhimiz ve imamımız kendi el yazısıyla Allah'a isteğini yazdı, onu şeyhin konuşmalarından işittim. O, vâkıâsında 627 yılı, Sâfer ayının yedisi salı gecesinde

³⁰⁸ Buhârî, Tevhid 15; Müslim, Zikir 19; Tirmîzî, Deavât 131.

³⁰⁹ Ahzâb 33/43. Âyetin tamamının meâli şu şekildedir: “Sizi karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için üzerinize rahmetini gönderen O'dur. Melekleri de size istiğfar eder. Allah, mü'minlere karşı çok merhametlidir.”

Rasûlullah'ı Medine'de Ravza'nın yanında gördü. Sağında etrafı güzelliklerle dolu, hoş görünümlü bir saha, sol tarafında tanımadığım bir adam vardı. Onlara selam verdim, onlar da bana selam verdiler ve o tanımadığım şahsı sordum. Rasûlullah: "Bu adam bize katıldı" dedi. Sonra sağındaki sahayı sordum, genişliğini ve iyiliğini. Evet, dedi. Sonra: "Ondan bana verilir mi" diye sordum. Rasûlullah: "Bununla, bize gelen büyük bir adamı karşılayacağız" dedi. [92b] O'na: "Bu karşılayacağımız şahsın ben olmamdan korkuyorum" deyince başını çevirdi ve tebessüm etti. Sonra O'na aramızda âdet olduğu üzere sorulan ilimlerden bazı şeyler sordum, Rasûlullah (s.a.v.) buna razı olmadı.

Bir Mübeşşirât

Şeyhimiz, imamımız, Allah yolunda rehberimiz, (Allah gölgesini genişletsin) yazdığına göre: Şeyhim bana haber verdi. Vâkıasında görüp yazdığı el yazısını bana gösterdi ve ben de ona okudum. O, Rasûlullah'ı 624 senesi Zilkâde ayının yedisi perşembe gecesı vâkıasında görmüştür. Şeyhimiz, Allah Rasûlüyle beraberdir ve içinden ırmak akan bir evde namaz kılmaktadır. Rasûlullah namazdan selam verince şeyhten tarafa yüzünü çevirir. Şeyh diyor ki: "O'nu, sahih ve sağlam kişiler tarafından yapılan rivâyetlerde anlatıldığı sûrette gördüm. Bu sûret, O'nun hayatındaki sûretiydi." Ancak şeyh, Rasûlullah'ın sakalında olduğu söylenen beyaz kılları doğrulamadı. Sanki Rasûlullah ömrünün veya haccının sonundaydı. Başı traşlıydı ve başında beyaz yün bir sarık vardı. Şeyh diyor ki: "O'na sordum ve dedim ki Ya Rasûlullah, kıyâmet gününde hayvanlar da haşrolunacak mı?" Haşirle dirilmelerini kastediyordum. Rasûlullah: "Hayır, hayvanlar kıyâmet günü haşrolunmayacak" dedi. O'na: "Te'vil ve yorum olmadan yakîn olarak mı" dedim. Rasûlullah: "Evet, kesin olarak öyledir" buyurdu. Bu sırada aklıma Tirmizi'nin rivâyet ettiği Rasûlullah'ın şu hadisi geldi: "*Kıyâmet gününde boynuzsuz koyun, boynuzlu koyundan hakkını alacaktır.*"³¹⁰ Allahü Teâlâ, benim aklıma gelen bu şeyi Rasûlullah'a bildirdi. Rasûlullah bana baktı ve: "Bundaki murat; kıyâmet gününde zayıf olanın güçlü olandan hakkını almasıdır, orada hayvanlar yok" dedi. Ben:

³¹⁰ Tirmîzî, Kıyâmet 2; Müslim, Birr 15, 60.

“Öyleyse yaratmaktan maksat, sadece cinleri ve insanları (yaratmak) olur” dedim. Bir süre sustu sonra bana: “Evet doğrudur, maksat özellikle insanlar ve cinlerdir” dedi. Bu sırada içime Allahü Teâlâ’nın şeytana söylediği söz doğdu: “Mutlaka sen ve sana uyanların hepsiyle Cehennemi dolduracağım.”³¹¹

Şeyh dedi ki: “Nebî’nin (s.a.v.) sûretinde Hakkı gördüm. O şöyle diyordu: Allah’tan veya Rasûlünden gelen her emir mübah veya mendub da olsa, insan onunla emir diyerek amel ederse, Allah ona farz gibi muamele eder ve farz mükâfâtı verir. Ama o işi emir olarak görmeden yaparsa, farz mükâfâtı alamaz.” Biz dedik ki: “Cumadan sonra insanlar dağıldığı zaman bir adam camide otursa ve çıkmasa?” dedi ki: “Çıkanlar, onu Allah’ın emri diyerek yapmışsa, onların dağılmaları daha üstündür. Çünkü Allah öyle emretmiştir.” O, bu işle Allah’ın fazlını arzular, dedim. “Onu arzuladığında, farz mükâfâtı gibi karşılık görür,” dedi. “Allah’ın fazlı nedir”, dedim. “Allah’ın fazlı; kulun kastedtiği değil, isteyip niyetlendiği şeydir,” dedi. “Allah’ı çokça zikrediniz”³¹² âyeti ile burada, ondan istenen, mübah olup olmadığı net olmayan her şeyden yüz çevirmektir. “Terğiblerde O’nun sözü gibi emredilen, dua etmek ve onun gibi işleri ihmal etmezse”, dedim. “Buna farz mükâfâtı olmaz, çünkü o emredilmemiştir,” dedi. “Eğer hakkında konuşulan zayıf bir emir ulaşırsa, onun hükmü nedir?”, dedim. “Orada Allah’ın emri veya Rasûlünün emri denilmiyor mu? Veya Allah’ın emri veya Rasûlünün emri birleştirilmez mi? O, ona etki eder, onun lafzı orada daha etkilidir” dedi. “Evet”, dedim. “Biz onu yaparız, doğru olan şeye muhâlif olmayız, onu yermeyiz hatta diğerine yeğleriz. İşte hüküm budur,” dedi. “Bize ulaşan hadiste; dördüncü kez içtiği zaman öldürünüz, (deniyor). Bu sâbit değil. Lakin hükümlerde ona terğib olunan şey yoksa ve onda yerme yoksa o hüküm sâbittir. Yasaklar da bu hususta emirler gibidir, zîra mekrûhu terk etmenin de tehlikeli şeylerden uzak durmak gibi sevabı vardır” dedim. “Evet, yasaktan kaçınmaya niyet ederse” dedi. “Öyleyse dördüncü kez içen kişinin öldürülmesiyle ilgili olan hadis sahihtir”, dedim. “Ondan soru sorman senin için gereksiz,” dedi.

³¹¹ Sâd 38/85.

³¹² Ahzâb 33/21 : “Andolsun ki, Rasûlullah sizin için, Allah’a ve ahiret gününe kavuşmayı umanlar ve Allah’ı çok zikredenler için güzel bir örnektir.”

Ahzâb 33/ 35: “...Allah’ı çok zikreden erkekler ve zikreden kadınlar var ya; işte Allah, bunlar için bir mağfiret ve büyük bir mükafât hazırlamıştır.”

Özürsüz olarak iki namazın cem‘ edilmesi hadîsi sahih midir, dedim. “Evet” dedi. “Bu, vakitleri yazılmış farzların değerini düşürür”, dedim. “Sana emir ve yasakları anlattım, cem etmede emir yoktur. Bu cem ile namaz, vaktinin dışına çıkarıldığı için naslarda bununla ilgili bir haber yoktur. Sen emrolunduğunu yap, yasaklanandan uzak dur. Çünkü sen emredilmişsin ve ondan kesin yasaklanmışsın. İster mübah, ister mendub, ister mekruh olsun eşittir, ondan farz mükâfatı alırsın” dedi. “Sana söylenen *‘Nâfile olarak teheccüd kıl.’*³¹³ O, nâfile olarak isimlendirilmiştir”, dedim. “O, farzın üzerine fazladan bir ibadettir. Terki, farz gibi değildir. Onunla emrolunmuş gibi yapılırsa, farz mükâfatı alınır. İbadetin Allah’a olsun ki, iki kat mükâfat versin” dedi. “Sana söylenen *‘Namazı dosdoğru kılınız’*³¹⁴ âyeti, namazla ilgili bir emirdir”, dedim. “Hayır, o başlanan bir farzın devam ettirilmesi ya da kılınıp bitirilmesi emridir. Bunun dışında başka âyetlerde de, onun farz olduğu bildirilmiştir” dedi. “Emrolunmadığım halde nâfile bir namaz kıldım”, dedim. “Olur, onu dosdoğru kılarırsan, farzı dosdoğru kılmış mükâfatı alırsın. Farzı dosdoğru kılmanız emri, farzın dışında olanlara da nakledilir, nâfilede de dosdoğru kılmak kesin emirdir. Seni, O’na yaklaştıran işe; Allah’ın emrine sarılırsan, farz mükâfatı alırsın. [93a] Kim farzda olduğu gibi, mendubda da aynı şeyleri ikâme ederse, kim Allah’ın emrini yerine getirirse ona, farzı dosdoğru kılmak ve mendup sevabı noksansız bir şekilde birlikte verilir. Şerfâtın emir ve yasaklarına sarıl ki, o emir ve yasaklar, farz olmadığı halde farz sevabı kazandırır”, dedi. “Rabbim sana ne kadar değer vermiş, onu bilmek en güzel şey”, dedim.

Şeyhin Mübeşşirâtından

Şeyhin mübeşşirâtlarından (Allah’ın selamı üzerine olsun, onun vesilesiyle bizi Allah’a ulaştırırsın ve bizi soyuna ilhâk etsin) dedi ki: Rüyâmda kıyâmeti kopmuş gördüm. İnsanlar sağa sola koşuşturuyordu. Kimi giyinik kimi çıplaktı. Kimi ayakları üzerinde yürüyor, kimi yüzüstü sürünüyordu. Hakk, bulutlardan bir gölge içinde geldi ve melekler de geldi. Allah, arşının üstüne istivâ etti. Arşı taşıyanlar onu

³¹³ İsrâ 17/79. Âyetin tamamının meâli: “Gecenin bir kısmında uyanarak, sana mahsus bir nâfile bir ibâdet olmak üzere teheccüd namazı kıl ki, Rabbin seni Makâm-ı Mahmûd’a ulaştırırsın.”

³¹⁴ Bakara 2/43.

taşıyor. Arşı sağıma koydular. Ben o esnada hep ordayım. Ne korku duyuyorum ne de endişe. Gördüklerim beni korkutmuyor. Hakk sübhânehû, bana benden olanları bildirmek için himayesini üzerime koydu. Böylece sahih hadiste geçenlerden ne demek istediğini anladım. O'na diyordum ki: “Ya Rabbi! Kralları, fakirlere ve ihtiyaçlılara hazinelerinden verip vermediklerinden hesaba çekeceksin. Sen zenginsin, yaratılanların hesabından kurtulmak için bana ne gerekir söyle”, dedim. Bana: “Ne istiyorsun?” diyerek tebessüm etti. “Beni bırak Cennette yürüyeyim”, dedim. Bana izin verdi. Kız kardeşim Ümmü Sâd'ı gördüm. “Kız kardeşim Ümmü Sâd da benimle olsun”, dedim. “Onu da yanına al,” dedi. Sonra kız kardeşim Ümmü Âlâ'yı gördüm, “Bunu da” dedim. “Bunu da” [yanına al] dedi. “Ehlim Ümmü Abdurrahman'ı da”, dedim. “Ehlin Ümmü Abdurrahman'ı da” [yanına al] dedi. “Hatun Ümmü Hübân'ı da”, dedim. “Hatun Ümmü Hübân'ı da [yanına al]” dedi. Bu böyle uzar; akrabalarımın ve arkadaşlarımdan muhtaç olanların hepsini ve senin istediklerinin hepsini bana bağışla, dedim. “Benden burada bulunan herkesi isteseydin, onları sana bırakırdım”, dedi. Sonra nebîlerin ve meleklerin şefâatini hatırladım. Sonra seslendim/ çağırdım. Gözümün görebildiği, tanıdığım tanımadığım, sayısını yalnızca Allah'ın bildiği orda bulunanların hepsini önüme aldım, yoldan çıkmamaları için onların arkasındayım, bu şekilde Cennete ulaştık. Gözümün görebildiklerinden hiçbir kimseyi orda [geride] bırakmadım ve sonra uyandım.

Allah ondan razı olsun şöyle yazmıştır: Allahü Teâlâ ile konuştuğu dağın başında, Mûsa aleyhisselam ile Allah'ı birlikte gördüm. Sanki dağın üzerinde birşey hissettim, O'na, “Hissettin mi?” dedim. “Evet”, dedi. “Bunu tecellî zamanında hissettin mi?” dedim. “Hayır, onu daha sonra hissettim”, dedi. Sonra şeyh (Allah ondan razı olsun), “İlim ile hâl arasındaki fark nedir?” diye ona sordu. “O ikisi arasındaki fark; varlık ve yokluk, sâbit olanla sâbit olmayan arasındaki fark kadardır”, dedi.

Mübeşşirâtlar tamamlandı. Hayırları ilhâm eden ve bereketleri indiren Allah'a hamd olsun...